

MŰVÉSZETI KÖNYVTÁR

SZERKESZTI K. LIPPICH ELEK

A FIATALOK

IRTA

MALONYAY DEZSŐ

BUDAPEST
LAMPEL RÓBERT (WODIANER F. és FIAI) CS. ÉS KIR. UDV. KÖNYVKERESKEDÉS
KIADÁSA

MŰVÉSZETI KÖNYVTÁR

MŰVÉSZETI KÖNYVTÁR

SZERKESZTI

Dr K. LIPPICH ELEK

A FIATALOK

IRTA

MALONYAY DEZSŐ

BUDAPEST
LAMPEL R. KÖNYVKERESKEDÉSE
(WODIANER F. ÉS FIAI) RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1906

A FIATALOK

FERENCZY KÁROLY, GRÜNWALD BÉLA, KATONA NÁNDOR, MAGYAR-MANNHEIMER GUSZTÁV, RIPPL-RÓNAI JÓZSEF

IRTA

MALONYAY DEZSŐ

16 MELLÉKLET, 3 HASONMÁS ÉS 197 SZÖVEGBE NYOMOTT KÉPPEL.

BUDAPEST

LAMPEL R. KÖNYVKERESKEDÉSE

(WODIANER F. ÉS FIAI) RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1906

FRANKLIN-TARSULAT NYOMDÁJA.

A FIATALOK

BEVEZETÉS.

Az az öt modern magyar művész, a kikről e könyvben szó lészen, a legfiatalabb magyar művészet érdemes öt munkása, — *Ferenczy* Károly, *Grünwald* Béla, *Katona* Nándor, *Magyar Mannheimer* Gusztáv és *Rippl-Rónai* József — akkor indult útnak, amikor európaszerte a francia földön fogant tiszta naturalizmusra esküdtek a türelmetlen fiatal művészek s ádáz átok alá fogtak mindenkit, aki más vallásban iparkodott üdvözülni.

Ők, mind az öten, hallották még, toporzékoló kedvvel, a naturalisták forradalmának kürtharsogását, hallották és riadónak hitték még azt is, ami már takarodót jelentett.

Forradalom volt az.

Az elaggott, formalizmusokban tehetetlenné zsibbadt, agyonhűdött hivatalos művészet zsarnoksága ellen lázadtak s taposták, kaszabolták, törték pozdorjává a lim-lomot... de az ereklyéket is. A bálvány ellen zúdultak és mint a bálványrombolók rendesen, kimélni nem tudták magát az oltárt sem.

*

Nézzük meg csak közelebbről, mi történt akkortájt?

Az apránkint elavult s tehetetlenné vénült jelképes-, bölcselkedő- s elbeszélő művészetben az egyéniség már nem érvényesűlhetett, minden individualitás ott zsibbadt a hivatalos uralomra jutott tekintély zsarnoki kánonjaiban s a művészet alól kicsusszant a tápláló és éltető talaj, a művészet mandarinjai nem törődtek többé a természettel. A visszahatás, mint rendesen, nem maradt el — s megszületett a föltétlen naturalizmus. Mint minden heves reakció, túlzásba csapott ez is: csakhamar olyan szolgailag másolták a természetet, annyira kizárólagosak lettek elveikben, hogy akkor meg ez csavarta gúzsba az egyéniséget.

Körülbelül ötven esztendeig tartott ez a második szolgaság, s ez idő alatt kevés, csupán csak nehány igazi nagy egyéniség jutott lélekzethez.

Legtöbben a dansvillersi mestert, Bastien Lepaget (1848—1884) ismerték el Messiásnak.

Bastien Lepage, istenadta nagy tehetsége s bámulatos tudása révén, egy-egy képén csalódásig hűen ábrázolja nemcsak a természetet, de a természetnek pillanatonkint változó hangulatait is vászonra tudja fogni; az árnyalatok megkülönböztetésében, a természetben megjelenő szinek átérzésében igaz s a legtárgyilagosabban hű, és mégís, — művészete lelki tartalomban meg sem közelíti mestere, *Manet* művészetét. Manet, erőszakos és gyakran durva előadása ellenére is, megkapóbban, meggyőzőbben ábrázolta nemcsak az élő lények, de a szabad természetben látott helyzetek tartalmát, bensőbb életét is.

És még sem Manet teremtett vallást, — Bastien Lepagnek voltak óriási, csábító, megtévesztő sikerei. Őt minden féligmeddig látni s emlékezni tudó ember azonnal megértette; festők, műkedvelők, a nagy közönség is, elragadtatással mutogatták egymásnak Bastien Lepage képein — a részleteket. Tagadhatatlan, ő majdnem fénykép-hűséggel adta vissza a legkülönfélébb anyagok külsejét. Tömérdek tanítványa, s még több utánzója akadt; akkor hirdették, hogy minden egyéni látás csak merő szédelgés, hallatlan, vakmerő, bűnös elbizakodottság, szentségtörés, a természet igaz megjelenésével szemben!

Sok igazán finom, de gyöngédebb egyéniségű művész senyvedt el abban a türelmetlen, abban az inkvizítorilag kizárólagos korban. Akárhányan letették a palettát, elfordultak művészetüktől, mert nem merték azt cselekedni, ami után lelkük áhítozott, nem merték s utóbb már nem is tudták egyéni érzelmeiket, elragadtatásaikat, örömüket és fájdalmukat

vászonra vetni, — mert nyilván maguk is meginogtak önmagukba vetett hitökben s már maguk sem tudták becsületes, őszinte dolognak tekinteni azt, hogy ők másként írják le a természetet, mint amilyennek azt a normális emberek ezrei látják.

Így esett, hogy a fiatalsággal, örök üdeséggel, a megváltó erővel igérkező forradalom ellenére, a hetvenes és a nyolcvanas években, — *Millet, Corot, Rousseau* s a nagy barbizoniak letünte után, — a képek unalmasan, elcsüggesztően, közömbösséget árasztóan kezdtek egymáshoz hasonlítani.

A revolució ismét csődöt mondott s kártevését szép lassan, enyhén, szinte észrevétlenül kezdte javítgatni — ismét csak az áldott evolució.

Aki akkoriban a nevezetesebb európai tárlatokat figyelemmel kisérte, szinte magában a természet szépségében lett hajlandó kételkedni. Az a tömérdek unalmas, az a sok egyformán útszéli kép kétségbevonhatatlan hűséggel, le nem tagadható szorgalommal és fárasztó lelkiismeretességgel adta ugyan a természet legkülönfélébb aspektusait, — de annyira elkedvetlenítő, olyan közömbösséget keltő s mégis elszomorító tárgyilagos ridegséggel, akár megannyi pontos inventár.

Szerencsére, jött *Böcklin*, jött egy-két más erős egyéniség, — hoztak magukkal az angol *Turner* ízéből is valamit, de azt már ritmus szerint adagolták, — jöttek s megbolygatták azt az ásítozni kezdő harmóniát.

Részben a naivitás bátorságával, részben egész öntudatosan állították önmagukat szembe a terpeszkedő bálványokkal. Eleinte, volt részük megcsúfoltatásban, kijutott nekik az üldözésből is, — diadalmaskodtak s diadaluk révén, természetes jogait visszanyerte az egyéniség, az egyedül üdvözítőnek hirdetett realizmus kénytelen lett megengedni, hogy más vallásban is üdvözülhessen a művész.

Ami a művészetek históriájában ismételten megesett: a tárgyilagos másolás kotródott ismét a bensőséges költői ihlet útjából.

És ez a küzdelem is szolgált ismét egy tanulsággal a gondolkozó emberiségnek. A művészet terén az egyenlőség elméletét ezzel is letárgyalták ismét. Az erős egyén s az engedelmes nyáj ... az egyéni teremtő erő s a nivelláló kollektivizmus ... Ezt a nagyon régi igazságot, amelyet szűntelen tudunk s amelyet mindegyre elfelejtünk, ezt födöztük föl ismét.

Az egyes hivatottak zászlóbontása csakhamar talpra állította az akoltól irtózókat s kis híja, hogy ismét túlzásba nem csapott az új irány.

Hirtelenében mindenki egyéni akart lenni. Azonnal!... Már-már hallottunk olyasmít is, hogy nincs okvetetlenül szükség arra a sok természettanúlmányozásra, fölösleges a sok lelkiismeretes vizsgálódás: a

művész születik s ha homlokán a Múzsa csókja, ha a választottak közül való, mélyedjen el saját lelkében, merítsen a maga poéziséből!... — és más eféle ostobaságokat is rebesgettek már a sebesen boldogulni és feltűnni óhajtók.

Szerencse, hogy kész sablon még nem volt. Hány olyan született, olyan múzsacsókos, olyan nyiratlan üstökű kiválasztott zsebelt volna abból a sablonból s tákolt volna össze magának belőle egyéniséget!... De, például Böcklinből sablont csinálni nem lehetett, épp oly kevéssé nem, mint ahogy a vihar fönséges zenéjét ritmusba szedni nem lehet. Az a vulkanikus erejű ember, minden újabb alkotásával szinte szétugrasztotta, legalább is megzavarta s kétségbeejtette az őt bálványozni és utánozni annyira kész nyáját.

Tarka idő volt az!

Hány furcsa, hány érdekes, mennyi szines próbálkozás! És mily sok képtelenség, mennyi természetellenesség! A mankóra utalt emberek botra sem mertek már támaszkodni. A bénák kerekedtek táncra s rótták a lehetetlen vargabetűket. Alig lett meg valami, az nyomban régi, elavult volt. Összezavarodott valamennyi megállapított régi fogalom. A közönség elhűlt csudálkozásában, nem tudott mihez igazodni. Mi a maradandó alkotás a sok eszeveszett abszurdum között?... Miben higyjen? s mi múlik el holnapra, ma estére már?...

Akkoriban zavarogtak a különféle impresszionisták, a szimbolisták, prerafaelisták, a keresők, a pontozók, az ultranaivok, — és rágalmazták, szidták, átkozták egymás portékáját. A legszélsőbb határokon alapított iskolát például Paul *Signac* (Groupe Neoimpressioniste) s köréje csoportosultak a *Pisarro* testvérek hárman, Charles *Angraud*, Henrie-Edmond *Cross*, Maximilien *Luce*, Antoine de *la Rochefoucauld*, Théo van *Rysselberghe*, akinek a vászon már nem volt elég, a képrámára is kiáradt apostoli lelke. Képeik közt, az első pillanatban azt hitte az ember, valami kaján társaságba került, ahol gúnyt űznek belőle s nevetségessé akarják tenni; aztán nyugtalanság fogott el bennünket: tulajdonképp mi is hát ez?... Elméletük, — mert elméletből mindig telik folt a művészi tökéletlenségre, — alapelveiben szintén abból a forradalmi mozgalomból indult ki, melyről már szólottunk s mely felszabadította az igazi tehetségeket csakúgy, mint a művészet köntösében kalandoroskodó spekulációt. Ők is *Bonintongt, Constablet, Turnert*, a mázsás lépésekkel induló angolokat vallották őseiknek, hódolattal emlegették *Rousseaut* s kedves volt nékik *Huet* és *Dupré, Millet* és *Courbet*. Elágazásukat *Cézanneal* magyarázták, aki már a harmincas években vakmerő, de túllicitálta őt *Sisley* és *Caillebotte*, akik először hangoztatták a szűz szinek jogait s a hat szin

és a tónusok átmeneti árnyalataival iparkodtak visszaadni a tárgyak szineit, a környezet reflexeit, a levegő-, a világosság- és az árnyék rezgéseit. Ezeknek nyomába lépett a modern impressionizmus: Edgard *Degar,* Edouard *Manet,* Claude *Monet,* Camille *Pisarro*, Jean François *Raffaelli* és Auguste *Renoir*, hirdetvén az egyszerűséget, minden igaz művész szent jelszavát. Egészen helyes társaság, fényes genealogia s amit tanítottak, az valóságos művészet: egyszerűség és tisztaság a terv kivitelében; keresése a makulátlan színnek s a napsugár harmóniáinak; a Renaissance nemessége a vonalakban s undorodás a hatásvadászat szennyes fogásaitól!

Ki hinné, hogy ezeket a művészeket vallották apostolaiknak s e tanításokra alapították elméletüket *Signacék* is, — megtoldva a pontozás elméletével. Kimondták, hogy műteremre nincs szükség, az ihletett művész ott föst, abban a világításban, ahol az ihlet utóléri; a művész első sorban az atmoszférikus hatásokat tanulmányozza, a szomszédság színeinek hatását az egyes testekre; a művész ne csak eszménynyel szolgáljon (itt kezd bonyolulni az elmélet), de fösse a természetet a maga teljes mivoltában; nincs fekete árnyék, teli van szinnel az árnyék is; a meleg szineket kerülni kell, hideg szinekben a művészet... Mindez úgy hangzik, mintha teljesen elfogadható volna!

A túlzás leginkább ott kezdődött, ahol a levegőrezgésen alapuló elmélettel magyarázták eljárásukat: a pontozást.

Tudni kell, hogy a szinek fizikai tanulmányozását Charles *Bourgeois* kezdte meg 1812-ben s késobb *Chevreul* szedte törvényekbe (Loi du contraste simultané de couleurs). A prizmán keresztül bocsátott napsugár hat színre bomlik, a hat alapszínre: sárga, piros, kék, ibolya, zöld és narancs. Primitiv a három első, azokat semmiféle keverés útján előállítani nem lehet; összetett az ibolya, a zöld és a narancs, mert például az ibolyát megkapjuk a kék és piros keverékéből, zöldet ád a sárga és a kék, a pirosból és sárgából pedig narancsszín lesz. A hat szín közé esik az átmenetek végtelen sokasága, ezer és ezer árnyalat egy színben is.

A neo-impressionisták csak a hat színt tűrték palettájukon, azokat nem keverték, azon szűzen rakták a vászonra, azt állítván, hogy amit ők elmulasztanak, a keverést, elvégzi azt a vásznon maga a természet.

A föstmény tehát számtalan sűrün egymás mellé pötyögtetett apró szines pont, mintha sárga, piros, kék, ibolya, zöld és narancsszínű köleskásával szitálták volna be a vásznat, — a művészet fiatal anarkistái pedig esküdtek, hogy az a sok apró színes pont, ha sokáig és kellő távolságból nézi a szem, elkezd rezegni s harmonikus tónusokba olvad össze!...

Így istápolja maga a természet az ő hűséges piktorát, önmagát segíti vászonra a levegőrezgés!

És esküdtek, hogy ez művészet, sőt csakis ez az egyedüli művészet. Emlékszem egy képre: füródni készülő hölgy — merő ibolya és zöld pontocskákból volt összeszitálva; Théo van *Rysselberghe* a kép keretére is pötyögtetett ibolya és sárga pontokat, sokat.

Ezek voltak a mérsékelt neo-impresszionisták. Rájuk licitált az *Union Liberale,* ahol akadt olyan piktor is, aki hullámzó tengert föstvén, foszfort kevert a föstékbe. Voltak olyanok, akik csak azt tekintették művésznek, aki az *encaustique* eljárást követte s régi módra, viaszban olvasztott föstékkel dolgozott; voltak, akik átokkal sújtották az olyan piktort, aki egy ma megkezdett képet holnap is folytatni merészelt. Voltak vallásosak és misztikusak, prerafaelisták és bizantinusok, — *Sàr Mérodock Joséphin Péladan* megalapította a Rose+Croix-t, a Rosae Crucis templomot, a következő igéket írván a templom homlokára: Ad rosam per crucem, ad crucem per rosam; mea in eis gemmatus resurgam. Non nobis, non nobis Domine, sed nominis tui gloriae soli. Amen. A templom címere: kehely fölött, sziklák és rózsák közt szárnyaló kereszten, három hatszög... Ők voltak az eszménykeresők s keresték a lehető legmisztikusabb cifraságok révén; tiszta keresztény alapra állva ölelték karjuk közé a szépet, s előszeretettel az olyan szépet, amelynek valamelyes ó-káldus, asszíriai, föníciai vagy egyiptusi zamatja volt. Sâr Péladan hivalkodva nevezé magát Messiásnak, földi szerénység soha nem nyugtalanította és könyörtelen vala az ő szava, amikor ítélt írástudók és farizeusok fölött. Riadója így szólt:

«Művész, te apostol vagy! A Művészet a nagy misztérium. Művész, te király vagy! A művészet az igaz birodalom. Oh, szellem rajzai, oh, lélek vonalai és oh, ész formái, ti, ti valósítjátok meg álmainkat. Szamotráke és Szent János, Szixtus kápolnája és Utolsó vacsora, Parzifál és Kilencedik szimfónia, és te, oh Notre-Dame temploma!... Művész, te vagy a napkeleti bölcs! A Művészet a nagy csoda és halhatatlanságunk záloga a Művészet. Ki kételkedhetik még?... Giotto érintette a Megváltó sebeit, a Szűz megjelent Beato Angelikónak és Rembrandt tanúskodik Lázár föltámadásáról. Ki merészel még kételkedni?... Nem hiszed Mózest, — itt van Michel-Angelo; tagadod Jézust, — de itt van Lionardo. Profanáljanak bár mindent: a tagadhatatlan szent Művészet könyörög érettünk!»

És így tovább, összehordva tücsköt bogarat, harsogva hozsannát, alleluját, emlegetve a szent világosságot, Homeroszt, Buonarotti kétségbeesésének hullámait, a szent kínszenvedés ormát, Strausst, Franck ark-

angyalát, Wagnert, Bachot, Beethovent, Palestrinát, az idealizmus lovagrendjét, VII. Gergelyt s Renant, Molièret s az igazság Szent Györgyét... hozsanna!... hozsanna!!

A köréje csoportosult művészek pedig nyakrafőre föstötték az ő portréit. Legfanatikusabb tanítványai közé tartozott Alexander *Séon,* aki megföstötte a Finis Latinorumot. A kép hátterében láttuk a romba dőlt Párist, csonkán meredt égnek az Eiffel-torony s az előtérben, sziklák között a kereszt, — a keresztre szegezve a Mester, Sâr Peladan feje... a vér csurog a kereszten végig s egy patkány nyalogatja a kereszt tövében a vért.

A Rose+Croix művészeinek témái: Lohengrin, mezítelenségek, amelyeknek áhítatos cím vala adva, aszketikus soványságok, a mélaság, a harmonia, a hymnusz, az álom, ártatlanság, szenvedés, kétségbeesés, az ima allegóriái. A hold lehetett lila, berlini kék vagy cinóber vörös, a levegő zöld vagy akár aranyos, a fák feketék, vagy ezüstszinüek, az emberi test kék...

Így dolgozott Maureau *Vauthier, Desrioières, Rigaud, Sarlius, Steek, Osbert, Umna, Gillet, Du Gardier,* s akkor kezdte hóbortjait *Maxance,* — és alapjában nem cselekedtek egyebet, lopkodták, utánozták s torzították Burn Jonest, Puvis de Chavannet, Rochegrosset, Amant-Jeant, Deschampsot, szemérmetlenűl emlegetve Lionardot, Botticellit, Salvator Rosát.

Akkoriban, mint a gomba, úgy csiráztak a vallásalapítók; az volt az eszmény-szédelgés aranykora, de nemcsak a képzőművészetek terén, az irodalomban is nyüzsgött a sok csudabogár, hetvenkedett a feltűnni vágyakozó középszerűség. *Robert de Montesquiou — Fézensac* gróf (hogy a legtúlzóbbat említsük), akkor adta ki díszes kötetben (Les Chauvessouris) költeményeit s hallatlan divatja kerekedett annak a könyvnek. A gróf úr azt állította, hogy költőnek nincs szüksége a szokásos szavakra, hogy hangulatzavaró banalitás minden szóba foglalható fogalom, de elegendő zene és szín vagyon már a betűkben is. A modern lélek az *i* bötűben látja a zöld színt s érzi a tavasz boldog üdeségét; az *u* bötű ábrándos azurkék, az *r* viszont féktelenül szenvedélyes vérvörös színű. Ime egy költemény a nevezetes kötetből, a tavaszi madárdal, a szerelem modern poémája:

Tiovov, tiovov, tiovov, tiovov
Shpe tiov, tohova
Tio, tio, tio, tio,
Kovovtio, kovovtio, kovovtiov, kovovtiov
Tskovo, tskovo, tskovo, tskovo
Tsii, tsii, tsii, tsii, tsii, tsii, tsii, tsii, tsii, tsii,

Kovovrortiov, Tsova, pipitskovisi
Tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso,
tsirrhading
Tsisi si, tosi si si si si si si si
Tsorre, tsorre tsorre tsorrehi:

Tsatn, tsatn, tsatu, tsatu, tsatn, tsatn, tsatu, ts
Dlo, dlo, dlo, dlo, dlo, dlo, dlo, dlo, dlo, dlo,
Kovio, trrrrrrrzt
Lu lu lu ly ly ly li li li
Kovio didl li lovlyli
Ha quour quour, kovi, kovio!
Kovio kovovi kovovi, kovovi, kovi kovi, kovi, kovi
Ghi, ghi, ghi,
Gholl gholl gholl goll ghia hudndoi
Kovi kovi horr ha dia dillhi!
Hets, hets, hets, hets, hets, hets, hets, hets, hets, hets,
Hets, hets, hets, hets, hets,
Tovarrho hostehoi

Kovia kovia kovia kovia koviakovia kovia koviati
Kovi kovi kovi io io io io io io io io kovi
Lu lyle lolo didi io kovia.
Higvai gvai gvay gvai gvai gvai gvai gvai kovior
tsio tsiopi.

Szakasztott ilyen volt az a piktura is.

A józan *Mirbeau* indított ellenük támadást, azzal sújtván reájuk, amire leginkább rászolgáltak: nevetségesekké tette őket. Megírta, mint savanyodik agyon, hogy undorodik meg önönmagától az ilyen művész, amikor lerongyosodik, amikor éhes és kénytelen őszinte lenni. A «Függetlenek» tárlatán hiába küzködött a dicsőségért, pedig ott lógtak az ő görbelábú martirjai, akiknek keresztrefeszített karja liliomban végződött s a liliomból csurgott a vér, pedig föstött piros égen vergődő halfarkú madarakat, pedig föstött csillagokat, amelyek olyan lázasan ragyogtak, mint egy tüdőbeteg kurtizán szeme, föstött misztikus erdőket, amelyekben emberformája volt a fatörzsnek s a fagyökér kigyókból fonódott össze, — hiába! A közönség megcsudálta, de a zsebébe nem nyult.

És ekkor, egy őszinteségi rohamában, meggyónt magának az ilyen független, vallván magáról s egyben társairól a következőket:

A művészetben mégis csak egy a nagy, csak egy a szép: az egészség! Én beteg vagyok és annál végzetesebb a betegségem, mert most már vén vagyok ahoz, hogy kigyógyulhassak. Betegségem ott kezdődött, hogy nem tanultam s nem tudok semmit. Nem tudok egy kukkot sem

a mesterségem ábécéjéből. Nem vagyok én bolond, oh nem! Ép az én eszem, de tehetetlen vagyok. Tetszik tudni, miért gyötröm magam, miért kínzom, nyomorgatom az agyamat, hogy egy rakás olyan komplikált dolgot kiszorítsak, amit mostanság ritka szenzációnak, sejtelmes ihletben fogant revelációnak neveznek s ami alapjában nem egyéb, mint szédelgés és hazugság?... Tetszik tudni, miért?!... Azért, mert az egyszerűséghez nem értek, az egyszerűséghez nincs erőm. Mert rajzolni nem tudok. Mert, például, a valőrökről sejtelmem sincsen. Adok hát helyettük kacskaringós cifraságot, hóbortos arabeszket, adok egy rakás perverzus alakot, — ami illuziót költ az ostobákban. Nem tudom talpraállítani az embert, állítom tehát a fejetetejére, — s azt mondják rá: milyen különös!... Oh, dehogy különös, — én vagyok a szédelgő. A Terburgoknak, a Metziseknek, a Halsoknak és Rembrandtoknak jutott-e valaha eszükbe, hogy megfössék, például, a csillagok vajúdását? Ők férfiakat s nőket festettek, egész együgyűen. És Corot apó!... Jutott-e valaha eszébe, hogy ég felé meressze a fák gyökereit? Nem, mégis halhatatlan művész. Oh, bennünket hogy agyon nyomorítottak a tehetetlenség esztétikusai, akik nem átallották azt hirdetni, hogy ne törődjünk az élettel s a természettel, a kik csábító hangon prédikálják, hogy fölösleges hiábavalóság a rajz, akik biztatnak bennünket, hogy kezdjük elülről, primitiv tapogatózásainál a művészetet. Állítólag eszményiségre oktattak bennünket s ezen a réven egy egész nemzedéket mételyeztek meg. Oh, azok az ábrándozó királykisasszonyok, akiknek alakja lenge mint a nád s olyan az arcuk, mint a fonyadt virág, akik felhőkön lebegnek, ott könyökölnek a beteg hold sarlóján, bádog köntösben!... Oh, azok a nyurga, szűkmellű szerelmes trubadurok, akik járnak lábszár nélkül, néznek szem nélkül, beszélnek száj nélkül és szeretnek nem nélkül, miközben kificamodott gesztussal lógnak a semmiben!... Bevallom töredelmesen, soha én nem hittem ebben a koldús művészkedésben, ebben a piaci, olcsó miszticizmusban — és mégis!... Apránként, lassan, észre sem vettem hogyan, belém is átszállt e ragályos elméletek bacillusa. Úgy teli volt velük a levegő. Fiatal voltam, s a fiatal ember mohón falja azt, ami új, és könnyen elhiszi, hogy az a szebb, ami különösebb. Ahelyett, hogy szorgalmasan iparkodtam volna meglátni a természet egy-egy szép mozzanatát, ahelyett, hogy lestem volna az egészséges élet egy-egy ép formáját, ahelyett, hogy kerestem volna az egyszerűt és nagyot, — odáig nyomorodtam, hogy csak az ellentétekben, a kificamodottban kerestem a művészit. Sorsom utolért. Csődbe jutottam. Volna egy mesterségem s éppen ahhoz nem értek. Miért?... Vajjon miért gyártanak manapság olyan csunya bútort? Miért faragnak a bútorra manapság olyan gyalá-

zatos diszítést, hogy megundorodik tőle az ép gyomrú ember?... Azért, csupán csak azért, mert manapság az asztalos nem ért a mesterségéhez, mert képtelen egy szép egyszerű vonal megcsinálására, mert nincs többé érzéke az összhangzatos arányok iránt, — farag hát helyette kacskaringós hóbortokat, azaz hogy nem is farag már, csak enyvez és ragaszt. Pedig, milyen szép egy egyszerű asztal!... Én is úgy cselekszem, mint az ilyen modern asztalos, — kacskaringós hóbortokkal palástolgatom a tehetetlenségemet. Csakhogy én maholnap éhen pusztulok mellette!... Oh, ha az ember egeszséges, mint például Manet, vagy Claude Monet,.. mint Corot apó, aki mindent látott s mindent kifejezett!... Hát az ő művészetükben nincs művészi álom? Az ő bámulatos lelki egyensúlyukban nem érvényesül az ihlet, a poézis örök ifjúsága, a ragyogó fantázia teremtő ereje?... Ők, ők tudnak. Dolgoztak igazán, becsületesen. Én pedig, már elkéstem, — véremben a métely, béna a kezem, vak lettem s most, mehetek koldulni...

Ez a sorsa, ez volt s mindig ez lesz sorsa az ilyenfajta művésznek.

Abban az időben, még alig tegnap, számosan jártak így — s ezek a bacillusok szállingóztak a kezdődő magyar művészet levegőjében is.

Jelentkezett a tudatlanság és feltünési viszketeg keretében a szemérmetlen utánzás; példáira találtunk az ügyeskedésnek s ott kullogott nyomában a beteges becsvágy és a lustaság... Mert jellemhibáit a művész menthetlenül bele viszi a művészetébe s azok mindig megtalálhatók ott — palástolja bármily ügyesen — mint hiányosságok.

Hol lappangott akkoriban az igazság?

És egyáltalában, vannak-e kodifikálható művészeti igazságok, — és érdemes munkát, hasznavehető munkát végez-e az, aki azokat az igazságokat szedegeti paragrafusokba? Vagy csak azoknak a művészeti igazságoknak veszi hasznát a művész, amelyeket készen nem kapott, hanem munka közben maga fedezett föl?

Eszembe jut *Véron,* aki irtózott a sablontól s annyira imádta a szépet, annyira szerette a művészetet, hogy sok tapasztalás, sok tanulás után föltétlen szabadságot követelvén a művésznek, bevallja őszintén, hogy valamint «egy» művészet nem létezik (mert hiszen az abszolut «szép» csak kiméra), éppen úgy lehetetlenség egy törvényszerűen kötelező, minden tételében szigorúan körvonalozható esztétikára még csak gondolni is.

Legyen a művész független, — tanítja *Véron,* — teljesen független, egyetlen egy kikötéssel azonban: azzal, hogy teljesen őszinte, azzal, hogy a saját gondolatait, saját érzelmeit és kedvét iparkodik kifejezni, tehát nem utánoz senkit. Azok a különböző tanítások, amelyekből bilincseket

kovácsolnak a «szép»-re, legyen az akár az idealizmus, akár a realizmus vagy naturalizmus tanítása, — az csak valamennyi felfogás, szempont, egyik sem az egyedül üdvözítő, s a «szép» egyikben sem fér el teljesen és kizárólag. Hol az egyik, hol a másik tanítás felel meg ennek vagy amannak a művész-temperamentumnak, adott *egyénisége és nemzetisége* szerint; abszurdum, meddő erőlködés erőszakolni bármelyiket. Csakolyan nevetséges a flamand vagy hollandus művészet kárhoztatása a görög képfaragás alapján, mint amilyen nevetséges a görög képfaragás birálgatása a hollandus, vagy flamand művészet szempontjából. Ritka eset, csaknem lehetetlen, hogy a művész ne a saját korának embere legyen s ihletét ne a maga korszakából merítse. A civilizáció ingadozásainak ellenére, ma már bizonyos, hogy a sok képtelen teológiai és metafizikai hajsza után, a tudomány leszállott a felhők közül a földre s nem vállalkozik erejét meghaladó föladatokra: azt vizsgálja, ami van. Miután századokat tékozoltunk skolasztikus okoskodásokra, rejtelmeket, istenek cselekedeteit kutatva, — most szembe nézünk a természettel, magát az embert vizsgáljuk s így iparkodunk magyarázatára bukkanni a fizikai és erkölcsi világnak.

És ebben az irányban igazodik a művészet is. Távolodik már, apránkint, a mitológiától és metafizikától, ahol együtt vesztegelt a mult idők kultúrájával. Ez magyarázza a «kifejezés» érvényesülését, ezért jut mind nagyobb és nagyobb térhez az érzelmek és szenvedélyek ábrázolása, — és ez a magyarázata annak is, hogy a tájkép, azaz a természettel szemben álló ember emócióinak kifejeződése a festészetben, vagy ötven év óta oly jelentékeny szerephez jutott. Ime tehát, a művészet, — amely eredetileg csak emberi lehetett, csak emberi eszmék és érzelmek megnyilatkozása, — emberivé készül lenni ismét, témái és célja révén is. Istenek dicsőitése és ábrázolása helyett, átvergődve az így bekövetkezett sorvadáson és agyonfinomodásban végződött szimbolizmuson, most erőteljes mozdulatokkal iparkodik helyet foglalni a tisztán «emberi» területén, az egyedüli téren, ahol egészséges maradhat, ahol a művész az ő teremtő vágyát s alkotó képességét gazdagon tápláló őszinte és mély emóciókra talál.

Ezt az új irányt erőszakosan, titokban és nyiltan, támadja a tradició, amelyen az akadémiák szervezete és a hivatalos művészi oktatás épül. Az új irányt támadva, a haladás útjába vet gátat s annál gyászosabb ez, mert szinte észrevétlenül nyomorítja meg a tehetséget. A fiatal művész, akinek filozófiai nevelése alig van, vagy éppen nincs, olyan iskolába, olyan környezetbe kerül, ahol buján tenyészik még az akadémikus előitéletek gyomja s a művész tehetsége fiatalságával együtt satnyul el, áldozatul esik, mielőtt gondolkozni még eszébe juthatott volna, mielőtt valamely egyéni meggyőződés még egyátalában kialakulhatott volna lelkében.

Pedig, függetlenség s egyéni meggyőződés nélkül nincs művészet, nincs művész.

Ahány nagy művészi korszak, valamennyi a szabadság korszaka volt. Görögország aranykorában csakúgy, mint az olasz Renaissance idején, a középkori Franciaországban csakúgy, mint a később fölszabadult Hollandiában, — szabadon dolgozott a művész; fantáziáját nem nyügözte semmiféle esztétikai dogma, a művészet diktaturájának jogát nem bitorolta semmiféle hivatalos érdekszövetkezet s a tekintély nem vállalkozott arra, hogy irányt szabjon, hogy nagyképűen őrizze az állítólagos eltévelyedéstől a nemzet izlését.

Természetesen, azokban az eredményes szép korszakokban, a művészet valóban nemzeti művészet is volt. A természetes hajlamát szabadon követő tehetség ott kereste a művészetet, ahol érezte, vagyis inkább: művészetére talált, anélkül, hogy keresgélt volna; segítségére volt a képzelet spontán mozgása, szabály nem nyűgözte, erőszakos tekintély nem fogta rúd mellé igába, — de vezette, irányította, lelkesítette az ösztönszerű, az egész fajjal közös izlés: a nemzeti izlés.

A szabadon érvényesülő ösztön eme közössége adja magyarázatát annak a benső hasonlóságnak, amely a nagy korszakok műremekein észlelhető ugyanakkor, amikor annyira szembetünő rajtuk a szabadság hatása, azé a szabadságé, amelyet a művészetben semmi által nem pótolható *egyéni eredetiség* adott reájuk.

Mert, mikor szünik meg nemzeti lenni a művészet, azaz, mikor nem közös többé egy nép, egy faj minden egyedével? Mikor sekélyesedik, mikor tünik el egy nemzetben az izlésnek az a közössége, amely legjobban jellemzi a nagy művészeti korszakokat, és amelynek eltünése jelzi egyszersmind a művészet hanyatlását is?

Akkor, amikor a művészet megszünik a közérzület kényszer nélkül való és őszinte kifejezése lenni; akkor, amikor ahelyett, hogy a mindnyájunkkal, vagy legalább is a többséggel közös igaz emóciók kifejezésére törekednék a művész, kezdi boncolgatni, magyarázgatni a saját cselekvési eszközeit, erőfeszítéseinek minden célja csupán a forma, és eltávolodván az őszinteségtől, cserben hagyva az érzelmek közvetetlenségét, magát a művészetet is megtagadja.

Ez a hanyatlás.

És a hanyatlás elkerülhetetlenül bekövetkezik, már ama törvény révén is, amely megtiltja a fejlettebb faj emberének, hogy túlsokáig ácsorogjon egyazon látvány előtt. Elmaradhatatlanul és szükségképpen bekövetkezik az a pillanat, amikor azok a gondolatok és érzelmek, amelyek valamely civilizáció és művészet ihletét táplálták, már kiadták min-

den hasznos, összes termékenyítő erejüket, és ilyen időközökben, bizony, az emberi szellem, hosszabb vagy rövidebb ideig, de ismétlésekre s végzetesen utánzásra van kárhoztatva. Bámuljuk ilyenkor a megelőző korszak alkotásait. De tévedés, hogy ilyenkor a megelőző nagy korszak érzelmeit és gondolatait ismételjük meg! Nem. Ilyenkor csak azoknak a hatalmas érzelmeknek és azoknak a nagy gondolatoknak a kifejezéseit utánozzuk, másoljuk a formákat, amelyekben azok nyilvánultak, holott azok a formák minékünk már üresek és lelkük nincsen.

Franciaországban és Európában szinte mindenütt, (nálunk is), a nevelés, legalább is a művészek nevelése, csaknem kizárólag a mult bámulásán és formautánzásán alapszik. A művészet legveszedelmesebb ellenségeinek egyike a hivatalos francia művésznevelő intézet: az Académie des Beaux-Arts. Azok a jeles és érdemes urak, akik azt az intézetet dirigálják, annál veszedelmesebb kerékkötői a művészet fejlődésének, mennél inkább arról vannak meggyőződve, hogy a művészetnek tesznek szolgálatot. Pedig éppen e meggyőződésükben van az ő erejük. Ha azt mernék hirdetni, hogy ők ellenségei a haladásnak, megszünnék csakhamar minden befolyásuk. De ők minden hévvel a művészet fejlődését és haladását óhajtják istápolni, — viszont, meggyőződésük, hogy fejlődés, haladás csupán a hajdani művészetek tanulmányozása révén létesülhet! Mert ugyan volt-e művészet valaha dicsőbb, mint a néhai Hellasz földjén, vagy a renaissance Itáliájában?! Sehol, soha. Tehát, mintát keresvén, ott találjuk a legtökéletesebbeket. Minek keresgélnők azokat egyebütt? Nos tehát, fiatal művészek! ide! okuljatok e soha túl nem szárnyalt lángelmék tökéletes alkotásain, s ha majdan titkaikba béhatoltatok, rajta, keljetek ti is szárnyra, alkossatok remekműveket, ha tudtok!

És ez okoskodás alapján, az École des Beaux-Arts minden oktatása egyebet sem cselekszik: csinálja újra, és megint újra, mindegyre csak utánozza ugyanazt, amit egy régen elmult, régen meghalt civilizáció művészei alkottak. És csinálják ezt, szakadatlanul így, mindig csak így, mindaddig, amíg jól, rosszul másolni meg nem tanul a növendék, hogy azután soha egyebet ne is tudjon. És kapnak érmet, kitüntetést, ösztöndíjat azok, akik legjobban utánoznak.

Így panaszkodott Véron, 1890-ben.

Azóta mi történt? Javult a helyzet azóta? És minálunk, magyar földön mi történt 1890 óta?

Az igazságot, nyilván mégis csak úgy közelítjük meg legjobban, ha semmiféle sablon, semmiféle elmélet nem irányít bennünket, s a természetes fejlődést vizsgáljuk a művészetben, lehetőleg elfogulatlanul, de számot vetvén a magyar tényezőkkel is.

Tudjuk, hogy részben minden művészet a politikai, társadalmi és helyi viszonyok szerint fogamzik és módosul. Sokat írtak, sokat beszéltek már erről. Vannak, akik rendíthetetlenül vitatják, hogy a fejedelmi udvarok pompás és méltóságos exkluzivitása legalkalmasabb termőtalaja a művészetnek, vannak viszont, akiknek megingathatatlan meggyőződésük, hogy a demokráciára alapított szabadság a művészet éltető levegője.

Azt mernők állítani: mindkét vélekedés túlzott. És kivált akkor tévednek az így elmélkedők, amidőn változó politikai és társadalmi ideák szerint irányítják a művészi fogamzás és termelés elméletét.

Igaz, hogy nagy események véletlen összejátszása, egyes történelmi adatok itt-ott, igazolni látszanak az efajta elméleteket, — de csak a fölületes szemlélő éri be az efajta következtetésekkel. Hányszor utaltak már Hellasz halhatatlan művészetére, hangoztatván pazarul, hogy az a dicső művészet a szabadság szülöttje! Szépen hangzik. De jusson mégis eszünkbe, hogy azok a szabad görög köztársaságok miként voltak szervezve? Egy kiváltságos kaszt, amely szabad, s alattuk a számra nagyobb, de elnyomott rabszolga sereg. Hányszor emlegetik a olasz respublikákat s hatalmas renaissance művészetüket! Jusson mégis eszünkbe, hogy azok az itáliai kis respublikák miként voltak szervezve? A respublika élén az exkluziv viselkedésű patricius, alatta pedig a csak látszólag szabad nagy rabszolga sereg.

Sem a fejedelmi udvar, sem a demokráciára alapított szabadság, de valami más éltette ott a művészeteket, és éppen olyasmire van szükségünk minékünk magyaroknak is.

Azokban a görög és latin államokban bőséggel volt, még az elnyomottak körében is volt: határozott faji, mondjuk, *nemzeti ízlés.*

Művészet, irodalom egészségesen táplálkozott a népéletből s amit onnan merített, azt az alkotás egységében tárta a művész a míveltebb kaszt elé, az előkelőek azután, módjukhoz mérten, lendítettek az evolución, megértvén, megszeretvén a művészetben a saját fajtájukat.

Tehát mire van szüksége a művésznek, s mi táplálja egészséges fejlődésében a művészeteket? Naiv, nemzeti egyéniségében érintetlen népre van szüksége a művésznek s a művészetek fejlődését inkább kevesebb, de annál felvilágosodtabb pártolók mozdítják elő.

A magyar művészet sorsa is ezen fordul meg.

A múlt tanulsága csak részben és átvitt értelemben illik a mai korra, mert egészen új tényezővel állunk szemben manapság.

A nagy nivellálási irányzat, a francia forradalom óta oly erősen sodró árjával, merőben új viszonyokat alkotott, olyanokat, hogy reájuk precedens a művészetek históriájában nincsen. A művészet fáját is gyö-

kerében érte támadás akkor, amikor természetes talajából, az egészségesen fejlődő népéletből kiveszett a poézis. Nemzeti legendák, vallásos visszaemlékezések és az ős természetvallás ama maradványai, amelyeket még száz esztendő előtt vén Európánk minden népénél megtalálhattunk, ma már nincsenek, elvesztek, feledésbe mentek, kihaltak.

Mit kaptak a népek, mit kapott a mi népünk a már nagyon is lekicsinyelt régi jussok helyébe?

Rövidlátóan száraz és egyoldalú jogi elméleteket.

Sokat hallunk az emberi jogokról, de igen keveset törődünk az emberi aspirációkkal. Ez utóbbiak, amennyiben nem a szűkebb materializmus köréből valók, gúny tárgyai s mint fölösleges lom, bitangjában henteregnek.

A száraz abstrakciókból, amelyek egészséges fejlődésben s a természet törvényeiben gyökeret nem lelnek, művészet nem sarjadhat.

Szerencsére, a műveltebb nemzetek művészi életében ma már annyi az öntudatosság, a különféle művészeti elméletekben is annyi a folytonossági erő és kohézió, hogy az egyes művészetek, mint a kiröpült golyó, mégis csak haladtak tovább, a régi indítás alapján. Az európai művészetek, részben öntudatosan, s ha kellett önkényesen, részben ösztönszerűleg, megkeresték s megtalálták azt a táplálóanyagot, amire szükségük volt, hogy a megváltozott viszonyok közt teljesen el ne senyvedjenek.

Hány elmélet, irány és iskola termett a művészet ez életfentartási ösztönéből! Mint a pincébe került virágot, a művészetet is az ösztön fordította bármely kinálkozó kis világosság felé.

Meissonier, a természet hű, aprólékosságig lelkiismeretes másolója, a realizmus fénykorában panaszkodott az unalmas szabású, ásíttatóan fekete polgári szalonkabát ellen és szídta Párist, amelyet az ünnepelt építő, *Haussmann* forgatott ki festői mivoltából, méltóságosan léniázott körútjaival; menekült a modern köntösök közül, az egyenes vonalak s a szimetria Párisából falura futott, de ott se igen talált egyenes vonalaknál, szimetriánál egyebet, menekült még távolabbra el és az objektiv realista *Meissonier* hozta divatba Napoleon legendáit, ő keresett a renaissance idejéből és a szines középkorból olyan képtárgyakat, amelyeket csakhamar fölkapott a divat is.

Vagy például *Millet!*

Ő is menekült s nyomon követték művész testvérei; kerestek és ők még találtak a francia földmíves életében anyagot örökbecsű alkotásokhoz.

Ma már, Bretagne és a Pireneusok kivételével, aligha akad Galliában festői falu, — földet mívelő hivatalnok lett a francia földmívesből.

Jellemző ami Pettenkoffenunk esete is. Mert a miénk! Osztrák származása ellenére jóformán ő fedezte föl a magyar zsánert.

Keresni jött ő is, és amit a mieink még látni nem tudtak, meglátta s megértette Szolnokot, a magyar földet, a magyar népet. Hogy értette volna meg, szeretet nélkül? — Mennyi megfesteni való kincset talált ott! Csakhamar keletkezett is Szolnokon, az illető mester, *Pettenkoffen* körül, egy kis magyar Barbizon, föstött még a városkapitány is, a jóságos öreg *Müller,* s ott dolgozott az ő nagy érdemeihez méltóan máig sem méltatott kiváló tudású és finom lelkű *Deák-Ebner* Lajos, *Mednyánszky* László, *Bihari* Sándor és többen. Üdvös intézkedés volt most újabban a *szolnoki művésztelep* alapítása; fajunk s művészeti tennivalóink helyes megértésével apránként nemzeti irányba terelt művészeti politikánk olyan aktusa volt ez, amely okvetetlenül meghozza az eredményt, különösen ha hazánk többi vidékén is folytatják az ilyen telepítést. Kissé meg is késtünk már. Szolnok nevének még varázsa van a fiatal magyar művész-nemzedék előtt; ege, szine, Tiszája megmaradt, de a vidék városkái, falvai, a poétikus füzesek, a szabálytalanságaival egykor oly ecset alá kinálkozó Zagyva mente, nem egészen a régiek ma már és nem az a festői nép jár be a szolnoki vásárokra. Már csak az hiányzik, hogy vásárcsarnokot emeljenek a piacon! Így pusztult el a gyakorlatiasabb modern élet révén Budapesten is, a husz esztendővel ezelőtt még festői Dunapart, palotába szorult a vásár, a gyümölcsös kofák helyén, — ami olyan tipikus, olyan pittoreszk volt, — villamos vasut rohan. Kényelmesebb, előkelőbb a város így, de festőink s pikturánk sajnálhatják.

Így tünedeznek el sorra az élet festői jelenségei s az új művésznemzedék kénytelen az abstrakciókban keresni azt, amit a valóságban alig lel.

Vajjon, nem épen ez szolgál-e mentségül a túlzásokba tévedt modern művészeknek?

Voltak, akik nem a *Meissonier*-k, a *Matejko*-k példáját követték, nem hátrafelé, nem a multban kereskedtek, de inkább korukat óhajtották megelőzni, siettették, akár erőszakosan, az evolució formativ munkáját s az egyénítés örve alatt nem átallották a természet külső megjelenéseit javítgatni.

Lelkesedhetünk a modern irányokért, vagy elitélhetjük, okunk s módunk van bőven mindkettőre, de azt nem tagadhatjuk, hogy még a túlozva túlzók, a pogányok munkájában is több a művészi fejlődéssel biztató pozitiv és negativ elem, mint amennyit az igazhitüek, a nivellálók jól fegyelmezett, kölcsönbiztosításra szövetkezett mameluk-társaságának munkáiban találunk.

Különben, már-már meghiggadnak a legféktelenebbek is, mintha egészséges rend és szervezkedés kezdődnék európaszerte.

Nem esküsznek általános érvényességűnek hirdetett vezetőelvre, de egyes nagy művész-tipusok, egyes nagy temperamentum-csoportok kifejezői köré gyűlnek az egyesek. Ugyanazok a motivumok, amelyek az emberi természetben gyökerezvén, valaha vezettek, vezetni kezdenek ismét. Az új csoportosulás — olyan régi! Látjuk a lirikusokat, jönnek ismét a regényesek, szabadon akarnak dolgozni az objektivebb természetimádók, — s nem félnek a kiátkozástól azok sem, akik a dolgoknak legbensőbb, kézzel meg nem tapogatható lényegét keresik.

Mert hiszen kevés az egyén, egynehány típus szerint osztályozhatjuk az emberiséget.

Az, akinek vére erősen lüktet, az legszubjektivebb; alkotásaiban ott találjuk korának és életének eseteit, ahány a változó körülmény életében, annyi szemmel látja a külső világot, a természetet, szerelem, bánat, reménykedés, csüggedés szerint változik előtte a világ képe s változik eszerint, amit ő fest. Az ilyen, lehet lirikus, lehet regényes, lehet méla, de művészete alapját sem a szín, sem a forma egyoldalú szeretetében nem leljük meg.

Viszont, akinek élete csöndesebb, illetve a külső világ esetlegességeitől függetlenebb, az, rendesen, beleszeret színbe, beleszeret formába, de sem színt, sem formát nem egyénit; épp úgy érdekli egy szál virág, mint egy ember; ha a színt szereti, a forma néki csak ürügy, ha viszont a forma kedves előtte, ideálját nem az egyénben keresi, az egyén csak ürügy néki.

De ez utóbbiaknak a vére sem lüktet álmosan, csak a tűz jellege más. A csöndes vérű ember nem művész, ha pedig művészkedik: iparos.

Az új kor legörvendetesebb evolúciója éppen talán az, hogy jobban megférnek egymásmellett a különféle irányok és temperamentumok, a baj pedig az, hogy napról-napra szaporodik az iparosok száma a művészetben, sok a nem művész-temperamentum... Mennél közelebb jár a hallással nem biró énekes hangja a helyes hanghoz, annál sértőbb a disszonáncia, — nincs kellemetlenebb, bántóbb, mint a szépnek eltorzított, de fölismerhető képe.

Tekintsünk végig, futólag, az új irányok erősebb képviselői közt.

Milyen érdekesen liriko-romantikus, például *Uhde!*

A téma beállításában *Rembrandt* utódja; emberiségért szenvedő Krisztusát látjuk a modern élet legkülönfélébb helyzeteiben.

A lirában *Uhde* társa *Böcklin*, de az ő lirizmusa már annyira általános jellegű, mélységében oly szédületes, hogy természetvallásnak is

beillik; ezért drámaibb is. Mint például, amikor a gyilkost ábrázolja, víz és fal között, egy szűk ösvényen, ahol az Erynniák várják; vagy amikor a halált ábrázolja, viharos őszi tájban, ahol sötét felhőkkel küzd a nap, hull a sárgult lomb s a pusztulás munkáját bevégezni fekete paripára száll a halál.

Lirikusan jelképes *Burn Jones*. Szerelmet, mulandóságot s egyéb nagy szimbolumokat megragadóan állít térbe elénk, látszólag a leglehetetlenebb s térben összehozhatatlan elemekből. Például azon a képén, amelyen az emberi élet emelkedő és sülyedő változásait ábrázolja egy malomkerékkel, amelynek lapátjain föl és le hordja a sors a tehetetlen halandókat.

Pantheisztikus, de telve lirával: *Stuck*, aki *Böcklin* nyomain haladva, tomboló érzelmeinek legkicsapóbb hullámait veti vászonra. Alakjai szeretnek szenvedni, de érzelmeik úgyszólván beleolvadnak környezetükbe, egységes harmóniában vannak a környező természettel. Például: két leány hintázik, mintha őket is az az erős nyári szél ringatná, mely a fák galyait lengeti; nagy fák alatt halad egy bakhanál, a menet érzéki bujaságát tetézi az orkánszerű szél, mely csak déli szél lehet, mert a hőség lankasztó érzékisége annyira érzik az egész tájon; vagy a mi Szépművészeti Muzeumunkba került Szfinx... mily olthatatlan érzéki szerelemben öleli magához halálra a halandót s mily megdöbbentően tragikus, mily gyilkosan érzéki az a táj, az az ég!

Akiket eddig említettünk, *Uhde, Böcklin, Burn Jones, Stuck,* egyénítenek és nem általánosítanak, a tisztán emberi jut művészetükben túlsúlyra, — így, némileg átvitt értelemben ugyan, de realisztikus irányban dolgoznak; egyes alakjaikban közvetetlen életet, nem pedig valamely szín- vagy forma-problemát akarnak érzékíteni. Nem valamely szép mozdulat, nem egy-egy szép színösszetét a vezető motivumuk, — ők az igazi, a harsadó, a pezsdülő, a tomboló, az alakuló életet keresik úgy, mint akár *Goya, Salvator Rosa* s még elébb a Renaissance annyi kiváló mestere.

Ők és tanítványaik és követőik a legszubjektivebbek.

Képeiket festett naplóhoz hasonlíthatnók, naplóhoz, amelyben nincsenek általános jellegű megjegyzések, de minden följegyzés közvetetlenül az ő személyükhöz fűződő egyéni helyzet és érzelem.

Vélük ellentétben, látjuk azokat a művészeket, akiknek lelkiélete, úgytetszik, független életük külső esélyeitől. Ezek is önmagukat adják művészetükben, de áttettebb és általánosabb formában; nem azt ábrázolják vásznukon közvetetlenül, ami nékik tetszett, — de éppen abból, ami nékik megtetszett, leszürik, szintetizálják az általános értéküt, mondjuk, az örökkévalót. Napló az ő œuvrejök is. De ők nem ebben a né-

künk reális világban mozognak, előttük az élet végtelen tarkasága összeolvad néhány nagy szimbolumba. Akárhogyan s akármennyire szerettek: nem az egyént, a tipust szerették.

Ilyen, a miéink között: *Mednyánszky.*

Egyesekre a színen keresztül gyakorolja hatását a külvilág. Ezek mindenben s mindenütt a színproblémát keresik. Nyelvüket mi olykor alig értjük még, pedig az a nyelv különösen alkalmas minden hangulat, bármely kedélyállapot kifejezésére. Ezeket vezeti nálunk *Ferenczy* Károly.

Mások előtt, viszont, kivált formában nyilatkozik meg a mindenség.

Ezeknek kifejezési módját inkább megértjük. Közelebb állanak hozzánk, mert kevésbé generalizálnak, mert a formában magában meg van már adva bizonyos fokig az egyénített, holott a szín nincsen térhez kötve s bár magában véve talán a legmagasabb, birodalmának határait éppen azért nem ismerjük. A vonal ritmusa szintén képes, egymaga is, sokat kifejezni, a vonalritmus sincsen lekötve a deszkriptiv szűk korlátai közé, — de mégis, önmagának határokat szab.

Nézzük csak azokat a legmodernebb müvészi alkotásokat, amelyek merőben szín- és formaharmóniákra vannak alapítva. Nem ábrázolnak sem ismert emberi, sem ismert állati vagy növényi tipusokat s át-át nyúlnak az elvont ornamentika még ismeretlen, még föl nem födözött birodalmába. Teremtenek embert, állatot, növényt, illetve élő és vegetáló lényeket önkényesen, vonal- és szinritmusok szabályai révén.

Ez alkotások, úgyszólván, semmi vonatkozásban nincsenek az általunk ösmert élettel. Igazi művészi értékük meghatározásához kulcsunk alig van. Mert, hogy mennyiben függenek össze, ha áttett alakban is, valamely valóságos életprincipiummal vagy az örök természeti törvényekkel rokon ritmussal, — azt, egyelőre, nem is sejtjük. Higyjük, hogy abszolut értékük megértéséhez a mi érzékeink még nem elegendően finomak. Mert: a szín- és vonalritmusok merőben esetlegességekre, merőben véletlenre alapított játéka, szokatlanságával meglephet és érdekelhet bennünket, de ez még művészi értéküket nem igazolja, nem bizonyítja. Ne feledjük azonban, hogy a mindenségben így elszigetelve, ilyen magára meg nem áll s meg nem állhat semmi; úgy az aranymetszet, mint a kozmogonikus harmóniában gyökerező arányok és ritmusok légiói, mind, mind vonatkozásban vannak egyébbel, égi testek mozgásával, formáival, kristályképződések törvényeivel, növényi és állati testek sejtjeinek formáival, elhelyezkedési és fejlődési törvényeivel . . . Hogy tehát e különös útján hová megy és mivé fejlődik a művészet, — nem sejtjük s egyelőre nem is kutatjuk.

A megelőzőkben vázolt európai művészeti alakulások hullámgyűrűi,

néhány évtizednyi késedelemmel ugyan, eljutottak mihozzánk is. Akad még sok avult, ódon felfogás, de művészeink zöme ma már a realisztikus irány híve s az új nemzedék, (így *Rippl-Rónai* József, *Kriesch* Aladár, *Vaszary* János, stb.) az egyéni irányt követi. Általában a mai magyar művészet érdemesebb képviselői a tiszta realizmus korszakában s legtöbben ama korszak végső évtizedében kezdtek művészileg fejlődni, — a rideg deszkriptiv iránytól pedig már valamennyien, még pedig egészen egyéni úton, eltértek.

Művészeink a stilizálást és az egyénítést természetes, egészséges módon végzik. A legmodernebb irányzatok érdekesen lázas kapkodása nem zavarja őket, — akik szimbolisták, azok is tisztán természeti tanulmányokból kiindulva lettek azokká, átérezvén és belátván, hogy a véghetetlent csak egyszerűsített és szintétikus alakban lehet megértetni. Ez utóbbiak közé tartozik: *Szinyei Merse* Pál, *Ferenczy* Károly, *Grünwald* Béla, *Katona* Nándor s bizonyos mértékben *Magyar-Mannheimer* Gusztáv is. Véletlen szerencse, vagy saját öntudatos erejükön múlott, ezek a művészeink éppen eleget, csak annyit tanultak az idegen művészetekből, amennyire kultúrájukhoz szükségük volt, de amennyi egyéni fejlődésükben meg nem zavarta őket.

És így, ilyen egészséges fejlődés alapján teremthetjük meg az igazán magyar művészetet.

Hogy milyennek képzeljük azt a magyar művészetet?

A nemzeti művészet alapján ott kell találnunk a faj jellemét, gondolkodásának módját s a faj külső képét is.

A magyar művészt azonban, ily irányú törekvésében és munkájában zavarhatja, sőt tévedésbe ejtheti az, hogy hazánkban nem teljes a faji egyöntetüség, — pótolhatja azonban a hiányzó faji egyöntetüséget s a nemzeti művészet teremtéséhez segítheti a hazánkban élő fajok közt el-eltévedő művészt: a magyar nyelv és a magyar zene. Igen, a magyar nyelv, az ő jellemző, nékünk oly kedves ritmusával, — és meleg, nagy közvetetlenségével a magyar zene.

Bármilyen különösen hangzik, a nemzeti nyelvben megkapjuk csiráit a nemzeti képzőművészetnek is.

Nemzeti művészet fejlődése teljes és jellegzetes nem lehet, ha a művész meg nem ismeri, meg nem érti hazájának geografikus és topografikus formáczióit, ha művészetével nem helyezkedik abba a keretbe, amelyben nemzetének élete folyik.

Nehéz a magyar művész sora e tekintetben is.

Mintha Európa valamennyi vidéke találkozót adott volna egymásnak a magyar földön, majdnem összes tenyészetével. Van itt Svájc, van

itt Tirol, van szelid dombvidék, van Alföld, van nálunk sárga, van hamuszínű homoksivatag, s jutott nékünk a déli orosz jellegű rónákból és legelőkből is.

Hol az egység? Hol a művészet révén hangsulyozandó nemzeti jelleg?

Van egység mégis, van olyan sajátságos, a nyugatibb európai vidékek jellegétől különböző, amit a fajbeli magyar művész mint magyart hangsúlyozhat. Hazánk különböző tájain valami megkapóan mélabús, de erős, de minden édeskéstől ment alaphang vonul át, — nem a vén Európa, de a még vénebb s mégis erőteljesebb Ázsia hangja. Nem az aprózottabb Európa, de a hatalmasabb jellegű Ázsia lelkét kell keresnünk a magyar vidékeken, az óriási hegyláncaink közt elnyúló síkságokon s a méltóságos Duna partjain. Az ázsiai jelleg meg van a részletekben is. Hegységeink, még ott is, a hol erdő borítja: a keletibb szárazság jellegével birnak; a hegyekben kevesebb a forrás, a virányos pázsit korábban leaszik s az üde zöldeknek azt a bujaságát, amivel Svájc, Tirol vagy Styria szolgál, nálunk nem igen látjuk. Rónáinkon is ott az ázsiai nagy sikságok majesztása; két nagy folyónk irányrajza is olyan méltóságosan egyszerű! Formában, színben — minden csupa szélesség és egyöntetűség. Európában csak a spanyol föld és a római campagna hasonlít hazánkhoz, meg Dél-Oroszország, ha azt is Európához számítjuk.

Ismételjük, a faji jelleg kultiválása, nálunk, nem elegendő a nemzeti művészet megteremtéséhez.

A honfoglaló szívós turáni fajt, kevés kivétellel, minden izében áthatották árja, szláv és germán elemek; az árja keveredést már magával is hozta a hódító magyar s nyilván ez a magyarázata, hogy a magyar fajta a legszebb Európában, — a tagbaszakadt, széles vállú, kurtalábú turáni lovast kissé megnyújtotta, hajlékonyabbá tette az árja vér. Ügyeljük meg csak: a magyar faj, éppen ott, ahol ma is még a legtisztább, nagy szemű és hajlott orrú, ami szintén árja keveredésre vall, — s a bámulatos turáni szívóssággal egyesül benne a lágyabb, érzékenyebb árja gyors fogékonysága. Nyelvünkben s bízvást zenénkben is, a turáni elem dominál. Megérzik mindkettőn az ázsiai eredet, — a végtelen rónák s a nomád élet poézise, az a poézis, amelyet az árjafaj soha ilyen arányokban nem ismert. Hegyes vidékekről vonultak le az árják s a szűkebb lokálpatriótizmus nyomon követte őket: szivesen szakadoztak apróbb csoportokra, házat maradandó anyagból építettek, raktak erős várakat, — holott a turáni magával hordja házát, könnyű a lova, könnyű a szekere, egyszer-egyszer tömérdek sereggé torlódik, pusztít, hódít, hogy csakhamar nyoma vesszen, mint az ázsiai nagy

folyóknak, amelyek hol tengerként járják a síkságot, hol meg patakká száradnak.

Meg kell lássa, meg kell hogy értse a magyar művész, mennyire nincsen semmi kicsinyes, semmi megcsontosodott a turáni faj politikai s egyéb alkotásaiban. Egyszerre, váratlanul, hihetetlenül nő meg minden, s elvész hihetetlenül, váratlanul, egyszerre, — — de tüneteiben mindig nagy.

De miként láthatja, hogy értheti meg mindezt a művész?

Éppen abban nyilvánul a művészsége, hogy megérti.

A művészi érzék, eredetileg, nem más, mint a látásnak és kifejtésnek az az egységes rátermettsége, a mely azután, a körülmények szerint szóban, zenében s a képzőművészetek terén keres érvényesülést.

A ritmus iránt való érzés, sőt maga a ritmus, benne van az emberi lény legmélyében s nyilvánul már a fejlődés legkezdetlegesebb fokán. Primitiv holmiját eszerint diszíti már az ősember s e szerint a ritmus szerint alakul és fejlődik a nyelv, a zene, a művészet. E ritmus minden kifejeződésében érvényesül és megtalálható az a szigorúan körül nem írható valami, amit a faj összes egyéb cselekedeteiben is, politikai, társadalmi és művészeti fejlődésében, igazán egyéninek érzünk.

A nyelv, e legelső formaképzés, amire a primitiv faj képes, legjobban megőrzi az illető faj alapritmusát. Az ősember ösztönszerűleg alkot formát gondolatának s az új gondolatot az a forma is segíti újabb formába. A faj ősnyelve adja azt a normát, amely az illető faj gondolkozását úgyszólván irányítja még akkor is, amikor az ősnyelv, fejlődése folyamán, teljesen átalakult; különben, az átalakulás, ha ez természetes módon történt, nem történhetett másként, csak az ősritmus szerint, mert a legcsekélyebb vétség a ritmus ellen, már sérti a faj fülét.

Nyilvánvaló tehát, hogy egy nép első stilusa nyelvében gyökeredzik.

A nyelvből közvetetlenül fejlődött a zene.

Az első zenei forma az ének, — az ének pedig eredetileg nem más, mint a nyelv ritmusa, amelynek pointirozásából keletkezik a melódia. És a zene már művészet, tisztán utilitárius értéke nincs, benne nyilatkoznak meg a primitiv érzések és indulatok: az öröm, a fájdalom, a harag. A nyelvben még csak ösztönszerüleg s öntudatlanul kifejeződésre jutott ritmust a zene avatja öntudatossá, megalkotván igy, mondjuk, azt a tradiciót, amely szerint az illető faj, az illető nép érzelemvilágának valamennyi terméke ösztönszerüen igazodik vagy öntudatosan igazodhatik a fejlődés folyamán.

Ez a tradició módosíthatja az objektiv világ látását és megérzését is, — meghatározza a művészi produkciót minden formájában.

Hogy csak egy példát említsünk: a szín érzése és a hang észlelése egy ugyanazon emberi alapfogékonyság műve, — igen finom érzékekkel bíró emberben egy adott hang hallása bizonyos szín érzetét költi, és viszont; hogy a rezgések száma mennyiben módosítja e tüneteket, az még kellően felderítve nincsen.

A kölcsönös hatás: nyelv, zene és művészetek között, ma még elég erős, de siessünk a felhasználásával, mert csökken napról-napra s maholnap megkéstünk az óhajtott nemzeti művészet teremtésével. A szüntelen anyagibb célok szolgálatába törtető kultura, a művészetellenes munkafelosztás egyre diadalmaskodóbb elve, mindinkább a materializmus igájába szorítja az egyesek lelki-szellemi képességét és erejét. Az a gyári munkás, akinek figyelmét minden pillanatban leköti a materializmus érdeke, természetes, hogy nem érzi magában faja ritmusának nemesítő hatását olyan mélyen, mint az a pásztor, aki naphosszat az égen úszó fátyol-felhőket szemléli, hallgatván a szelet, — vagy mint az az alföldi arató, aki nehány hét megfeszített dologtevése után hónapokig élhet önmagának s miután oly kevéssel beéri, legalább olykor-olykor érzi és élvezi is azt, ami e világon legszebb, az életet.

A nyelvnek és zenének hatalmas formaképző ereje csak az olyan művészben érvényesülhet, akinek még jut az idejéből *Balassa*, *Petőfi*, *Arany* olvasására s nem esti fáradtságának kávéházi szórakozása a zene. Triviálisan hangzik, de akinek erejéből a legkevesebb van lekötve, az teremt legtöbbet, — *az igazi művész mindenütt kevesebbet törődik alkotásai értékesítésével, mint a mennyit a mi művészeink törődnek, még azok is, akik nem annyira kényszerítvék reá.*

Az eddig mondottak alapján konstatálhatjuk, mennyire kivánatos a magyar művészet érdekében, hogy mennél inkább itthon éljenek, itthon tanuljanak legtöbbet művészeink, zengzetes, gyönyörű nyelvünket alaposan megismerjék, értsék, szeressék s lelkük tárva legyen a magyar zenének. Az a szenvedély és érzékiség, ami a magyar zenében van, az is egészséges, éppen mint a nyelvünkben duzzadó erő, — legbiztosabb óvószer művészetünk túlságosan elvont és érzékfölötti elfajulása ellen, visszasegít mindig a természetes, az egészséges alapra, arra tanít, hogy szép élni, szeretni, és még szebb szenvedni.

A magyar művész, ha nem akar a nemzetközi középszerűség ingoványában megsüppedni, éljen sokat itthon, tanulja meg ezt a földet, ezt a népet, — ami azonban ne gátolja, hogy az esetleg fejlettebb idegen művészettől el ne lesse a kivitel, a rajz- és ecsetkezelés mesterségének fejlettebb fogásait.

Mert sem a multban való bódorgás, sem a jövendők találgatása

nem egészséges, — a jelenben keresse, a saját korában találja meg minden igaz művész a maga dolgát. Kivált hazánkban, nagy kulturális, nagy nemzeti küldetése van minden művésznek s valamennyi műbarátnak; soha virágzó magyar művészet nem lesz, ha össze nem fogózunk, ha birokra nem megyünk az idegen sablonok, az idegen irányok inváziója ellen.

FERENCZY KÁROLY

1862

Ferenczy Károly

A kiállításra vonatkozó adatok

Első képeim, Kallósnak arcképét, 1889 festettem Párisban, a hol akkor együtt voltunk a Julianban. Már egyéves voltam. A Bastien Lepage féle finom naturalismusnak az ideje volt ez. Hazakerülve 4 évig laktam Szent-Endrén, a mely tartózkodás alatt festett dolgaim közül semmi sincs ezen a kiállításon. Sem e műveimet, sem a tes-

melyeket nem ismertem.
~~[illegible]~~ akkor még eléggé
tiszta, hogy a szentendrei
magány harmoniára tekin-
tett vissza.
93-tól 96-ig Münchenben
éltem, a hol a művészi
analysis és synthesis
határaival, ~~[illegible]~~ és az
embernek a környező
természettel való összefüg-
géséről némileg tisztába
jöttem, bár ez emberi mi
96 óta Nagybányán lakom.
A nagybányai gazdag
környezetben való élet

körben fejlődtek ki ben-
nem azok a művészi
aspirációk, a melyeknek
a hatása alatt az utol-
só 6-7 év óta dolgozom:
az egész természetben
való gyönyörködésből fa-
kadó vágy annak repro-
dukálására.

maradtunk még boldogságban
éreztelek.

Ferenczy Károly

május 27

HAZATÉRŐ FAVÁGÓK.

Olajfestmény. A magyar állam tulajdona. (1899, Nagy-Bánya.)

FERENCZY KÁROLY

Két esztendővel ezelőtt, 1903 őszén, Ferenczy Károly gyűjteményes kiállítást rendezett műveiből a Nemzeti Szalonban. Tartalmasabb, eredetibb és egyénibb, művészetükben őszintébb képeket olyan megválogatva, ritkán látott együtt a magyar közönség.

Önkéntelenül a modern művészet egyik Messiásának, a francia *Manet*nek az emlékezetes kiállítása jutott eszünkbe, amelyet 1867-ben rendezett Párisban; megtagadták, nem értették, gúnyt is űztek belőle — s nem telt el tizenöt esztendő, utánozták s tanultak tőle azok is, akik hatvanhétben készek lettek volna őt megkövezni.

Hiszem és vallom, hogy a magyar művészetnek *Manet*-vel fölérő mestere a mi Ferenczy Károlyunk, s lesz idő, amikor művészetünk históriájában külön fejezet jut, dátumos fejezet, azoknak a képeknek, amelyeket 1903 november tizenkilencedikén láttunk a Nemzeti Szalonban.*

Sajátságos volt az.

* A következő nyolcvanhat kép: Plakát, 1898. 2. Plakáttervezet, 1903. 3. Plakáttervezet, 1898. 4. Plakáttervezet, 1901. 5. Női arckép, 1894. Szénrajz. 6. Vasalónő. Szénrajz. 7. Női arckép, 1896. Szénrajz. 8. Lovak, 1901. Szénrajz. 9. Illusztráció, 1897. Kiss József költeményeihez. 10. Illusztráció Kiss József költeményeihez, 1897.

Az első látogatás alkalmával érezte már az ember, hogy ez valami nagyon komoly dolog, — de milyen különös!... milyen szokatlan!... mennyire nem hasonlít egyébhez!...

A második látogatás megérttette velünk a különös mögött az egyénit, s a szokatlanban észrevettük a mélyen tartalmas eredetiséget.

Azután mind kevésbbé feszélyezett bennünket a kissé különcködő modor s apránként meg is szerettük azt, amit megértettünk.

Mint maga Ferenczy, az ember, olyan az ő művészete is.

Első találkozásra azt hinnők, modorosan rideg és zárkózott — holott csak lelke poézisét ótalmazza azzal a tartózkodó szögletességgel; az első

11. Szénrajz. 1903. 12. Illusztráció. 1897. Kiss József költeményeihez. 13. Illusztráció, 1897. Kiss József költeményeihez. 14. Erdőben, 1898. Szénrajz. 15. Illusztráció, 1897. Kiss József költeményeihez. 16. Férfi arckép, 1902. Szénrajz. 17. Esti Akt, 1901. Szénrajz. 18. Eszti; Akt, 1901. Szénrajz. 19. Néger, 1903. Szénrajz. 20. Tavaszi táj, 1893. Olajfestmény. 21. Arkeológia, 1896. Olajfestmény, az államé. 22. Tavaszi táj, 1898. Olajfestmény, az államé. 23. Hazatérő favágók, 1899. Olajfestmény, az államé. 24. Férfi arckép, 1899. Olajfestmény. 25. Tavaszi Táj, 1898. Olajfestmény. 26. Tanulmány, 1898. Olajfestmény. 27. Madárdal, 1893. Temperaf. 29. Leányarckép, 1903. Olajfestmény. 30. Kerti jelenet, 1898. Olajfestmény. 31. Férfi arckép, 1893. Temperafestmény. 32. Tavaszi táj, 1898. Olajfestmény. 33. Est, 1898. Olajfestmény. 34. Tavaszi táj, 1898. Olajfestmény. 35. Csendélet, 1898. Olajfestmény. 36. Tél, 1902. Pasztel. 37. Alag, 1901. Pasztel. 38. Október, 1903. Olajfestmény. 39. Lovak, 1900. Olajfestmény. 40. Est, lovakkal, 1899. Olajfestmény. az államé. 41. Férfi arckép, 1899. Olajfestmény. 42. Csendélet, 1899. Olajfestmény. 43. Tanulmány, 1899. olajfestmény. 44. Festőnő, 1903. Temperafestmény. 45. Női arckép, 1899. Olajfestmény. 46. Cigányok, 1901. Olajfestmény. 47. Hazatérő favágók, 1899. Olajfestmény. 48. Gesztenyefák, 1901. Olajfestmény. 49. Lovak, 1901. Olajfestmény. 50. Férfi arckép. 1894. Olajfestmény. 51. Templom, 1903. Olajfestmény. 52. Férfi arckép, 1902. Olajfestmény. 53. Őszi táj, 1901. Olajfestmény az államé. 54. Férfi arckép, 1902. Olajfestmény. 55. Festők, 1903. Olajfestmény. 56. Tanulmány, 1899. Olajfestmény. 57. Csendélet. 1899. Olajfestmény. 58. Ádám, 1894. Olajfestmény. 59. Erdőben, 1903. Temperafestmény. 60. Tájkép. 1901. Olajfestmény. 61. Csendélet. 1899. Temperafestmény. 62. Tájképtanulmány, 1893. Olajfestmény. 63. Tanulmány, 1897. Olajfestmény. 64, Férfi arckép, 1901. Olajfestmény. 65. Lótanulmány, 1898. Olajfestmény. 66. Cigányok. 1901. Olajfestmény, az államé. 67. Vázlat, Szénrajz. 68. Gyermek arckép, 1902. Olajfestmény. 69. Tanulmány, 1903. Olajfestmény. 70. Erdő, 1898. Olajfestmény. 71. Tájképvázlat, 1898. Olajfestmény, 72. Fürdő fiúk, 1902. Olajfestmény. 73. Márciusi est, 1902. Olajfestmény. 74. Lovak vízben, 1896. Olajfestmény. 75. Tavaszi táj, 1903. Olajfestmény. 76. Férfi arckép, 1889. Olajfestmény. 77. Férfi arckép. 1898. Olajfestmény. 78. Női arckép, 1898. Olajfestmény. 79. Férfi arckép. Olajfestmény. 80. Kettős arckép. 1902. Olajfestmény. 81. Férfi arckép, 1899. Olajfestmény. 82. Férfi arckép, 1901. Olajfestmény. 83. Józsefet eladják testvérei, 1900. Olajfestmény. 84. Ábrahám áldozata, 1901. Olajfestmény. 85. Három királyok, 1898. Olajfestmény. 86. Fürdő fiúk, 1902. Olajfestmény.

érintkezés alkalmával könnyen abba a csalódásba eshetünk, hogy komornak véljük, holott gondolattartalmasan hallgatag és borongó, amikor társaságban van. A hamar ítélő ember esetleg pózoló különcködésnek

CIGÁNYOK.
Olajfestmény. A magyar állam tulajdona. (1901, Nagy-Bánya.)

minősíthetné Ferenczyben azt, ami az álmaival, művészi ábrándjaival és szüntelen művészi törekvésével zavartalan harmóniában élő férfi természetes eredetisége, vagy mondjuk, különössége.

Három önarcképét láttuk azon a kiállításon. Azon a három portrén hívebben, lélekelemzőbben jellemezte önmagát, mint bárki más tudná kritikusai közül.

Gondolkozom, hol is nyúljak hozzá?

Művészetének monografiáját a következőkben közölte vélem:

«Első képemet, Kallós Ede portréját, 1889-ben festettem Párisban, ahol akkor együtt dolgoztunk a Julian-iskolában. Én már akkor huszonhét éves voltam. A *Bastien-Lepage*-féle naturalizmusnak a korszaka volt az. Hazakerülvén Párisból, négy évig laktam Szent-Endrén. Sem a művészetet, sem a természetet nem ismertem volt még eléggé arra, hogy a szent-endrei magány hasznomra lehetett volna. 1893-tól 1896-ig Münhenben éltem, ahol a művészi analizis és szintézis határaival sikerült némileg tisztába jönnöm, valamennyire megértettem az embernek a környező természettel való viszonyát is. Ennek a kifejezését próbálgattam akkori munkáimban. 1896 óta Nagybányán lakom. A nagybányai gazdag természettel való kommunió révén fejlődtek ki bennem azok a művészi törekvések, amelyek hathét év óta munkámat irányítják. Hogy lényegében mi ez? ... Az egész természetben való gyönyörködésből fakadó vágy annak a természetnek a reprodukálására. A kifejezés módja pedig, amit szüntelen keresek: erős, kolorisztikus természethűség, összefoglaló alapon.»

KALLÓS EDE.
Olajfestmény. (1889, Páris.)

Irányában elejétől ilyen öntudatos az útja, törekvése ernyedetlenül nyílegyenes, — munkái tanúskodnak a biztos, eredményes haladásról.

Nincs képe, még ha elhibázott is, amelyen ácsorgást bizonyíthatnánk reá; a már elért sikernek soha, sehol engedményt nem tesz; a művészi becsvágy meg nem csappan benne, de egyre dúsabban árad. Keres szüntelen. Ma annak a segítségével törekszik még magasabbra, amit tegnap szerencsésen megtalált. Ragaszkodik tévedéseihez is, mindaddig, amíg önmaga be nem látja tévedését. Az igaz talentumot jellemző magaelégedetlenség azonban akkora benne, hogyha rajta múlik, a nyolcvanhat kép közül tízet is alig bocsátott volna kiállításra.

Újabb, temperával föstött képein a plein-air megközelíti a tökéletességet, árnyékos részeikben is tiszták, átlátszók s nyoma sincsen raj-

JÓZSEFET ELADJÁK TESTVÉREI.

Olajfestmény. (1900, Nagy-Bánya.)

A fiatalok (F.)

tuk olyasminek, ami ebben a zsánerben már útszéli; münheni munkáin, — miután ő is szerencsésen átúszta a Bastién-Lepageszerű naturalizmust, ami nála a túlgondos vonalkeresésben és formahajszában nyil-

MADÁRDAL.
Olajfestmény. A magyar állam tulajdona (1893, Münhen.)

vánult, mert akkor még nem dolgozott valőrökre s rajzban a kifejezést kereste, — münheni munkáin már bravuros a színezés, de a tónusokban még halovány és még az ember foglalkoztatja. (Ebből a korból való Ádám, a Madárdal, a Kerti Jelenet, egy Gyermekarckép-vázlat, Csók István portréja s egy Tájkép-tanulmány.)

Csakhamar azonban szabadult a közvetetlenség rovására végzett részlethangsúlyozó modorból s egész hatásra, dekorativ összhatásra dolgozott.

Így dolgozik ma is.

Tónusossá lett; témáihoz szerencsésen vezeti el a külső természet, s a színek révén jellemzett környezetbe gyönyörű harmóniában illeszkedik kedve, érzése és gondolata. Képeire bámulatosan ád plaszticitást a vakmerően bátor valőrök révén; kezeírása széles, olykor szilaj, utánzásra csábítóan eredeti. Van is már utánzója több, mint amennyinek ő, — aki a magyar művészet boldogulásában szeretettel hisz, — örvendeni tudna.

KERTI JELENET.
Olajfestmény. (1893, Münhen.)

Ma már teljesen kifejlődött mivoltában élvezhetjük Ferenczy Károly művészetét.

Koloristáink között ő legtelivérebb szerelmese a színnek, — azok közül a művészek közül való, akikről a bevezetésben említettük, hogy lelki életük alakulására s fejlődésére befolyást legkevésbbé gyakorol eset-

legességeivel a való élet; azok közül való, akik az egyénben a tipust látják s akik a saját élményeikben is, csak az általánosan tipikusat keresik. Az akció nékik mellékes, az egyéni élet korlátaival nem törődnek, — érzelmeiket általános jellegű szín és formaritmusokban fejezik ki. Szín és formaproblémák megoldása lelkesíti őket.

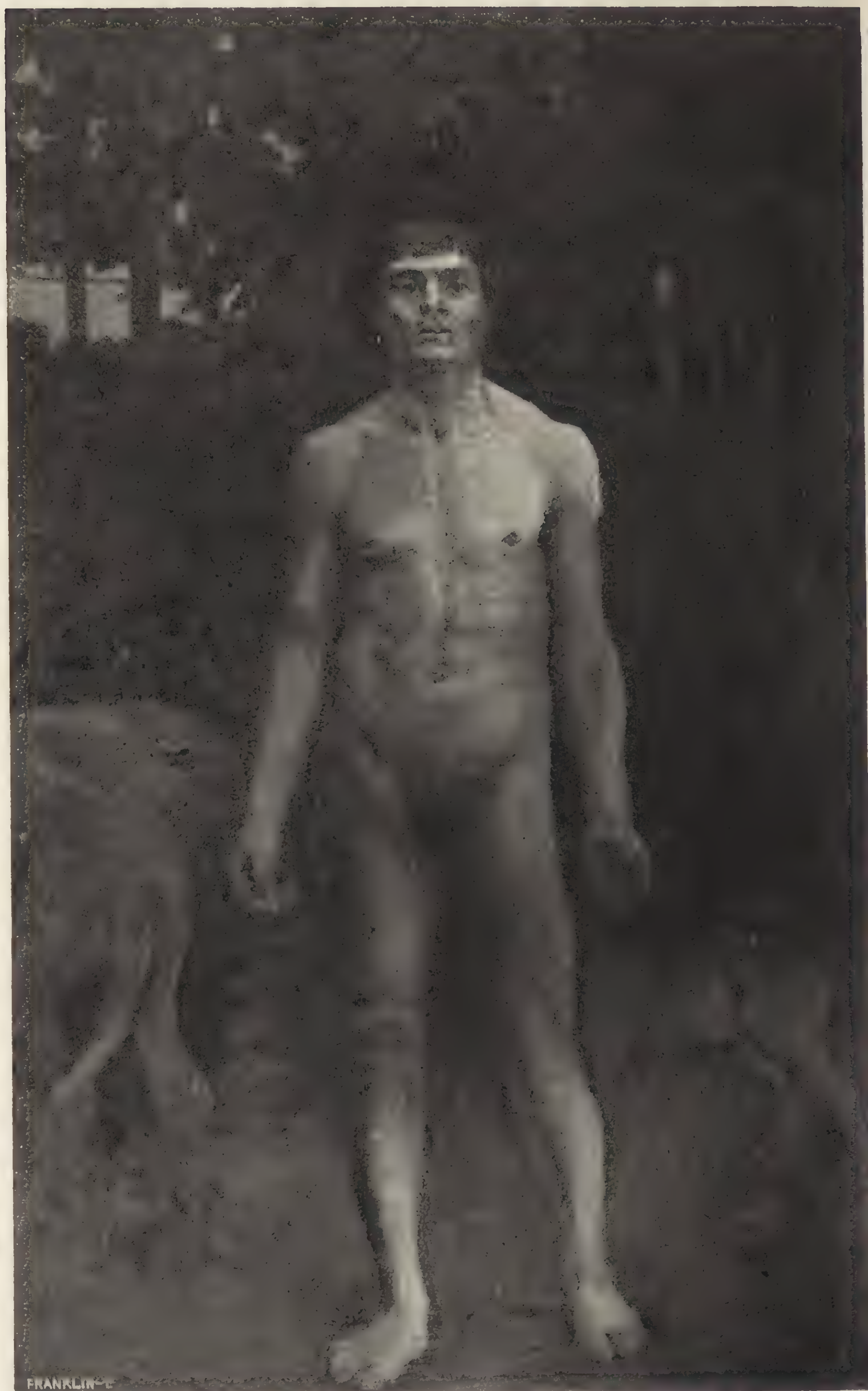
A mi Ferenczynk határozottan színben érzi legintenzivebben a külvilágot s minden egyéb néki csak ürügy a színprobléma megértéséhez és megértetéséhez.

Alakjai nem azon a réven érdekesek, hogy egyinileg éreznek és élnek, de inkább azért, mert átalános tipusokat ábrázolnak s az életet általános értelemben állítják szemünk elé.

Az a model, aki egy karosszéken ül, nem árul el se gondolatot, se vágyat, — ő a mezitelen női test, érdekes színű szövetek közt. Ozsonna cimű képén, az alak nem eszik, nem is éhes, de az öszhangban, amelyben nyugodt lelkiállapota van a meleg őszi reggelhez, oly mély a poézis, hogy igazán sajnálnók, ha az alakon valamely véges gondolat, vagy kívánság kifejezése lehúzna bennünket a kicsinyes élet únott levegőjébe.

SZÉNRAJZ.
Szénrajz. (1896, Nagy-Bánya.)

ÁDÁM.

Olajfestmény. Dr. Barta Sándor tulajdona. (1894, Munhen.)

ARKEOLÓGIA.

Tempera. A magyar állam tulajdona. (1896. Münhen.)

Van azonban valami még sajátosabb, úgyszólván realisztikusabb vonatkozás Ferenczy színharmóniái és a természetben megjelenő érzések, mondjuk hangulatok között.

ARCKÉP

Olajfestmény, Révai Mórné tulajdona, (1897, Budapest.)

Nézzük a Hazatérő Favágókat, akik az esti napfénytől bearanyozott erdős lejtőn ballagnak.

Értékes ez a kép, mint elvont színprobléma, de mint természet-

ARCKÉP.

Szénrajz. (1896, Nagy-Bánya.)

tanulmány is kitünő; a természet reális megjelenése véletlenül egy következetesen megoldott színprobléma köntösében kinálkozott a művésznek.

Egyik legjellemzőbb, érdekes alkotása: «Józsefet eladják testvérei». Ezen még az akciót is sikerült összeegyeztetnie azzal a monumentális, nyugodt és tárgyilagos hangulattal, amely a pompás képen végig

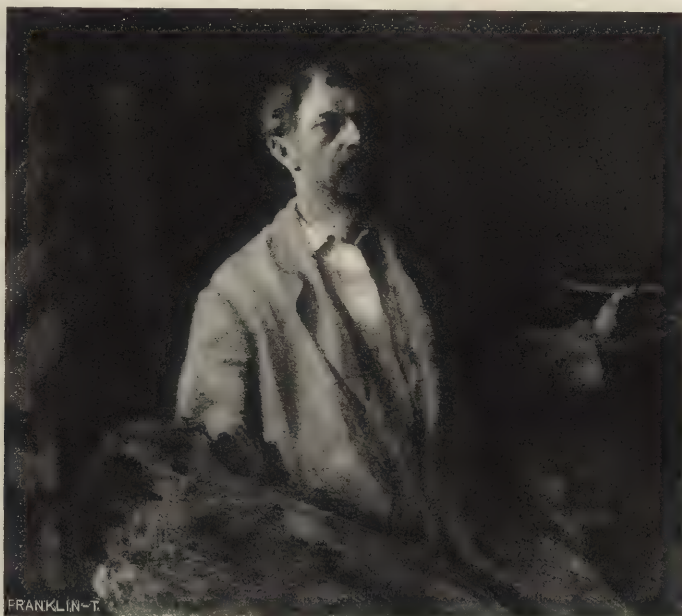
ARCKÉP.

Olajfestmény. Gömöry Olivér tulajdona. (1898, Budapest.)

vonul. Sivár síkság; az egyszerű formában elterülő víz még növeli a sivárság teljességét; süt a nap úgy az alakokra, mint a tájra, de ez nem vigasztal, sőt inkább a merev változatlanság különös mélaságát árasztja az egész jelenetre és a tájra. Felfogásában a kép nem szigorúan historikus, még sincs benne semmi zsánerszerű. Az emberek cselekvésében, mozdulatukban valami félelmesen végzetszerűt látunk. Mintha nem is a

saját akaratukból cselekednének, mintha valamely másutt, magasabb régiókban elhatározott dolgot mívelnének, gépiesen; szenvednek ugyan, örülnek is, kapzsiak, de anélkül, de minden egyéni kezdeményezés látszata nélkül.

E biblikus érzést tetézi a vonalak és színfoltok egyszerűsége. Érezzük: e végzetes hely, ez a síkság mindig ilyen kopár volt, az a kék eget tükröző víz nem az élő víz, amely folyton változtatja, újra keresi

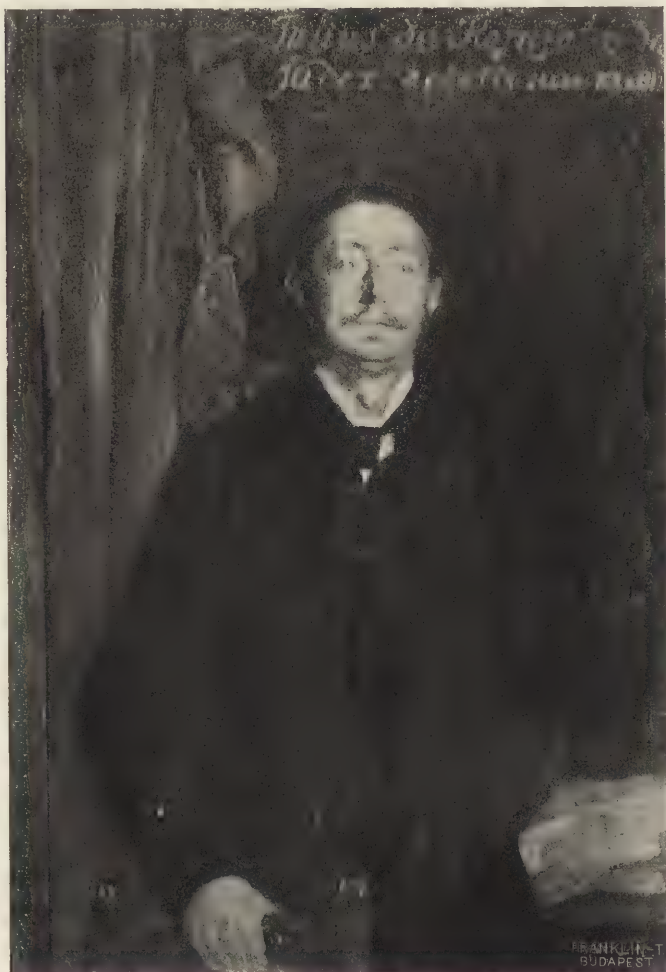
ÖNARCKÉP.
Olajfestmény. (1899, Nagy-Bánya.)

medrét, de a holt tengerhez hasonló. Sohasem változó, halálosan kék és nyugodt, misztikusan mély.

Hasonló ízű a «Három királyok» képe is.

A felfogás eredetisége s nagy lendülete rögtön megkapta az igazi műértőket. Három lovas vonul a napsütötte erdőben. Lovak, lovasok mozgása kisérteties, mondhatnók: süket s e réven olyan meseszerű. Tudjuk, hogy a pillanatnyi fénykép ez esetben egészen másként tüntetné fel a lovak izomjátékát, de ez a Ferenczy-festette mozgás meggyőzőbb, művészileg igazabb; egy vonuló karaván valamennyi tevéjének, lovának s embereinek mozgása összefoglalóan együtt van e három lovas stilizált mozgásában.

Emeli az egésznek meseszerűségét az a zöldes, az a sejtelmes árnyék, amelyet a lombok vetnek az egész képre. Megdöbbentően igaz ez a hatás, — és mégis tündérvilágba ringatja a szemlélőt. Napreflex ez vala-

ARCKÉP.

Olajfestmény.

honnan, talán egy domboldalról, ami nincs a képre föstve, verődik az erdőre a napfény — mégis van valami benne a rejtelmes holdfényből is. Ha egy ideig már néztük, a való külvilág szinte valószinűtlennek s kis híján bántónak hat ... Nyugtalanítja, boszantja az embert, hogy a bennünket környező tárgyak annyira hétköznapi, annyira unalmas formák-

VASALÓ ASSZONY.
Szénrajz. A «Művészet» tulajdona. (1903 Nagy-Bánya.)

ban mutatkoznak nekünk!... Vajon nem mi vagyunk hétköznapiak? Nem a mi szemünk lát olyan unalmasan?

Ferenczy és az ő hozzá hasonló kiváltságos lények másként, szebben, ünnepiesebben látnak mindent. Ha ezt a kellemes érzést, amellyel az ilyen művészek alkotása tölt el bennünket, megőrizhetnők magunk-

ŐSZI TÁJ.
Olajfestmény. (1901, Nagy-Bánya.)

ban s mi is úgy látnók az életet, mint ők!... Az életet, amely korlátolt gyarlóságunknál fogva gyakran annyira sívárnak, sokszor oly tövisesnek látszik.

Ismét egy alkalom, amikor éreznünk adatik, hogy mégis csak az optimizmusban rejlik az igazság.

És mily egyszerű, látszólag kezdetleges eszközökkel van mindez elérve, megcsinálva!

SZÉNRAJZ.

Ferenczy faktúrája oly tömören materiális, látszólag oly gondozatlan — mégis a legrebbenőbb érzelmeket és benyomásokat költi, olyanokat, amilyeneket talán még egy Pierre Lotti sem tudna a káprázatosan símuló s hajlékony nyelv segítségével kifejezni.

LOVAK.

Szénrajz. Diner Dénes József tulajdona. (1901, Nagy-Bánya.)

Nagy és széles ecsetekkel a leggyöngédebb formaátmeneteket úgyszólván odaleheli. A több centiméter vastagságú, tapasztott színfoltok az átlátszóság, az élő rezgés benyomását teszik.

Képeit gyakran, sokszor festi át, de nem úgy, mint ahogyan a legtöbb piktor cselekszik, játszatva az alsóbb rétegeket is a fölszínen s azokat csak itt-ott födve be, kiszámítván előre nagy gondosan, mint

használhatja föl a mai munka mellett a tegnap végzett s a holnap végzendő munkát. Nem így Ferenczy! Ő nem sajnálja a végzett tegnapi munkát, csakúgy, amint nem törődik a ma végzendő munkával: szuverén egykedvűséggel rontja le a tegnapot s alkot az önfeledtség örömével ma egészen újat.

E pazarságban rejlik a nagyszabású szélesség, ami Ferenczy Károlyt jellemzi.

Az idővel nem számol, neki mindegy, hogy egy óra, vagy az örökkévalóság áll-e előtte, — sem az egyik, sem a másik esetben nem sietne, nem lassítaná munkáját.

ILLUSZTRÁCIÓ.

Gazdag ember ő belőle sohasem lesz. Az ecsetje révén soha. Nem is törődik ő ilyesmivel.

Benne magasabb erő lüktet sajátos törvényeivel, ő azt követi, annak enged. Azonkívül nem ismer semmit — s amaz erő, ama törvény szerint

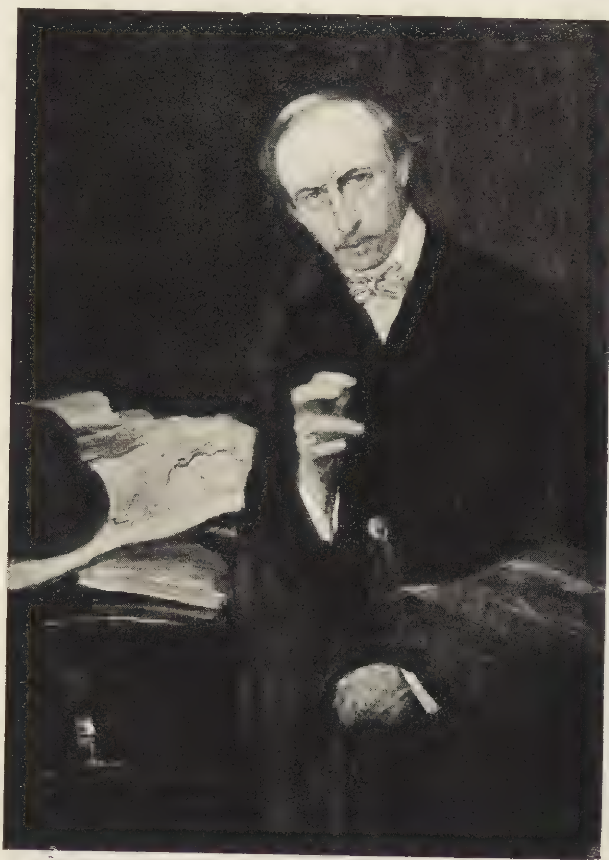
FÜRDÉS.
Olajfestmény. (1902, Nagy-Bánya.)

igazodik, az viszi, vezeti magasabb rendeltetése felé, nélkülözésen, jóléten, tüskön-bokron át. Hová, meddig, miért? Nem kérdezi.

Családos? Lakik itt, vagy ott? Született? Mikor, hol? Sajátságos, — mintha művészetének semmi köze sem volna mindehhez.

Ő, mint a hullám, — honnan jön a hullám? ... Nem válik ki a

nagy tengerből, látjuk ismét és ismét. Ismétlődik-e? Vagy mindig egy ugyanaz? Tükrözi az ég színét, látszik benne a part képe, ott vannak a fölötte átrebbenő madarak, — mennyiben van egyéni öntudata?... Talán csak a nagy kozmogonikus öntudatnak egy visszfénye?

ARCKÉP.

Olajfestmény. Hegedüs Sándor ulajdona. (1902, Budapest.)

Vannak vonalak, amelyeknek természete a tudomány előtt is titok. Nem a körnek egy része, nem az elipszisé, még kevésbé egyenes vonal, — de melyek a törvényei? Törvényeit nem ismerjük. A végtelenbe hosszabbítva, hova jut, — nem tudjuk. Számtalan égi test útját hosszú évek során át tanulmányozhatja a csillagvizsgáló, anélkül, hogy megsejtené, hol az a rejtett pont, amely körűl az az égitest mozog.

Így, ilyen tanácstalanul állunk mi, megoldhatatlan probléma előtt, ha

KETTŐS ARCKÉP.

Olajfestmény. Schönherr Gyula dr. tulajdona. (1902, Nagy-Bánya.)

ARCKÉP.

Olajfestmény. Malonyay Dezső tulajdona. (1903, Budapest.)

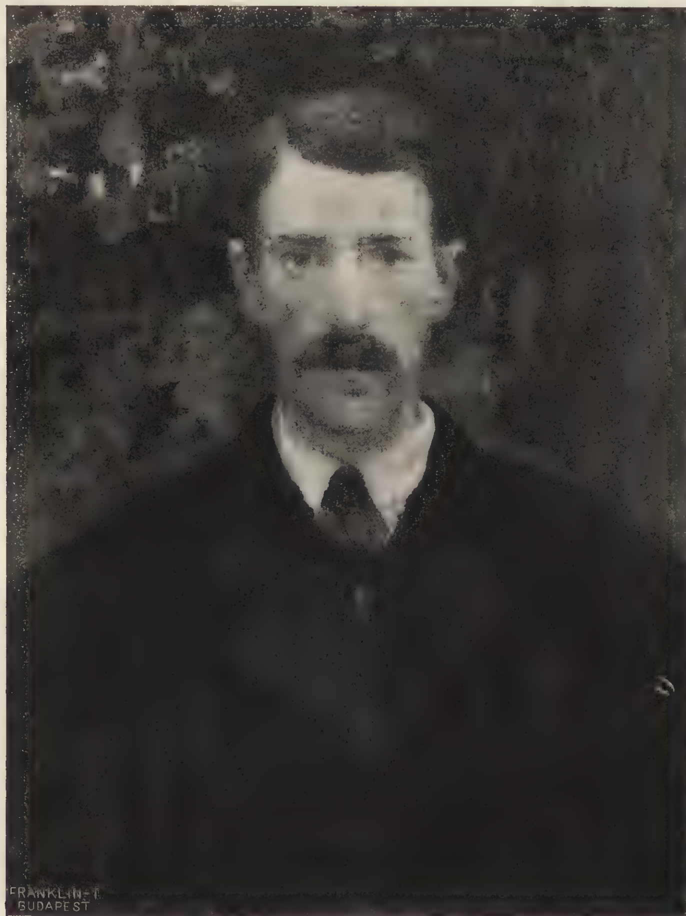
A MŰVÉSZ GYERMEKÉNEK ARCKÉPE.

Olajfestmény. A magyar állam tulajdona. (1903, Nagy-Bánya.)

annak az erőnek, annak a törvénynek belső mivoltát földeríteni készülünk, a mely a művész lelkét vezérli napjain s a mindenségen keresztül. Hol az a nagy erőcentrum, amely körűl útja viszi? Miért tér el irányától? Vagy talán csak látszólagos az az eltérés? ... Egy ismeretlen

hullámvetődésnek apró elhajlása? Hol az a pont, ahonnan az a vonal, az a végtelen út titokzatos fordulóival, kerülőivel belátható?

Ferenczy siet, késik, látszólag megáll, aztán ismét siet, anélkül hogy élete külső viszonyaiban a magyarázatot meglelhetnők.

ÖNARCKÉP.
Tempera. (1903, Nagy-Bánya.)

Egy azonban biztos: eddig még szüntelen emelkedőben van.

Formavilága gazdagodik. Színakordjai mélyebbek, erősebbek és egyszersmind változatosabbak ma, mint voltak néhány évvel ezelőtt. Csak ő maga nem változik, sőt az a csekély életrevalóság is, ami beléje szorult, csökkenni látszik napról-napra.

Mindinkább látjuk múló személyének, úgyszólván elpárolgását, az

SZÉNRAJZ.

A «Művészet» tulajdona. (1903, Nagy-Bánya.)

átlátszóbbá és átlátszóbbá tisztuló hüvely alatt mindinkább az örök erők működését véljük észrevehetni.

Festett, festett, míg öröklött vagyona elfogyott. Festett akkor is, amikor pénze egyáltalában nem volt. Hogyan, mivel? Sem nem tudta, sem nem törődött vele. Talán az ég madarai hordtak neki festéket, ecsetet s vásznat? Mert hogy táplálkozott és evett is, azt alig hiszi, aki látja.

FESTŐNŐ.

Tempera. A magyar állam tulajdona. (1903, Nagy-Bánya.)

Órákig látjuk előkelően törékeny alakját a festőállvány előtt, — féltjük, támogatni szeretnők, vagy odakötözni ha szél fúj, és ő még fáradságot sem érez. Izmai nincsenek, de teli van lelki erővel. Hátha az akarat a hatalom benne? Lehetetlen, hisz abban a szelíd arcban akaratot nem látunk... Nincs saját akarata, hogy is lenne, benne Valaki más akar. Az ember hinni kezd az Elhivattatásban.

Jött a szimbolizmus, jött az érdekes, de rendszertelen keresés, jöttek a ma fölkapott, holnap már elfelejtett bálványok, — Ferenczyt mindez nem zavarta meg.

TANITÁS.

Olajfestmény.

A fiatalok (F.)

Társai törték fejüket, hogy útat-módot leljenek a természet titkainak meglepésére, — Ferenczyt ilyesmi sem nyugtalanította. Ő magának

GYERMEK ARCKÉP.
Olajfestmény.

a természetnek egy érzékeny része, s tudott s látott, szinte keresés nélkül. Főleg ennek köszönheti, hogy a festés mesterségét aránylag oly gyorsan, olyan egyszerre tanulta meg. Dolgozott a szó igaz értelmében,

míg a többiek meddő bölcselkedéssel akartak soron kívűl belopózni a szentélybe. Hiába tekintgettek mind szorgalmasabban hátra, hogy megitéljék a bejárt útat: bizony csak egy helyt vesztegeltek mégis. Ferenczy nem tekintgetett hátra, nem törődött azzal, hogy nagy áramok sodra merre viszi, — a bensejében lévő iránytű után igazodott.

LEVÉTEL A KERESZTRŐL.

Tempera. Jánossy Béla tulajdona. (1903, Nagy-Bánya.)

Mint emberről, vajmi keveset irhatunk róla.

Élete nyugodtan, szinte észrevétlenűl folydogál; szenvedély, becsvágy, vagy más eféle, aminél fogvást az író megrajzolhatja élete útját, nem igen háborgatták őt soha. Társait, akikről szó lesz, követhetjük az aktuális élet tarka ösvényén s ott több novellisztikus adattal rendelkezünk majd, — talán könnyebb, de biztosan úton érünk teljes megértésükhöz.

OZSONNA.

Tempera. Engelmann Zsigmond tulajdona. (1904, Nagy-Bánya.)

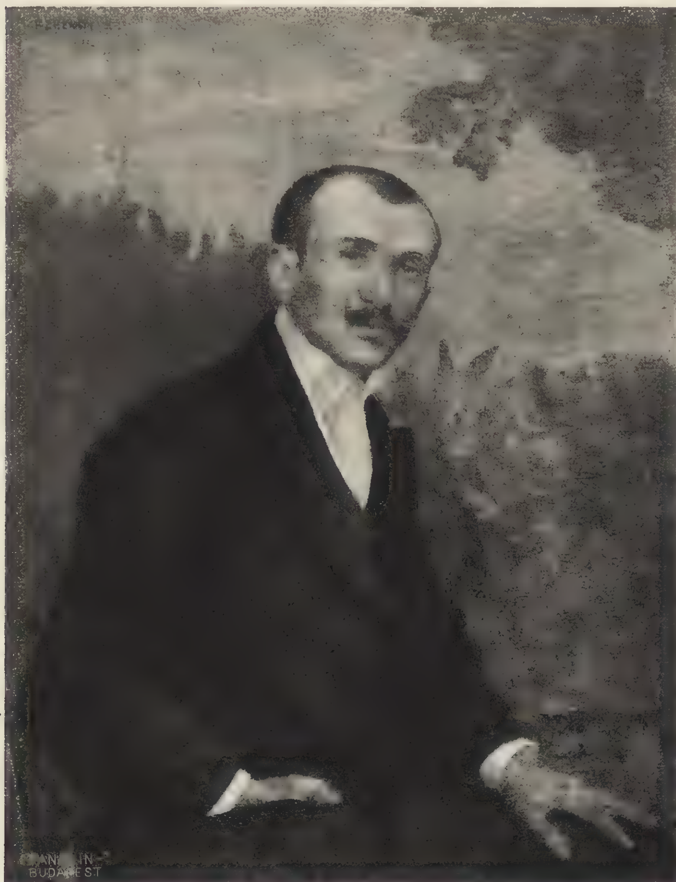

FESTŐ.

Tempera. (1904, Budapest.)

Ismerősei, barátai sem várnak Ferenczytől egyebet művészi alkotásnál; az élet ösvényén semmi különös érdek nem fűzhet ahoz, akinek ez életből oly kevés az, ami kell.

Miért szeretjük mégis annyira Ferenczyt, az embert is?

ARCKÉP.

Olajfestmény. Csók István tulajdona.

Mert életének teljes lefolyása, egyetemben egyénisége különösségével, megtanít bennünket hinni, nem a vak fátumban, de egy magasabb és bölcs Rendeltetésben.

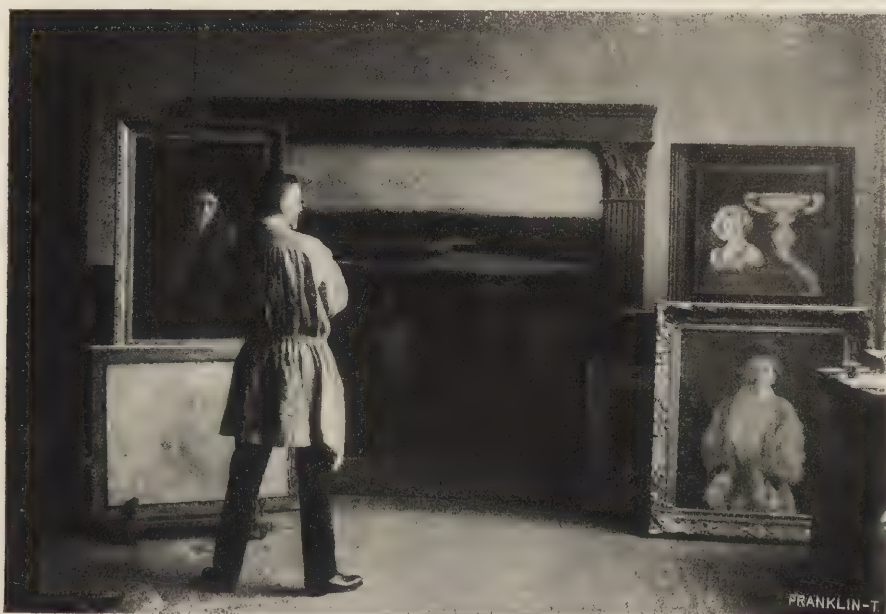
Ha látjuk, hogy ez az ember, céljai elérése érdekében mitsem cselekszik, csak mint a virág tárja kelyhét a napsugár felé, — és ha látjuk, hogy mégis minden sikerűl, amít tiszta lelke önzetlenségével óhajt, nem zárkózhatunk el az érzés elől, hogy nálunk különb lénnyel van dol-

gunk, akit lelke tisztasága oly erőssé tesz, hogy puszta kivánságára megnyilnak a kapuk, amelyeket mi ravaszsággal, erőszakkal, és igen sok önösséggel döngetünk. És pedig, többnyire, hiába döngetünk.

Fogyatékosságairól és hibáiról írni bajos, mert az, ami nékünk fogyatékosságnak s hibának tünhetik föl, munkájában elválhatatlanúl egészíti ki erényeit.

Életének rajza végtelen egyszerű, — művészi egyénisége egész, egységes és öntudatlan.

Az ecset igazi mesterei ilyenek.

FERENCZY KÁROLY MŰTERME.

(1905.)

GRÜNWALD BÉLA

1867

Grünwald Béla

«Könyves Kálmán» jogosításával.

VÖLGYBEN.

Olajfestmény. Gróf Károlyi Mihály tulajdona. (1900, N.-Bánya.)

GRÜNWALD BÉLA

Életrajzi adatait, fejlődése külső körülményeit nem ismervén, a legilletékesebbet, magát a művészt kértem meg, közölné vélem biografiáját.

A következő levelet kaptam tőle:

«Születtem 1867 május hatodikán, Somogy-Somban. Apám gazdálkodó ember volt és így gyermekéveimet, teljes ifjúságomat a pusztán töltöttem el.

Mindig hálát adok az Istennek, hogy nem valami füstös, zajos nagy városban születtem és így emlékeim nem keskeny zúgutcákba, vagy akár palotákba, hanem a virágos, napsütötte, a dombos Dunántúlra szállnak vissza.

Kedélyemen a későbbi, nagy városokban eltöltött évek sora sem változtatott semmit sem. Most is csak akkor vagyok igazán boldog, ha a nap süt és én künn ülhetek az Isten szabad ege alatt és festek.

Tanulmányaimat igen fiatalon, de egy szerencsétlen korszakban kezdtem meg Budapesten, a Mintarajziskolában. Négy évet töltöttem ott, mint művésznövendék. Akkoriban még csak két órát volt szabad a figu-

rális rajzra szentelnünk, és ezt is olyformán, hogy három hónapig rajzoltunk lapmintát, aztán az év hátralevő részét gipszfejek rajzolásával fejeztük be. A következő esztendőkben antik-szobrokat rajzoltunk és gipszfejeket festettünk fehér és feketében, végre megengedték, hogy természet után élő fejeket is rajzolhassunk.

Igy ment ez tovább: szén, vörös kréta, fehér, meg fekete szín, — míg végre a negyedik évben már valóságos színekkel is lazurozhattunk . .

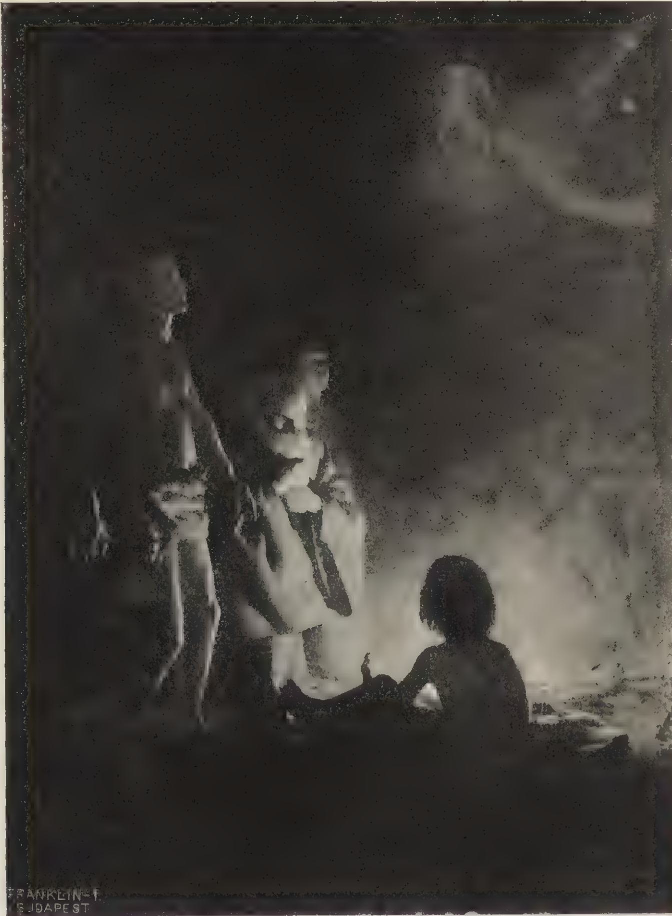
NYÁR.
Első képem münheni akadémista koromból. Festettem Puszta-Csehiben.
Frey Vilmos tulajdona.

Most már, hála Istennek, ott is más módszer van, sok minden megváltozott.

Lotz mesternél is töltöttem egy fél évet.

Ezek után Münhenbe mentem *Zemplényi* Tivadarral, hol *Hackl* tanárnál tanultam egy fél évig. Akkortájt Münhen telve volt magyar festőkkel. Mi nagyon boldogok voltunk, hogy végre egy ilyen művészi centrumba jutottunk. *Zemplényi* ott maradt, *Csók* István, meg én, a következő évben, Párisba vándoroltunk. Ugyanabban az időben jött oda *Ferenczy* Károly is.

Egy vidéken és jóformán egy fogadóban laktunk mind a hárman. Mindig együtt voltunk, együtt jártunk be a Julian iskolába; az akkoriban még a Port St. Denis vidékén volt. Túl szorgalmasak nem voltunk, de a művészetet imádtuk és tanulmányainkat komolyan vettük. Szép,

KRISZTUS SZÜLETÉSE — PÁSZTOROK.

Olajfestmény. Az állam tulajdona. (1888, Münhen.)

boldog évek, tele reménnyel, már-már a pálya igazi kezdetén, de még minden felelősség nélkül. Körülbelül három év telt el így, mindig hat—hat hónapig egyhuzomban Párisban, míg az év másik felét otthon, a pusztán töltöttem, folyton festegetve kisebb studiumokat.

Legelső képem, amit kiállítottam, egy nyári alkonyat volt két alakkal. Valamelyik kis sötét teremben, a régi Műcsarnokban lógott. Igen

boldog voltam, hogy elfogadták. A következő évben megfestettem az «Isten kardját». Leutaztam Hódmezővásárhelyre *Kallós* Ede barátommal. Ő magyar tipusokat mintázott, én meg szorgalmasan pingálgattam. Képem a kiállításra került, ismét egy sötét teremben lógott fenn, jó magasan. Furcsa idők is voltak azok! A mi öreg kollégáink igazán szívtelenek voltak az ifjúsággal szemben. Ha elgondolom, hogy ugyancsak a következő évben *Csók* István gyönyörű képét, az «Urvacsorát» először szintén a harmadik sorba akasztották és csakis, ha jól tudom, *Vágó* Pál akarata vitte le az első sorba. Engem, *Alexander* Bernát fedezett föl, kritikáját *Csókkal* és vélem kezdte. Hosszasan írt rólunk és igaz szeretettel. Ettől az időtől kezdve — lehettem tán huszonnégy éves, — minden évben rendesen kiállítottam a Műcsarnokban.

SZOMORÚ HANGULAT.
Olajfestmény. Az állam tulajdona. (1898, Münhen.)

Egymásután következtek «Krisztus születése» és «Est az erdőn». Ezzel a két képemmel nyertem el a «Műbarátok» ösztöndíját. Most már Münhenben rendes műtermem volt és a Glaspalastban is gyakran kiállítottam. Az ottani kritika elég elismerőleg nyilatkozott munkáimról. Első képem, amit a magyar kormány megvett, az «Összeesküvők» volt. Ezután kirándulást tettem boldogult *Eisenhut* Ferenccel, Kairóba, honnét ujból Münhenbe tértem vissza. Itt, szerencsétlenségemre, egy nagyobb történeti képet festettem, a melylyel nekem sem volt több sikerem, mint más kollégáimnak. Ez a millenáris évre esik és most következik egy új korszak életemben.

Hollósy Simon barátommal, akivel régi idők óta jó barátságban éltem, elhatároztuk, hogy közös iskolát alapítunk. Neki már volt egy Münhenben jól ismert iskolája, de a küzdelmek annyira kifárasztották, hogy új, friss erőre volt szüksége. A sors véle engem hozott össze. Mindketten éreztük, hogy csakis itthon lehetünk boldogok, és csak hazánk

A fiatalok. (G.)

EST A KARÁMBAN.

Olajfestmény. Az állam tulajdona. (1897, N.-Bánya.)

földje lehet művészetünk melegágya. Elhatároztuk, hogy a nyári hónapokat itthon, Magyarországon fogjuk tölteni és magunkkal hozzuk tanítványainkat is.

Lehettek úgy negyvenen, volt köztük minden országból való. Budapestre épp a millenáris kiállítás megnyitásakor érkeztünk. Itt minden ragyogott, mindenütt ünnep volt. Az Abbázia-kávéházba alig mertünk beülni; ott, ahol mindenki ünnepi ruháját vette magára, az a harminc-negyven festőtanítvány — mestereikkel együtt — olyan siralmas kopottan nézett ki.

ILLUSZTRÁCIÓ KISS JÓZSEF KÖLTEMÉNYÉHEZ.
Szénrajz. Révai Testvérek tulajdona. (1897, N.-Bánya.)

Estére csak jobb kedvünk lett mégis; elmentünk meghallgatni egyik legjobb cigány zenekarunkat. A rég nem hallott nóták új életre keltettek bennünket és egy, valamennyiünknek felejthetetlen éjjel után, másnap Nagy-Bányára utaztunk.

Ott már velünk voltak *Thorma* és *Réti* is.

Nagy-Bánya gyönyörű erdei és ege, úgy lekötöttek, hogy bár még egy-kétszer visszatértem Münhenbe, de aztán végre is Nagybányán telepedtem meg, megnősültem és most már boldog apa és nagybányai polgár vagyok. Ezekről az évekről most nem is irok. Minden oly közel van még a mához, hogy tán jobb lesz várni véle. Várjunk... hiszen ez is csakúgy elmulik, mint a többi. Kitüntetéseim: Műbarátok köre 1500 forin-

ISTEN KARDJA.

Olajfestmény. Az állam tulajdona (1899, N.-Bánya.)

FORRÁSNÁL.

Olajfestmény. Ligeti Miklós tulajdona. (1898, N.-Bánya.)

tos ösztöndíja. Liptóvárosi kaszinó 2000 koronás díja. Páris: bronz-érem, St.-Louis: bronz-érem. Fraknói-féle Római díj.»

Ennyit mond magáról *Grünwald* Béla s jellemzi őt ez a levél, jellemzi az is, ami a sorok között van. Hogy milyen egyszerű, egyenes, szerény ember, — és milyen nyilt, derűs, bízó lélek, milyen egészen művész!

Nem olyan öntudatos, mint *Ferenczy* Károly, de jóval optimistább *Katona* Nándornál.

És így jellemzik őt művei is.

SZÉNABOGLYÁK TÉLEN.
Olajfestmény. Dr. Jánossy Béla tulajdona. (1900, N.-Bánya.)

Az összefoglaló képzelőtehetség Grünwaldban nem emelkedik soha olyan döntően irányító befolyásra, hogy a tisztán jelképesen egyénítő legmodernebb iránnyal tartson. Művészete, bizonyos fokig, felszabadultabb realizmus, amelyben az impresszionizmus nem jut annyira kifejeződéshez, mint például *Katona* Nándor művészetében.

Szeret nagy masszákkal, súlyos ellentétekkel dolgozni, — dekorativ hatások iránt rendkívül finom érzéke van; formában és rajzban emlékeztet a mult évtizedek német képeire; rendesen megvan képein a libretto, de anélkül, hogy a mű artisztikus komolyságának egy parányit is ártana.

Grünwald, a szó modern értelmében, elbeszélő művész. Ezért érti meg őt könnyebben a nagy közönség. Az «Est a Karámban», a sejtelmesen derengő holdfénnyel, komoly művészi alkotás, de illusztrációnak

KILÁTÁS MŰTERMEM KERTJÉBŐL.

Olajfestmény. Weiser Kálmán tulajdona. (1900, N.-Bánya.)

is beillenék; «Isten kardja», a «Völgyben», a «Bércek közt», — és valamennyi képe, amelyen figurális résznek is jut szerep, teli van közvetetlen cselekménnyel.

Ő nem tipusokat: egyéneket lát.

Szineiben gazdag, rendesen erőteljes: valóra törekvően kolorista.

«Könyves Kálmán» jogositásával.

OTTHON.

Olajfestmény. A szegedi múzeum tulajdona. (1899, N.-Bánya.)

Nem a színproblémákat keresi, de megragadják őt azok az ecset alá kinálkozó színproblémák, amelyeket közvetetlenűl a természet szolgáltat néki. Nem keres képtárgyaihoz természetet, de ahány átélt nap, megannyi témával lett gazdagabb fogékony művészi lelke.*

* Jelentősebb műveinek sorozatát szintén ő közölte velem. Keletkezésük sorrendjében: 1. Esti szürkület (Átfestette; később elkallódott). 2. Isten kardja

TÉLI TÁJ.

Olajfestmény. Dr. Rózsa Miklós tulajdona. (1900. N.-Bánya.)

NYÁRI REGGEL.

Olajfestmény. Dr. Lovrich István tulajdona. (1901, N.-Bánya.)

(Átszúrta a takarítónő; elkallódott). 3. Áve Mária (Magántulajdon). 4. Krisztus születése (Államtulajdon). 5. Alkonyat az erdőn (Bischitz-család tulajdona). 6. Összeesküvők (Államtulajdon). 7. Szent-Család (Elkallódott). 8. IV. Béla (Elkallódott). 9. Est a Karámban (Államtulajdon). 10. Fürdő fiú (Andrássy Tivadar gróf tulajdona). 11. Szegény vándor ember (Kohn A. tulajdona). 12. Patak partján (Révai Ödön tulajdona). 13. Fehér ház, este (Kohn A. tulajdona). 14. Műteremben (Államtulajdon). 15. Hegyoldal. 16. A Klastrom-mező Nagy-Bányán (Károlyi Mihály gróf tulajdona). 17. Pataknál (Ligeti Miklós tulajdona). 18. A fáradt vándor (Ráday István tulajdona). 19. Illusztrációk Kiss József költeményeihez (Révai testvérek tulajdona). 20. Isten kardja (Államtulajdon). 21. Völgyben (Károlyi Mihály gróf tulajdona). 22. Esős táj (Államtulajdon). 23. Bércek között (Államtulajdon). 24. Holdvilágos táj (Kádár Antal dr. tulajdona). 25. Hajnal (Lovrich Gyula dr. tulajdona). 26. Holdvilágos táj. 27. Havas szénaboglyák (Jánossy Béla dr. tulajdona). 28. Napsütés, hóban (Révai Mór tulajdona). 29. Hegyoldal (Lovrich István dr. tulajdona). 30. Itatás (Államtulajdon). 31. Nyires (Giergl műépítő tulajdona). 32. Szakadás (A markóutcai főreáliskola tulajdona). 33. Kirándulás (gyurgyókai Zilahi Simon tulajdona). 34. Kora tavaszi kirándulás (Jánossy Béla dr. tulajdona). 35. Tunisi-utca; pasztel (Wolfner József tulajdona). 36. Ruhaszárítás (Államtulajdon). 37. Három királyok. 38. Esti táj. 39. Interieur (Steinfeld Béla tulajdona). 40. Cigányleány; vázlat. 41. Vásár (Steinfeld Béla tulajdona). 42. Nagybányai hetivásár (Basch Gyula tulajdona). 43. Illusztrációk, Zalán futásához (Lampel-Wodianer cég tulajdona). 44. Domboldal. 45. Otthon (A szegedi muzeum tulajdona). 46. A római magyar festőház, este (Fraknói Vilmos püspök tulajdona). 47. Kairói részlet (Somssich József gróf tulajdona).

A helynek és órának géniusza uralkodik rajta.

A fogamzási processzus nála nem belülről kifelé, de megfordítva éppen kívülről befelé történik. A legritkább esetben végződik ez művész egyéniségének rovására. Éppenséggel nem azt akarjuk mondani, hogy Grünwald akármit egyenlő jól meg tudna fösteni. Ily fotografikus hajlamok nem élhetnek egy igazán költői lelkületben.

Festésmodora igen érdekes.

Épp oly alkalmas az aprólékos csöndélet festéséhez, mint a legszélesebb, legegyszerűbb s mégis érzésteli viziók megörökítésére.

ORSZÁGÚT.

Olajfestmény. Markó-utcai főreáliskola tulajdona. (1902, N.-Bánya.)

Derült, szinte könnyelmű optimizmusában sok szerencsés fatalizmus fér meg s ez is művészete üdeségét szolgálja. Hány, meg hány képe kallódott el, — egy kicsit talán kereste, de inkább föstött újat, semhogy a régivel tovább törődjék. Majdnem behúnyt szemmel lejt keresztűl az élet sáncain. Amit érez, azt cselekszi, hiszen az érzése tiszta és alacsony szándéka soha sincsen. Szerelmes lett, tehát, szerelmére hallgatva csupán, megnősült; történt egyszer, hogy bájos fiatal hitvesével készült vissza Nagy-Bányára, valahonnan messziről; azt tudta, hogy pénzéből nem futja Nagy-Bányáig az útiköltség, — de, majd akad útközben jó barát, gyerünk! . . . Első osztályú vasuti jegyet vásárolt, — éppen kitellett pénzéből az út felére . . . És találkozott útközben egy jó baráttal, és

szépen hazaérkeztek Nagy-Bányára. Igy hát, hogyne bíznék a sorsban, optimista hogyne lenne! Amikor olyan bizonyos, olyan természetes, hogy világon minden jól sikerül!...

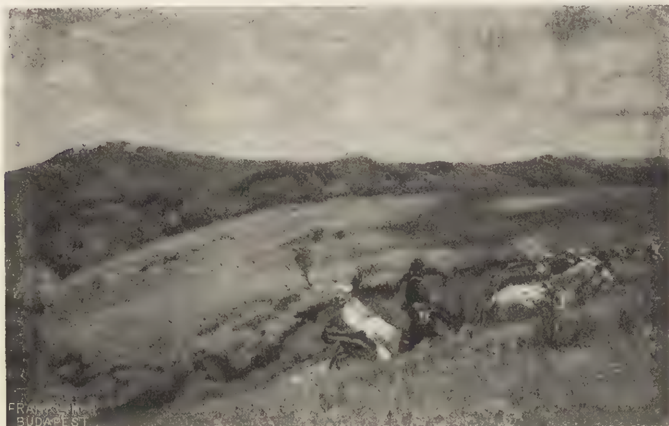
Ez a jóbanhivés rendkívül dús életörömet áraszt műveire. Nagy kvalitás ez, jóformán magában elegendő arra, hogy műveit mindenütt, mindenki, mindig örömmel szemlélje.

NYIRESBEN.

Olajfestmény. Giergl műépítő tulajdona. (1901, N.-Bánya.)

Míg *Katona* Nándor elbájol, de egyszersmind valami borongó, fájdalmas érzést is ébreszt, amikor a nézőt gondolkozásra kényszeríti, — *Grünwald* olyan mint a vidáman pezsdülő, üdítő ital. Megérti és megérzi

TAVASZI KIRÁNDULÁS.

Olajfestmény. Dr. Jánossy Béla tulajdona. (1901, N.-Bánya.)

NYÁRI DÉLELŐTT.

Olajfestmény. gyurgyókai Zilahy Simon tulajdona. (1901, N.-Bánya.)

őt a legprimitivebb ember s élvezi a kényes, a művelt, a válogató izlésű is.

Szinte pihen képei mellett a néző. Valamennyi oly világos, mind oly magától érthető, józan és mégis költői.

«Könyves Kálmán» jogositásával.

BÉRCZEK KÖZÖTT.

A fiatalok. (G.)

Olajfestmény. Az állam tulajdona. (1900, N.-Bánya.)

Mily szép álmai lehetnek! Mennyi artisztikus emlék, minden művészi fixa-idea nélkül! Naivságukban csorbítatlanul vonulhatnak el lelki szeme előtt gyönyörű zöld erdők, a nyári napsütötte zöld hegyek, amelyek az ő képein igen reálisak, ritkán olvadnak a távol ködébe és erős árnyékokat vetnek. Igazi hegyek és dombok, és virágillat, és friss széna illata árad róluk. Egei többnyire azúrosak, felhőinek rajza határozott. Szereti ő tudni, hogy miben gyönyörködik!

HÁROM KIRÁLYOK.

Olajfestmény. A festő tulajdona. (1902, N.-Bánya.)

Talán alakjai festésében a legmagyarabb s ott nyoma sincs nemzetközi művész-míveltségének.

Az az erőteljes, kissé primitiv életerő, amely férfiaiban és nő alakjaiban nyilvánul, tanuskodik a magyar származású művészről, de aki nem mai magyar. Talán ez magyarázza meg előszeretetét a történelmi zsáner iránt, amely oly tág teret nyújt intenziv és atavisztikus képzelt világok megértetésére; ha művészetén és egyéniségén nem is veszünk észre semmi faji jelleget, az összbenyomásban magyar zamat van. Ő, úgyszólván, topografice asszimilálódott magyar. Megérzi a tótot, de az a mi tótunk. Megérzi a németet, a románt, — de azok is a mieink. Édes hazánk gyer-

meke valamennyi. Nem is járt ő külföldi tájakat, csak külföldi iskolákat. Nem is érezhette jól magát egy-egy oly kultura közepette, amely a festőiségnek, az általa annyira átérzett festőiségnek oly kevés anyagot nyújt. Mily kár, hogy a közelmult században nem élt ilyen Grünwaldunk! Mi sok szép érdekeset, és sajnos, örökre eltüntet őrizhetett volna meg fajunk életéből. Mennyivel többet mondott volna el, naivul kedves meg-

NYIRES.

Olajfestmény. Innocent Ferenc tulajdona. (1902, N.-Bánya.)

figyelései révén, mint az a néhány nagyképü históriai vászon, amelyek gyakran oly szomorítóan kómikusak.

Székely Bertalan pompás történelmi vázlatait, *Madarász* Viktor becses alkotásait egészítette volna ki egy ilyen zsánerszerűbb magyar históriai festő. Mert, a történelmi képen épp az egészségesen zsánerszerű a legkevésbé halandó.

A művészet evoluciójában rendesen a legrégibbet s a legújabbat

szoktuk helyesnek vallani. Ez nyilván egyoldalu felfogás, mert hisz minden haladás az ellentétek között mozog. Ma a legelvontabbat tartják legérdekesebbnek a művészetben; valljuk erősen, hogy a művészet a legnagyobb szubjektivitásban kezdődött s most ismét, ha olykor túlságosan kalandos úton bár, de szüntelen keresi az egyénit.

Grünwald képeit szemlélve, önkéntelenűl azt gondoljuk: a bizonyos

RUHA SZÁRITÁS.

Olajfestmény. Az állam tulajdona. (1902, N.-Bánya.)

fokig egyénített realizmus talán mégis a legigazabb!... Annyi bizonyos, hogy a nemzeti kulturák legteljesebb és épp legegészségesebb korában, rendesen az egyénített realizmus virágzik.

Legvilágosabban így jut érvényre, ebben a keretben, az a nagy dualisztikus elv, amellyel mindenütt találkozunk: test és lélek, plusz és minusz, hím és nő, stb.... Anyag is vagyunk s így, szeretjük a realisztikusan föstött moha illatát, a valószerűen föstött napsütés melegét, —

FEHÉR SZOBA.

A festő tulajdona. (1904, N.-Bánya.)

szeretjük a természetből közvetetlenűl eltulajdonított lombárnyékot, szeretjük, úgyszólván, bőrünkön is érezni a déli szél mámorosító cirógatását, szeretjük azt, amit *Szinyei Merse* s *Grünwald* ege, tája, oly hűen éreznünk ád. Szeretjük az északi szél derűs zordságát, amint azt egy norvég és svéd művész képén szinte dideregve érezzük. Szóval: szeretünk anyagi énünk valamennyi érzékével gyönyörködni és élvezni. Ez azonban nem zárja ki, hogy egy fejlettebb lény által érzett hangulatokat megföstve látván, szintoly gyönyörűségben részünk ne lehetne.

A tavasznak nemcsak szimbolumát szeretjük látni, de vágyunk illatára is; az őszi tájban jelképezett elmulást közvetetlenebbül megértjük, ha a képről a lehullott lomb avatag illata s az alig fölszáradt, hideg harmat s a sajátságos földszaga is izgatja érzéki énünket.

Inkább lebilincsel egy emberileg érző alak öröme vagy szenvedése

NAGYBÁNYAI HETIVÁSÁR.

Olajfestmény. Basch Gyula tulajdona. (1904, N.-Bánya.)

mint egy tipusé, aki talán csak úgy érezne, olyan homályosan, mint egy visszajáró lélek, egy dezinkarnált kóbor lélek, elmult századok fátyolain keresztűl.

A túlobjektiv alakokba kénytelenek vagyunk átönteni saját érzelmeinket, — míg az igazán egyéni és aktuálisan fölfogott s megfestett alakok belénk sugalják érzelmeiket: reánk kényszerítik örömüket s fájdalmukat, így szárnyalnak át vélünk eszményibb világba.

KASTÉLY.
Olajfestmény. Rákosi Jenő tulajdona. (1904, Róma.)

A keresztény fölfogás, mely az elfajult pantheizmust váltotta föl, azokat az embereket állította példának elénk, akik az élettől egyszerűen elfordulnak s annak csábításai, de tanulságai iránt is, siket fülűek. Szükséges reakció volt ez a római görög kultura brutálisan elfajult anyagiassága ellen, — de azután maga a reakció csapott túlzásba. Épp úgy meg akarták csonkítani az emberi lényt, mint a legállatiasabb materialisták; kijelentették, hogy az egész látható és érezhető világ bűnös, és ennek gonosz hatalma alól csak úgy szabadulhatunk, ha a testet irgalmatlanul elsenyvesztjük! Mintha gyökér nélkül virágozhatnék a virág!

Elég különös, hogy ma, kissé ugyan más alakban, de ismét fenyegetőzik ilyen irányzat. Ismét kezdenek tetszeni a sovány, sápadt, a négykönyökü alakok, az őskeresztény művészet groteszk soványságai; még a modern öltözet is izomtalan, sovány alakokra van divatosítva. Akadnak már, akiknek az ilyen árnylények is túlrealisak, a szeplőtlen fogantatás talán igen szent, de bizonyára igen önkényes gyakorlatához szegődnek.

HOLDAS EST.

Olajfestmény. A festő tulajdona. (1904, Róma.)

E magasztos lényeket birálni bajos, minden organikus és evolucionisztikus alap hiányzik hozzá. elődjük nincsen, bízvást remélhetjük tehát, hogy utódaik sem lesznek.

Mennyivel melegebb, igazabb, mert egészségesebb *Grünwald* művészete, amely nem kivánja, elméletekre támaszkodva, megelőzni a természet bölcsebb evolucióját! Nem törődik ő azzal, milyen lesz az ember százezer év mulva, — szerényen beéri azzal a jelennel, amely Isten csodáiban oly gazdag, hogy gyönyörűségét alig győzi közölni velünk a művészet.

Valószinű, merjük hinni, biztos, hogy a színharmóniáknak és színdisszonanciáknak, csakúgy mint a forma disszonanciáinak és harmoniáinak fiziologikus hatását majdan alaposabban megismerve, a művészek öntudatosabban és rendszeresebben fognak építeni az ismeretlen világba. Tény, hogy bizonyos színproblémák megoldása legfinomabb, legbensőbb érzelmeink megértetésére rendkívül alkalmasak; való, hogy a formák világa szintén ilyen elvont törvényeknek hódol, — de épp ezt kell össze-

VÁRAKOZÁS.

Olajfestmény. A festő tulajdona. (1904, Róma.)

egyeztetni tudnunk a lehető reálissal, mindaddig, amíg lelkünk nem bir majd áthatni más világokat is. Azok a világok azonban épp oly kevéssé lesznek önkényesek, mint ez a világ, amelyet ismerünk.

Grünwald Béla, ismételjük, nem a távolba vesző hátterek embere. Ő csak azt fösti szivesen, amit egészen jól lát. Nem simítja együvé a végtelent a végessel, — néki a föld egy többé-kevésbé korlátozott tömör világ, amelytől a határtalant kiszámíthatatlan távolság választja el. Néki az ég az ég, a föld a föld, nyugodtan bevárja itt a percet, amelyben talán átröppenhet amoda, a végtelenbe.

Helyesen. Szép ez a mi földünk s egyelőre beérheti véle az ő ecsetje is.

Ezért érezzük mi is magunkat olyan otthon képei előtt. A mi világunk is az a világ, amelyben ő művészileg él, — dombjai, útjai, hegyszakadékai régi ösmerőseink. Meg vagyunk győződve, hogy mindeme helyeken mi is töltöttünk már egy-egy boldog órát.

Úgy tudjuk, Grünwald jelenleg Rómában, Fraknói Vilmos, a magyar

ANTIQUE.

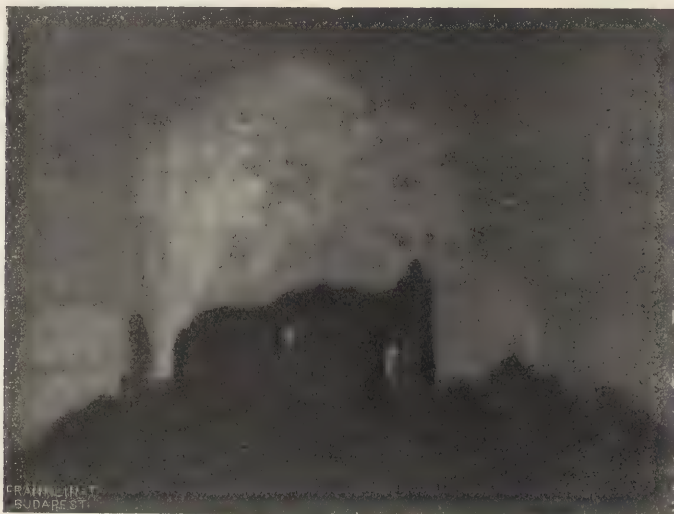
Olajfestmény. A festő tulajdona. (1904, Róma.)

művészet fenkölt lelkű istápolójának római magyar művészházában dolgozik. Kíváncsiak vagyunk, hogy az a színekben ugyan pompás, itt-ott a magyar vidékekre emlékeztető, de mégis oly melankólikus, a mulandóságra szüntelen figyelmeztető táj, mily befolyással lesz Grünwald művészetére? . . .

Vajjon, duzzadó, folytonos derüben viruló életöröme nyer-e egy kevés zamatot abból a megadással teljes nagy melankóliából, amelyet a legnagyobb olasz művészek remekeiben találunk? . . . Megnyílik-e lelke a szánalom érzetének, ami öntudatosabbá avathatja szerencsés optimizmusát?

Reméljük, csak gazdagodni fog egészséges művészi egyénisége s nem veszit el semmit abból az ifijú és merész tettvágyából, amit benne kiváltképen szeretünk.

A régi művészet, közvetetlenségben és mélységben, sokkal értékesebb a modern művészetnél. A renaissance s a megelőző kor művészei hazájukhoz, a szó topografikus és néprajzi értelmében is, hívek maradtak. Nem vitte őket vasút világgá, Amerikát, Ázsiát, Egyiptomot illusztrációk révén sem ismerték, s ezáltal a jótékony korlátozás által, a körülöttük lévőnek alaposabb megismerésére voltak utalva. Még az akkori egyes iskolák kizárólagoskodását is ma már szinte kvalitásnak tekintjük; a

ROMOK.

Olajfestmény. A festő tulajdona. (1904, Róma.)

bizantinus művészet formaszegénysége és merevsége ma már éppúgy, gyönyörködtetnek bennünket, mint a régi olasz iskolák kezdettlegességei.

Zichy Mihály, e kozmopolita s emberismerő nagy művész kifejtette egyszer, mi módon kellene művészeket nevelni. A természet szemlélete s némely művészóriás tanulmányozása az, amire biztat s amit ő föltétlenül szükségesnek tart, minden egyéb külső befolyás kizárásával. Szükségesnek tartja a komponálást is, de csak annyiban, hogy szerinte megengedhető már a fiatal művésznek is, hogy azt ami lelkében kifejeződésre vágyik, lehetőleg naivan visszaadja.

Határozottan nagy veszedelem, még a legerősebb művészi indivi-

dualitásra nézve is, az a tömérdek s többnyire értéktelen műtermék, amelyek ma özönükkel agyonárasztanak bennünket.

Ha egy szép melódiát elhangolt zongorán vagy verklin gyakran hallunk, kevésbbé lelkesedünk érte, mint akkor lelkesedtünk, amikor még tisztán hallottuk. Ideje volna, hogy takarításhoz lássunk a művészet

HOLDAS ÉJ.
Olajfestmény. A festő tulajdona. (1904, Róma.)

templomában is, kikorbácsolva onnét a merőben üzleti haszonra dolgozó kúfárokat. Egyéb politikai és társadalmi okok miatt bojkottáltak már tisztességesebb természetű vállalkozásokat is. Óvni kell, első sorban a fiatal művészt, azután a közönséget, aki a művészetet élvezni tudja és akarja, óvni kell attól az ízlésrontó mételytől, amelynek csíráit a selejtes művészeti termelés hinti.

Fontos szerep jut e tisztító munkában a tárlatokat rendező társulatoknak, valamint külföldet járó művészeinknek és azoknak, akik a művészt külföldi útjára segítik.

Egy kis direktiva csak hasznára válik a mohón útrakelő fiatal művésznek; szeme még gyakorlatlan, kritikai látása még nem bir azzal a biztossággal, amire szüksége van az idegen új világban. Természetes,

EST.

Olajfestmény. A festő tulajdona. (1904, Róma.)

hogy a mi fogékony művészeinket hevesebben kapja meg odakünn az őket környező élet, újságával inkább csábítja mint a műremekek, amelyeken azt a nékik idegen és új természetet és életet a leghatalmasabb mesterek rögzítettek vászonra. Pedig éppen a rendszertelen mohóság teszi olykor meddővé, sőt visszafejlesztővé a külföldi tartózkodást. Az a másmilyen természet s az a másmilyen élet gyakran inkább csak zavart okoz a lélek ama rejtett műhelyében, ahonnét a művészet alkotásai oly misztikus módon kerülnek elé.

ITATÁS.

Olajfestmény. Az állam tulajdona. (1901, N.-Bánya.)

Más a régi műremekek hatása a lélekre. Távolabb állanak tőlünk s magasan fölöttünk. Azokból tanulhatjuk meg, hogy mennyiben szükséges a külső világ formáihoz ragaszkodni és mennyiben szabad egyéníteni. Ezt azért látjuk tisztábban, jobban, a különféle elmult korszakok

MŰTEREMBEN.

Olajfestmény. A festő tulajdona. (1904, Róma.)

remekein, mert valamennyi alkotáson ugyanazt az alapelvet találjuk meg mindig a művész belső világa és a művész környezete közt lévő kölcsönhatásokban, ugyanazt az alapelvet minden remeken, különféle művészi alkalmazásban.

Ez az, amit a külföldet járó művésznek, hazájáról soha meg nem feledkezve, néznie s tanulnia kell.

Azon állítással szemben, hogy a régi mesterek tanulmányozása, esetleg másolása az egyéniség rovására történhetik, figyelmeztetnünk kell a fiatal művészt arra, hogy mindig a legrokonabb s éppen az egykorú az, ami az egyéniséget leginkább veszélyezteti. Nem a régi mesterek, inkább a divatos, a magasztalt és ünnepelt kortársak!

Még valamit, e jámbor óhajtások kapcsán.

A magyar művész ha künn jár, nem igen jár el elég messzire. Lám, *Grünwald* a messzebb Keleten is talált olyasmit, amivel művészi

FELHŐK.

Olajfestmény. A festő tulajdona. (1904, Róma.)

fejlődését üdvösen szolgálta. Kár, hogy csak néhány német, francia s olasz várost tekint meg az utazó magyar művész, holott távolabb is találna nagyot s a mi fajtánkkal rokonabbat. Ma már nincsen messze Afrika és Ázsia, megdöbbentően nagyszerű műemlékeivel — és ott találna a magyar művész ős népet, talán rokonokat, akik valaha bölcsőnket vették körül. Áttettebb értelemben ugyan, de hasznosan értékesíthetné keleti tapasztalatait a magyar művész s talán eredetisége is érintetlenebbül kerülne haza. Az a nagyszabású naivitás, amelyre Egyiptomban, Sziriában és a kis-ázsiai partokon lel, esetleg mélyebb akkordokat érinthet a művész lelkében, mint a nyugotl kultura akarhány remekműve.

Grünwald, bizonyosan hazahozza Rómából is az ő költői közvetetlenségét és tisztaságát, egyenes úton járó igaz lelkét, művészi szeretetreméltóságát. Római képei előtt is tanakodhatunk majd: mi a meg-

GRÜNWALD BÉLA MŰTERMÉBEN.

(1905.)

kapóbb, a lebilincselőbb azokon a kis és nagy vásznakon? Az érintetlen hamvu őszinteség? A művészi becsületesség?

Az igazi gyermekmesékben van olyan művészet, amilyennel ő színben, valőrökben s olykor a kép tárgyában is szolgál.

Milyen primitiv kedvességű mese, például, nagy képe: A *három királyok.*

. . . és elindultak Napkeletről a három királyok, és mentek, mentek, mendegéltek, ragyogó napsugárban, tiszta kék ég alatt, viruló olajfák mentén, derékig virágos pázsitban, és vezette pedig őket a betlehemi jászolhoz, a Megváltó bölcsőjéhez, a pompázó fiatal tavasz . . .

KATONA NÁNDOR

1863

FRANKLIN-T.

Katona Nándor

EST A FALUBAN.

Olajfestmény. Wolfner Gyula tulajdona. (1889, Szepesség.)

KATONA NÁNDOR

Képzeljenek egy áhítatos, régi templárius lovagot: arca meghatott, inkább szomorú, szeme szelid, nézése jóság, hűséges és sejtelmes odaadás az egész ember; amint imádságra térdelt, csupa hit és megalázkodás, elomló alakján gyönyörű puha redőket vet a selyem palást, — de a mikor föláll, hogy hitének krédóját vallja, magas, erős férfi lett belőle, és szétlebbent palástja alatt ott látjuk a páncélt. Páncélban van a selyem palást alatt, tetőtől-talpig.

Ilyen *Katona* Nándor.

Ilyen, mint ember, s mint művész.

Teljesebb, mélységesen őszintébb harmóniát az ember és művészete között, az övénél, nem is gondolhatunk.

Száznegyven darab képét láttuk, nehány évvel ezelőtt együtt a Műbarátok kiállításán. A természet oltára előtt áhítattal eltelt hívőnek szívből fakadt imádságai voltak azok: borongó, meghatott kedve, sejtelmes odaadása, sóhajtásai, misztikus jósága, mind együtt volt azokon a képeken, a stilizált színek hibátlan szövésű, puha selyem palástja alatt, — de aki számon kérte tőle krédóját, annak megfeleltek vázlatai: a biztos, a kipróbált tudás páncélja van Katonán a puha redős selyem palást alatt.

A hangulat festője!?

Nem a hangulat erőtlen eunukja, hanem művész, aki a maga egyéniségét, a lelkét és saját kedvét adja arra, amit a természetből lefes-

PAPIRKIVÁGÁS.
A művész gyermekkori munkája. (1873, Késmárk.)

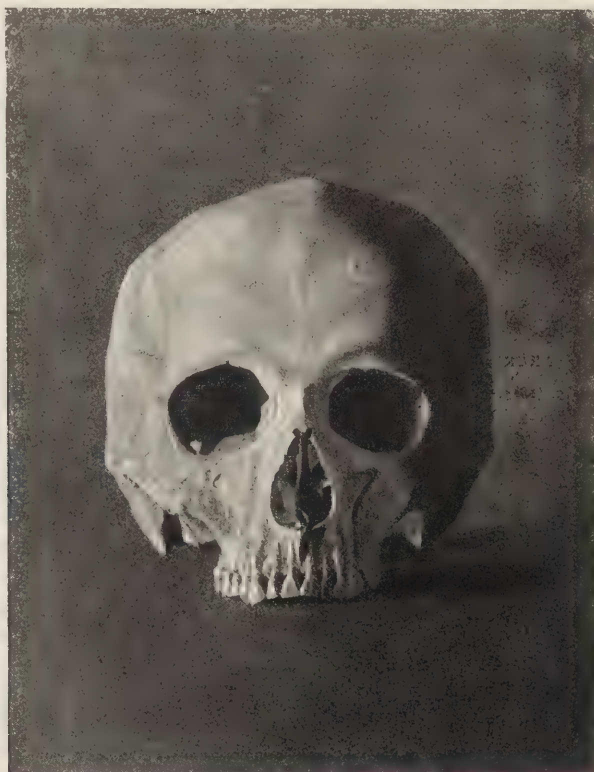
PAPIRKIVÁGÁS.
A művész gyermekkori munkája. (1873, Késmárk.)

tett. És reá tudja adni, mert tud festeni. A képei olyanok, mint ő, s ő olyan, mint a képei; modern művészet-ámításnak nem jutott rés köztük. Becsületesen megtanult rajzolni, festeni; természetet látni, megérteni,

hinni és szeretni, — ez pedig kemény munka. De nem is él a lenge cigaretta-szó mellett lerázott munka tovább, mint egy cigaretta.

Láttam egyszer dolgozni, az jellemző volt.

Az Adrián jártunk, erősen táncolt a hajó, erőszakoskodott a szél — *Katona* a zsörtölődő tengert akarta lekapni. A festőállványt fellökte a szél, hát leült s a festékes-skatulya tetején dolgozott, azt is elkapta előle

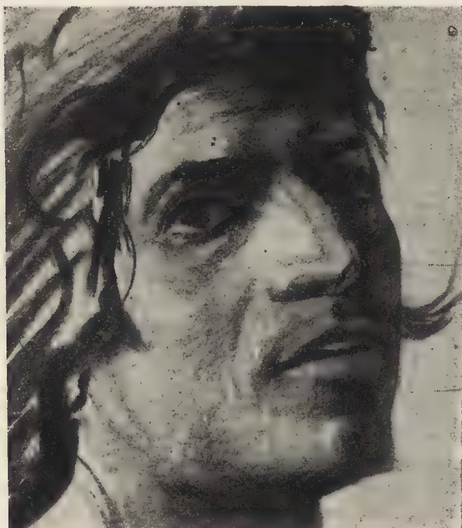
SZÉNRAJZ.
A müvész első természet után készült tanulmányai közül.
(1882, Nagy-Eör.)

a szél, hát leguggol s az ölbe vett táblán dolgozott tovább. Legalább harmincszor csapta ki ecsetje alól a munkát a szél, én már nézni se tudtam, izgatott, idegessé tett ez a küzködés, de ő nem tágított, — derűs mosolygással kezdte a dolgát ujra és megint ujra, ami összekenődött azt kijavította, tízszer, húszszor, harminczor s csak akkor hagyta abba munkáját, amikor elkészült vele.

Szakasztott ilyen mód végezte az élet munkáját is, így birkózott

ARCKÉP.
Rézkarc. (1885, Budapest.)

CIGÁNY.
Szénrajz. (1883, Nagy-Eör.)

meg tízszer, húszszor, harminczszor a sorssal, a művészek ez áldott ellenségével.

Most jóformán végezhetnénk jellemzésével, idecsapva azt a kényelmes következtetést, hogy ime az igazság, az egyéni igazság művészete!

Igen ám, de «Il n'y a que le mensonge qui soit vrai en peinture» — nincs a festészetben igazság egyéb, csak a hazugság...

Fritz *Thaulow*ot, a norvég mestert, vallatták, hogy mik az ő festői elvei?

— Biz' azt én bajosan tudnám meghatározni, — válaszolt *Thaulow*, — Inkább azt hinném, nincsenek is elveim. Néhány esztendővel ezelőtt még arra esküdtem, hogy a tájképfestőnek nincs szüksége műteremre, nem is szabad ateliében dolgoznia, műteremben csak hazugságot produkálhat, s a kép, amely nem a szabadban, nem künt a természetben készült, az nem is kép. Ma már azonban, úgy találom, hogy a művész túlságosan kötve van, ha mind csak természet-tanulmányokat fest; vannak a természetnek fölséges pillanatai, amelyek oly sebesen suhannak el, hogy kénytelen az ember emlékezetből dolgozni azután. Most, egészen egyebet iparkodom csinálni, nem holmi abszolut igazságot, s kezdem már megérteni a paradoxot, hogy nincs a festészetben igazság más, csak a hazugság... Nagy érdeklődéssel kisérem folyton korunk művészetének

fejlődését s néha nem is átallom csodálni, mint keresi a modern művészet a dekorativ vonalakat a virágban, a fában, a felhőben, — de érzem, hogy ez a dekorativ tehetség belőlem hiányzik s én csak megmaradok, akár *hazugságaimmal,* az a naturalista, aki voltam. *Szüntelen törekvésem, hogy illuzióit fessem meg annak, amit a természetben megügyeltem.*

AKT-VÁZLAT A LOTZ-ISKOLÁBÓL.
Ceruza. (1885.)

Éppen ez a művészi hitvallása *Katona* Nándornak.

Nem ő, a munkái tesznek ilyen vallomást. Ő egyáltalában nem igen ért az elméletekhez s művészetéről keveset tud beszélni. Nem is teremtő művész az, aki nagyon szépen tudja ismertetni művészete elméletét.

Thaulow művészi hitvallásához hasonlítván *Katona* művészi krédóját,

AKT-TANULMÁNY A LOTZ-ISKOLÁBÓL.
Fehér kréta fekete papiron. (1885.)

nem azt akarom mondani, hogy *Katona* képei hasonlítanak *Thaulow* képeihez. Ha van hasonlóság, az csak annyi, amennyiben a kelta rengeteg véreskezű vaskos druidája hasonlít a görög ligetekben vadászó örökszűz, karcsu Artémiszhez.

Lassan, keservesen, sok szenvedés, még több küzdés után, egyszerre, sebesen, szinte máról-holnapra lett ő hires piktor.

Ha látom szép magas homlokát, keresem rajta önkéntelenül a sebhelyeket, a megadással hordott töviskoszorú nyomát. És most is, amikor már bő része jut elismerésből, amikor már rátalált a dicsőség sugara, — nem változott meg, halad eddigi útján. Teli a szíve, de ami keserűség volt benne eddig, abból is borongó poézis válik s ezt a poézist dalolja el képein, szinekkel.

Egy-egy képe olyan, mintha a pilláján rezgő könnycsepp szivárványán keresztül látta volna vásznára azt a képet. Igaz természetlátás valamennyi és valamennyin ki van fejezve, az a mit ő érez s ő lát a természetben. Néki él a nagy Pán, levegőben, felhőkben, ködben, földben, fában, fűben, olykor virágban is, — de nem az a pajkos, nem az az incselkedő jó kedvü Pán, hanem éppen az, a kiről, mert elhiresztelték, hogy meghalt, hát elrejtőzött és azóta szomoru.

Katona képei előtt hiszem, mert neki el lehet hinni, hogy van egészség a miszticizmusban is. Az övében van, éppen mert nem erőszakolja dogmákba. A hit hijján lévő vallásosság termi a miszticizmus burjánjait, — de ő hisz, a természetben éppen olyan erős áhitattal, mint a művészetben.

Fái megmaradnak fáknak, nem nő fojtogató karjuk. Az ege igaz égbolt s nem valami vajudó szörnyeteg puffadt hasa, — mégis él, érez, szinte gondolkozik, szinte cselekszik képein a mozdulatlan fa s ábránd, álom gomolyog égboltja felhőiben. A ki nem érzi a maga szíve dobbanására visszadobbanni a természet szivét, az könnyen azt mondhatja erre:

NAPNYUGTA A SZEPESSÉGBEN.

Olajfestmény. Bródy Zsigmond tulajdona. (1888.)

nem értem... Nézze meg a *Katona* képeit, azok majd megmagyarázzák jobban, illusztrálják azt, amit mondunk.

Élettörténete?

Valóságos kálvária. A nélkülözések, a szenvedések, a lelki tusák, a kétségbeesés kálváriája. Nincs annyi siker, dicsőség, a mi Katonát rekonpenzálhassa a multért, hacsak nem az, hogy hála Istennek, ma már a művészetének élhet.

Ime egy maroknyi abból a multból, amelyről Gorky regényt tudna írni.

Egy szegény késmárki sovány fiu, — aki sokszor tépelődött, hogy milyen boldog az olyan fiu, aki télen nem jár mezitláb, — tizenkét esztendős korában elkerül a lengyel határra s ott öt esztendeig tanit írni, olvasni két kövér gyereket, egy módosabb korcsmáros gyermekeit. Ezért kap enni s harminc pengőt egy esztendőre. Rajzolgat, papirosból vagdal ki ollóval csudálatos cifraságokat, ornamentális arabeszkokat, állatalakokat, nagy stilus-érzéssel, sok arányösztönnel. Rajzai megtetszenek egy nagyúr, egy herceg komornyikjának. Ni! hátha lerajzolná a herceget ez a fiu!... Lerajzolta, arcképe után. A herceg küld neki érte harminc forintot és az a kép, kétszáz forintos bécsi rámában, ma is ott van a herceg várkastélyában. Azt a képet dicsérik egy nagy művész előtt, aki embernek is ember egészen: *Mednyánszky* László báró hall a fiuról. Ír neki: nézzen majd be hozzá a nérei kastélyba, ha arra felé jár... Hogy őt egy művész invitálja!... A fiu még

ESŐBEN AZ ANDRÁSSY-ÚTON.
Olajfestmény. Magántulajdon. (1885.)

aznap útnak ered, otthagyja a korcsmáros kövér gyermekeit s gyalogol a lengyel határról Késmárkra, onnan Nérére. *Mednyánszky* ott tartja. A nérei ősi kastély kertjében van a báró műterme. A fiú reggel hétkor ott a műteremben (két órát már gyalogolt Késmárktól Néréig) dolgozik délig; akkor úgy tesz, mintha ebédelni menne a faluba; ebéd után dolgozik a jó művész mellett, a míg be nem alkonyodik, akkor gyalogol megint, két órát, Késmárkra. Mednyánszky rajtacsipi a fiut, hogy nincs mit ennie, hogy egész nap étlen dolgozik. Segít rajta... A fiu Pestre kerül. A Mintarajziskolában tanul, 1884-ben, *Gregus*nál és *Székely*nél, egy esztendeig; azután a nagy Lotz mester tanítványa lesz, havi nyolc forintból tengődik öt évig. Nyáron a Kárpátok közt, a pásztorokkal él, tanul, folyton dolgozik: összekuporgat negyven forintot, hogy elmegy Párisba: *Duckertz* a belga konzul ad neki ajánló levelet a zseniális *Mars*hoz, a Journal Amusant rajzolójához. Öt forint van a zsebében, amikor kilép a párisi pályaházból... Enni kell, — hát a Szajna parton, a hajókirakodónál áll munkába s hat hétig rizskásás zsákokat hord partra; aztán megtalálja *Mars*ot s tizenöt frankot keres hetenkint egy-egy rajzával; végre stipendiumhoz jut, kap hazulról a minisztériumból 400 forintot és megint 400 forintot, — no már most haladhat! *Julián*nál tanul *Benjámin Constenttól* és *Jean Paul Laurenstól*, az első növendékek közé kerül s jön haza. Nem veszik észre és ő nem ért hozzá, hogy észrevétesse magát. Mednyánszkyék istápolják; a nérei kastély, a mély gondolkozó, a filozófus *Czobel* István vendége, ott talál otthonra, nemes barátságra, amíg végre 1899-ben, tizenkét képe feltünt a Nemzeti Szalon kiállításán.

AKT-TANULMÁNY A LOTZ-ISKOLÁBÓL.
Ceruza. (1886.)

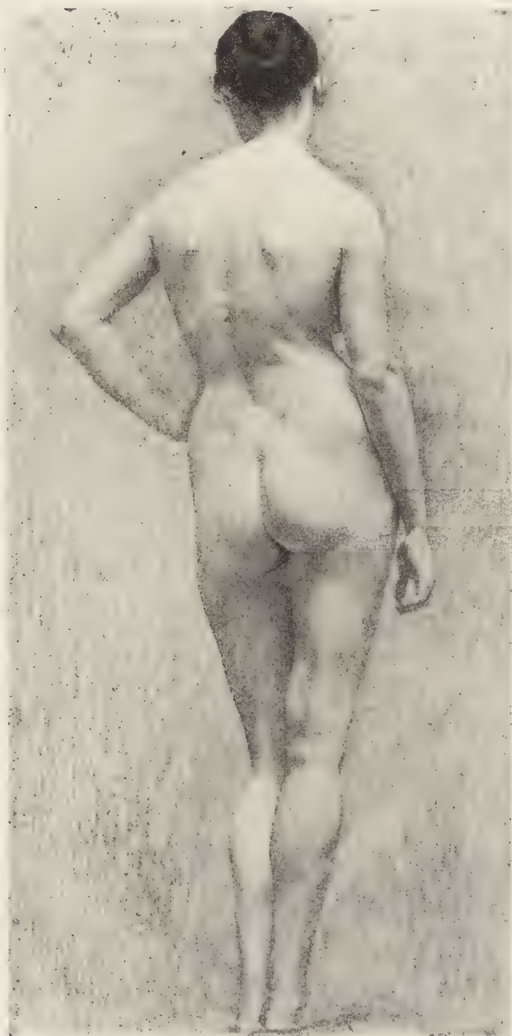

TANULMÁNYFEJEK.
Szénrajz. Jean Paul Laurens párisi iskolájából. (1891.)

A miniszterium hétszáz pengővel küldte utazni, hogy járja be Angliát, Belgiumot s a Németalföldet; a következő évben tizennégy képet állított ki a Műcsarnok őszi kiállításán s elnyerte a Műbarátok 3000 koronás díjját és még abban az évben dicsérő megemlítésben részesíti a párisi Szalon; 1905-ben elnyeri az *Ismeretlen Mecénás* 4200 koronás dijját. (Azóta nyilvánvalóvá lett, hogy az «Ismeretlen Mecénás», ki a Közoktatásügyi Miniszteriumnál 200.000 koronás alapítványt tett táj- és állatfestők ösztöndíjazására: Andrássy Dénes gróf.)

A mi nincs itt, ebben a kurta biografiában, azt elmondják képei. Nem csodálhatjuk, hogy alig akad képei közt napsütéses tavaszi táj. Ősz, tél, köd, borongás, bánat... nem jut tavasz mindenkinek.

Pedig ma már a szepességi kis kápolnákban őrzik azokat a papirosból kivagdalt cifraságokat, s van hercegi kastélyban, a király budai palotájában, az állam közgyüjteményeiben és csaknem minden magánképtárban is van már Katona-kép.

AKT-TANULMÁNY.
Szénrajz. Benjamin Constans párisi iskolájából. (1892.)

Tavaly, egy borús őszi reggel, sétálgattunk a városban.

— Cudar idő! — zúgolódtam én. — Nézd, milyen gyilkos szürke az ég! Milyen unalmas ostoba pofát vág az egész világ! Szeretnék megszökni az életből, amikor így elborul, így megvénül az idő.

Katona elmosolyodott. Olyan szomorúan, olyan szelíden mosolyog, — s így szólt:

— Lásd, én meg éppen ilyenkor szeretem az életet. Emlékszem, egyszer, művésznövendék-koromban, egyetlen-egyszer, megszöktem a Mintarajz-iskolából. Szürke, esős őszi reggel volt. Iskolába menet, az Andrássy-úton, úgy megkapott a szomorú, lucskos utca képe, nem tudtam az iskolában maradni, hazaszöktem s megföstöttem reggeli impressiómat... Akkor érzem jól magam ma is, amikor ilyen szürke az ég s borong az egész világ fölött a készülődő eső. Amikor ragyog a nap és sugárözönben pompázik a világ, — én, olyankor, szeretnék megalázkodni, olyankor szinte szerencsétlen vagyok. Talán, mert a természetnek az a

EGY UTCA A NORMANDIAI HARFLEURBEN.

Tollrajz. (1892.)

VÁZLAT.

pompája, az a pazar ragyogása még jobban érezteti vélem az én lelki szürkeségemet.

Azóta többször elgondolkoztam ezen.

Mennyi küzdés, mennyi szenvedés, művészi fejlődésében is!

Amíg, például, *Ferenczy* Károly művészi evoluciója csupa összhangzatos nyugalom, — *Katona* Nándor mennyi szenvedés, hány önmeghasonlás révén jutott végre sikereihez! *Ferenczy* lelke régi, átjátszott hegedű, — a *Katonáé* is remekbe készült, de még új szerszám; amazt már úgy átmeg átjárta, minden porcikájában úgy átfinomította a hangok szüntelen rezgése, hogy többé egy atomja se szegül a nagy melódia ellen, — emez még új, tömecsei még nem hangolódtak össze egyenlete-

TÉL A SZEPESSÉGBEN.

Olajfestmény. Dr. Stiller tulajdona. (1894.)

KÖD A DUNÁN.
Olajfestmény. Ambrozovics Dezső tulajdona. (1896.)

sen s egy-egy hangrezgés helyenkint még ellenszegülésre talál, nem jut át zavartalan harmóniában és ez az, ami fájdalmat okoz. *Katoná*ban a véges egyéni akarat még tülekedik a magasabb összakarat ellen s az a nagy szenvedés, amit ez a küzdelem okoz, az tükröződik műveiben is.

A gyönge és véges ember ez önkénytelen ellenszegülése az őt bol-

KORA TAVASZ NAGY-EÖRT.
Olajfestmény. Dr. Mayer Sándor tulajdona. (1895.)

dogítani óhajtó harmonikus nagy vonzalom ellen, ez a legmélységesebb tragikumok egyike.

És éppen ez a szenvedésselteljes küzködés, ez teszi nékünk *Katona* Nándort oly rokonszenvessé, — hisz többé-kevésbé, kijut mindnyájunknak a magunk része ebből a keserves lelkivajudásból. Hogy pályáját annyi szeretettel figyeljük? ... Mennyivel érdekesebb, mennyivel emberibb a

ARCKÉPVÁZLAT.

törékeny bárka vergődése a felbőszült hullámokon, mint a nagy páncélosok szinte veszélytelen, nyugodt, büszke, gyors útja!

Magunkra ismerünk *Katoná*ban!

Érezzük mi is az ő kételyeit, meghasonlásai a mieink és mi is mint ő, mindegyre kivánkozunk vissza az elmult tegnap után. Hányan, de hányan ismerjük azokat a bánatos sóhajtásokat, amelyekkel ő meggyászolja az átélt órát, érezvén ösztönszerüleg, hogy megérteni nem tudta, átérezni se teljesen azt, a mit a már visszahozhatatlanul elrebbent óra tartalmazott. Hányan, de hányan vagyunk, a kiket vele

együtt, Sibilla könyvei közé sodort a végzet s a könyvek titkos irását elolvasni nem tudjuk. Hányan vagyunk, a kiknek, mint ő néki, fáj az, ami elmult, fáj gyakran a jelen és szüntelen szorongva tekintünk a jövő elé.

ŐSERDŐBEN, A SZLAVONIAI HATÁRON.
Olajfestmény.

Oh, minden elmuló perc telve van titkos nagy revelációkkal; egyet, csak egyetlen egyet ragadhatnánk meg úgy, hogy a miénk maradjon!

Katona képein látjuk, mint marasztja a kincses pillanatokat, hogy fogná azt, ami múlik és mint siratja, hogy már elmult... És eközben rohan tovább a többi perc, és eközben az keseríti, hogy mindent itt marasztani nem tudott.

Pedig, dehogy nem!

Nézzük a képeit.

Itt egy őszi délután, mélabús napsugaraival, ott egy borongós szürke téli nap, — talán épp azért gyönyörködünk bennük annyira, mert mindeniken ott kapjuk a művész ki nem elégített lelkét is.

VIZESÉS A KÁRPÁTOKBAN.
Akvarel-tanulmány. (1897.)

Katona, művészpályája elején, figurális rajzoló akart lenni, — szinte természetes, hogy ilyen lelki berendezkedéssel a tájképfestésre tért át.

Nem keresi az individiumot, az egyénítettet, tipusokat kutat s ez az általánosító hajlam jellemzi tájképeit.

Érzelmei árnyalatiabbak, mondjuk, ő sokkal érzékenyebb, semhogy érzelmei valamely emberi lényben, az annyi tárgyilagos tényezőből

TÉL.

Olajfestmény.

HARAMIÁK KERESZTJE LENGYEL FÖLDÖN.

Olajfestmény. Az állam tulajdona. (1898.)

alkotott emberi lényben tömörülhessenek. Tehetségének, lelki hajlandóságának és rátermettségének megfelelőbb ama lehetőleg tárgytalan tájmotivum, amiben a konkrét szerephez alig jut, a hol minden csak rebbenő érzés, határtalanul szárnyaló poézis, ahol minden csak töredék és hamar elmuló.

És mégis!... Témái közül hiányzik az Alföld!

Mintha félne s ösztönszerüleg tartózkodnék a végtelenség nyomasztó fogalmától, — lévén a végtelenség fogalma egy igen határozott negativum. Azt a vonalat, amely a sikságon oly rideg határozottsággal húzódik a

HOLDVILÁGOS ZUZMARA A KÁRPÁTOKBAN.
Olajfestmény. Soltz Róbert tulajdona. (189?)

véges és a végtelen között, kétkedő lelke odahúzni nem engedi. Mintha az a vonal sok határozatlan és részben öntudatlan reménykedésnek szabna határt. Eddig és ne tovább! mondja az az alföldi horizont. *Katona* inkább dombokkal, fákkal, vagy egyéb ilyesmivel rejtegeti önmaga elől.

Képein a háttér rendesen rejtelmes, topografikailag meg nem határozott, — a rideg valóság s az azon túl sejthető tündérvilág folyik össze ott, ahol köd, felhő és finoman, tartózkodóan tarka színjáték vezet a vágyakozva sóvárgó lélek országába.

Ne csodálkozzunk tehát, hogy *Katona* képeinek előtereiből és középtereiből hiányzik az a lapidaris struktura, ami a jelennek élő pozitivista művészt, például Théodore *Rousseaut* jellemzi.

Katona koloritjának bája s érdekessége talán éppen szineinek ingadozásában rejlik; most óvatos, félénken tartózkodó, majd meg úgy nekiélénkülnek szinei, hogy alig egy hajszál választja el a rikító diszharmóniától.

Általában, legkivált a megkapóan finom disszonanciák jellemzik

VÁZLAT.

képeit, olyanformán, ahogy éppen a finom disszonanciák avatják anynyira egyéni remekművekké egyes nagy zeneszerzők alkotásait.

Ne feledjük azt sem, hogy a disszonanciákban sok ki nem elégített, kevés híjján beteges érzékiség is lappang, mint ezt *Tolsztój* magyarázza. Ezt az érzékiséget olykor megkapjuk *Katona* képein is, — de nem abban a duzzadó, egészséges, abban a pantheisztikus mivoltában, amelyben például *Szinyei Merse* Pál képein nyilvánul: valami fájósan édes, szüntelen me-

rengő, akarva nem akarva lemondó, a kolostorban hervadó apáca érzékisége avatja *Katona* képeit oly jellegzetesen modernekké.

Azt mondhatnók: *Katona* Nándor egyes képei a vénülő civilizáció beteges és a lehetetlenség birodalmába tartozó vágyódásait tolmácsolják.

Festési modora is hiven kifejezi egyéniségét.

Ecsetkezelését az jellemzi legjobban, hogy egyazon a képen húszféle. Érzékenysége finomabb az anyag iránt is, semhogy egyöntetű teknikával adna vissza eget, földet, fát.

DORTRECHT.

Olajfestmény. Heidelberg Károly tulajdona. (1900)

A szintétikus fantázia itt kemény ellentállásra talál a rendkivül éles perceptivitásban. *Katonát* itt még, erős kapocs füzi a realizmushoz, bár soha csöndéletszerű banálitásba nem süpped. Képzelőtehetsége már ragadná őt a földről, de igen differenciálódott érzékisége marasztja. Érdekes ez a küzdelem s csak annál intenzivebbé teszi művészetét.

Amikor Szolnok vidékét s a magyar Alföldet először látta, különös, majdnem félelemszerű érzés fogta el.

Mikor a szolnoki művésztelep alakulóban volt, ő az elsők közt vállalkozott Alföldön való megtelepülésre. Lelkesedett. S mikor a művész-

VÁZLAT.

AMSZTERDAM.

Szinvázlat. (1900.

telep létesült, szomorúan vallotta be, hogy nem mer lemenni, mert mégsem neki való világ az Alföld.

Nyomasztónak, megsemmisítőnek találta azt a végtelen semmit.

A hegyvidék művésze döbbent meg a sík magyar föld monumentális voltától. A Tisza partvidékén, mely olyan grandiózus, olyan monumentális, olyan magyaros nyugalommal és egyhangúsággal vonul beláthatatlan messzire, a hegyvidék művésze nem lelte meg azt a vigasztaló, azt az időt és tért felejtető virágos, zöld, biztatóan apró részleteket, amihez a felföld kanyargó patakjai partján hozzászokott.

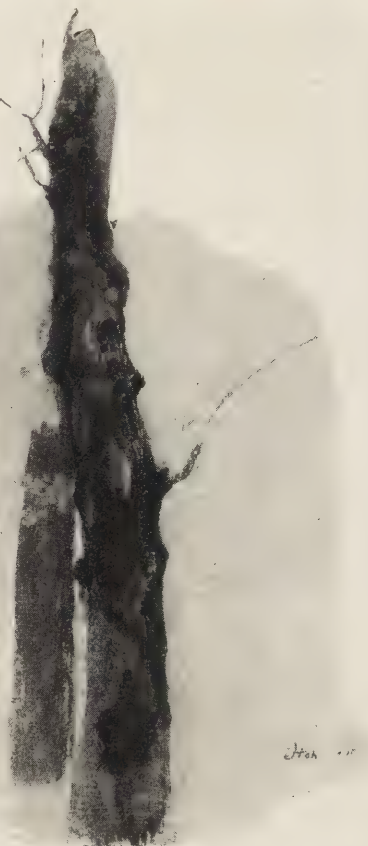
TÉLI EST A SZEPESSÉGBEN.
Olajfestmény. Báró Haupt-Stummer tulajdona. (1901.)

A síkság komoran barna felületén se bokor, se fa, hogy árnyékos tövében a végtelenség nyomasztó érzése elől megbujhatnék a kétségeskedő ember, ahol gyöngeségének kipelyhezett fészket rakhatna, hogy aztán abban, békességgel kotoljon örömein és fájdalmain... Szeretjük az hinni, hogy még messzi a holnap, szeretünk ma még tétovázni az útszélen, a virágok között...

Az ilyen természetből is jut kvalitás az illető művészetébe, és ezzel is gazdagabbá lesz nemzeti művészetünk.

Hogy az illető művész, mint ember, miként boldogul önmagával, ha ilyen a természete?

A túlérzékeny és túlságcsan fogékony ember élete, ha erkölcsi tar-

TÖLGYFATÖRZSEK A SZLAVONIAI ŐSERDŐBŐL. — Akvarel és ceruza. (1901.)

DISZNÓPÁSZTOR A SZLAVONIAI ŐSERDŐBŐL.

Ceruzarajz. (1901.)

talmában nem is olyan mély, de változatosságban gazdagabb. Számtalan helyt le-le tapad valami az énjéből, mindenütt maradozik el belőle, de hoz is magában valamit mindenünnen. Eljut azonban az ilyen ember, — ha mint *Katona*, igazán hivatott művész, — eljut végre egy stációhoz, ahol egy szerencsés pillanatban összegezi élete tapasztalatait s művészete révén visszakerítve úton-útfélen elhagyogatott énjeit, megalkotja egész lényege szintézisét. Abban azután együtt lesz a fájdalom, együtt az öröm, együtt küzdelem és harmónia.

Addig, míg rendeltetését így be nem tölti, az ilyen ember lelke hasonlatos a hajtásból menekült űzött vadhoz: ágmoccanás, lombrezzenés rémíti halálra.

Katona különösségei közé tartozik, valami sajátságos vegyüléke a szó nemes értelmében vett babonának és reménytelen realizmusnak. Finom megfigyelő tehetsége ráoktatta, hogy a látszólag lényegtelen mégis mennyire összefügg a lényegessel. Ilyesmikből azután messzebbre következtet, semmint lelkinyugalmának, érzései harmóniájának szüksége lenne reá. Ha, például, szeme előtt, véletlenül egy fűzfalevél egy nyirfalevélre pottyan, — talán ebben is baljóslatot sejt ma már . . .

Eredetileg mélyen vallásos lelkébe sok nyugtalanságot öltött a tömérdek küzködés révén fogant pesszimizmus.

Volt idő, életének legsúlyosabb évei, amikor már hinni, már reménykedni sem mert abban, amit minden vallás, sőt bizonyos fokig az evolució tanának alapján álló tudomány is hirdet: a végső, nagy, az isteniieg szép harmóniában.

A fiatalok. (K.)

ESŐS IDŐ ZALÁBAN

Olajfestmény. A király tulajdona. (1899.)

Milyen megható ez a nemesen szerény teremtés, aki a mindenség ezer, meg ezer csudái közt körültekinteni, fölpillantani is alig mer, mintha érdemetlennek tartaná magát arra, hogy az alkotás gyönyörűségei között éljen!

Így történt, hogy amikor a hit vigasztaló fénye lelkében elborult, menten babonássá lett, babonás úgy és annyira, amint és amennyire babonássá csak művész lehet.

Mélabús miszticizmusa mindenütt az enyészetet látta s ebből a fájdalmas világlátásból jócskán maradt mára is. Valami szüntelen búcsuztató árad egész lényéből és képeiről. Tudjuk, maga vallotta, hogy a napsütötte vidék szomorítja, fáj néki, — talán csak azt a délutáni sárgás napsütést élvezi, amelyre elkövetkezik, csakhamar, a szürkén hűvös alkonyodás.

A koratavaszi és késő őszi délutánokat szereti. A tavasziakat, amelyekben az ember reményt vetni alig mer, és az őszieket, amelyekben oly fájdalmas a lemondás. Még pillanatnyira meleg van, a természet még szép és még van mit vesztenünk.

Téli tájain sem találjuk a teljes megsemmisülés grandiózus nyugalmát, azt, amelyben a prizma hét szine visszatért ős forrásához, a színnélküli fehérhez.

A TÁTRÁBAN.
Olajfestmény.

Az ő téli képein vagy visszavágyódunk még az elmúlt ősz felé, vagy kivánkozunk már előre, az igérkező tavaszba. A természet még vagy küzködik, vagy már küzködik. A teljes halál, és ennek végleges nyugalma épp úgy rettenti *Katonát,* mint a végtelenség fogalma a térben és időben. Mosoly és köny együtt az egész vonalon; nem megalkuvás: lemondás.

Kevés ilyen imádója van a szelid holdfénynek és a mély csillagos égnek.

A holdfényben, ez álomszerű félrealitásban, nyugszik meg lelke még legjobban. Hisz ő látni tulajdonképp nem akar, a rideg valóság

VIHAR ELŐTT, MÜNHEN MELLETT.

Olajfestmény. Özv. Herichné tulajdona. (1902.)

nyugtalanítja, ijeszti, — nem akar még ébredni, szemét lezárja, úgyis megjő a végső nagy küzdelem, jaj, bár ne lenne oly közel!... Tolná vissza ama határozatlan hátterekbe, amelyeket képeiről ismerünk, tarka felhők, viruló fák, napsütötte dombok koszorúja mögé.

FENYVES A KÁRPÁTOKBAN.
Olajfestmény. A király tulajdona. (1902.)

A sors kegyetlensége, vagy talán szigorú bölcsesége, hogy ez a minden legcsekélyebb érintésre egész valójában összerezdülő, s minden határozott és erős jelenség elül a poézisba menekülő művész, gyermek- s ifjúkorát a vadregényes, nagyszerű komolyságukban kissé rideg Kár-

FALU.
Olajfestmény.

TÉLI HAJNAL.
Olajfestmény. (1902, Magas Tátra.)

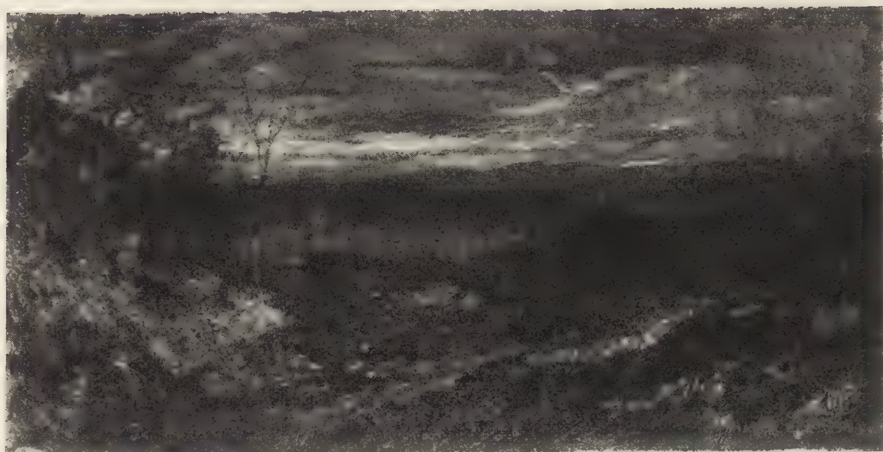
pátok közt töltötte. Az a zordon, az a fenyegető, ami azokból a gránittömegekből árad, felhőivel s örök havával biztosan nagy nyomást gyakorolt *Katona* kedélyére. Lehet, hogy gyorsabban fejlődött volna, ha barátságosabb tájon, enyhébb égalj ölén születik.

A Szepességben sem az ősz, sem a tavasz nem hozza meg azt a változatosságot, amit oly sebesen és pazarul ád az enyhébb vidéken. A fenyvesek komor zöldje untalan egyforma; ritka a gyümölcsfa s csak itt-ott, kertekben lát az ember virágzó fát; az ősz, az enyhébb éghajlat

FENYVES A KÁRPÁTOKBAN.
Olajfestmény. A király tulajdona. (1902.)

alatt oly poétikus, a sárguló s veresedő lombu ősz, a Szepességben zord, színben változást nem hoz, csak az ég zöldeskékje, a körvonalak élessége s a barátságtalan esték jelzik, hogy már beköszöntött. Ridegebb, a meghalásnál is ridegebb az északi vidéknek ilyen gyors dermedése.

A KARSZT VIDÉKÉRŐL.
Az állam tulajdona. (1902.)

TANULMÁNY A KÁRPÁTOKBÓL.
Olajfestmény. (1902.)

A Szepesség tehát inkább rajzolót nevel, mint koloristát.

A formák rendkívül konkrétek és változatosak, a szin kissé monoton és hideg. Persze, van a látszólagos keménység és egyformaság mellett, van valami rendkívül finom, de szinben és formában alig visszaadható élet a fenyvesek közt. Mint a ritka mosoly vagy ritka köny a

VIHAR ELŐTT.
Olajfestmény. Magántulajdon. (1903, Szepesség.)

DÉLI NAPSÜTÉS.
Olajfestmény. Magántulajdon. (1903, Lengyelország.)

kissé kemény s rideg ember arcán, csak annál nagyobb hatású, minél váratlanabb s gyorsan múlóbb. Ilyenek azok a lágy hangulatok, amelyeket itt-ott, egy-egy patak szélén vagy egy-egy domb déli lejtőjén észlel a szepességi piktor. A zord tűlevelek közt egy settenkedő fűzfa, vagy egyéb lombos bokor, egy-egy vízi növény a gránit partok mentén, gyö-

nyörűen üde zöldjével, egy-egy naptól meleg s aranyos, északi széltől mentes kis paradicsom, ezer virágával, bogaraival s lepkéivel, amely mögött sötét felhőket s hóborított sziklákat látunk...

Egyetlen évszaka van a Szepességnek, amikor talán a legnagyszerűbb: a hóolvadás évszaka. Meleg déli szél kerget fekete felhőket. A hegyek, mintha lázas forrongásban volnának, ontják a füstöt, gomolygatják a párát, el-elbújva s ismét elétünve; zord mozdulatlanságukat megélénkíti a mindenünnen patakzó ár zuhogása; gyorsan váltakozik árnyék és napfény, az olvadozó hó éjszakára befagy s a völgyek csillogó jégpáncélt

OLVADÁS.

Olajfestmény. Magántulajdon. (1904, Poprád.)

öltenek hajnalra. E lázas ébredés, mely inkább forradalom, átragad az állatvilágra is. A varjak nagy falkákban száguldoznak a láthatáron, anélkül, hogy még csak sejthetnők is, mi irányítja őket. Patakok és folyók duzzadnak, a sziklás medrekben hatalmas zaj keletkezik...

A hóolvadás panorámájáról s ennek a látványnak fönséges voltáról fogalma sincs a síklakónak. A Tisza-Duna vidékén olvadáskor lát a piktor tavakat, tengereket keletkezni, de az csöndesen történik, talán félelmesebb, mert rejtelmesen s fölfoghatatlanul hat, — de a másik, ott a hegyek közt drámaibb, megrázóbb, ámbár könnyebben kerülhető ki s nagy károkat nem okoz.

A fiatalok. (*K.*)

ESŐ A KIKÖTŐBEN

Olajfestmény. (1902, Amsterdam.)

Mily hosszú, és milyen egyhangú lehetett *Katoná*nak a szepesi tél! Az az igazi tél, az észak halála, mely tündöklő kék egével, kristály csudáival, hónapokig nem változik. Nincs köd, hiányzanak a változó, a lágyan barnássárga hangulatok, amelyekben az alföld tele oly gazdag. Szabadban dolgozni ott, e hónapok folyamán nem lehet.

Katona, úgyszólván, átmenet nélkül, egyenest a Kárpátokból került Budapestre.

TAVASZ A MAGAS TÁTRÁBAN.
Pasztel. (1905.)

Az a tervszerűtlenség, kapkodás, az a tanítók tetszésére hagyott kisérletezés, amely akkor nálunk a művészi oktatásban általános volt, összezavarta, csüggesztette, elkedvetlenítette a fiatal művészt, — szerencse, hogy csirájában agyon nem nyomorította. Ki törődött akkor, ki vesződött akkor a művészi egyéniség fölismerésével! Melyik mester helyezkedett a növendék lelkébe ahelyett, hogy a saját sablonjába ne nyomorította volna a keze közé került gyereket!

Ösztöne vitte szabadabb világba, Párisba. Itt is csak akkorka darab kenyér kell, mint ott, — itt sincs, ott sincs, hát úgyis mindegy, gyerünk!

Ott neki lendült, azt hitte, rokonérző művészlelkek közé jutott.

Olykor-olykor, persze, tévedett. Az ügyességet, az érzelmek fitogtatását is elhitte, hisz annyi tanulni vágyás, annyi őszinte érzelem lakozott ő benne, és apránkint megtanulta Párisban, (mert az ilyesmit idegen föl-

A MULT.
Olajfestmény.

dön megtanulja az ember hamarosan) hogy támaszkodnia senkire sem szabad, megtanulta, hogy minden külső befolyás éppen azt senyveszti el ő benne, ami a legértékesebb.

Festésmodora azonban nagyot fejlődött Párisban. Hozzátanult a mesterséghez.

Jellegzetesen dolgozott már a Szepességben is, s az érett meg Párisban, amit onnan vitt magával.

Párisból hazatérvén, tanult csak hozzá a műteremben végzett munkához. Még ma is azonban, — akár *Pettenkoffen*, vagy *Mészöly*, — a természet előtt otthonosabb. Katona annyira intenziven lát, hogy hamarosan belefárad a nézésbe, de viszont, emlékezetből bajosabb olyan közvetetlenséggel visszaérezni azt, amit a természettel szemben, a szabadban éreztünk. Ez különben gyakorlat dolga s nem kételkedünk, hogy *Katona* maholnap érintetlenül leli meg otthon is a szabad természetben nyert benyomásait. Biztosíték erre, hogy nincs egy parányi rideg keménység se a lelkében.

A küzködés se tette rideggé érzékeny lelkét. Ellenállása, a sors viszontagságaival szemben is, inkább passziv természetű volt, de ez talán jobban szolgálta őt küzdelmeiben, mint a kemény ellentállás. Mire megnőtt, mire megérett, meg is edződött s erejét nem morzsolta szét a mindennapi élettel való tülekedés, — legföljebb, művészi kialakulása késett meg nehány esztendőt.

KATONA NÁNDOR MŰTERMÉBEN.

(1905.)

MAGYAR-MANNHEIMER GUSZTÁV

1859

Magyar-Mannheimer Gusztáv

Édes barátom!

Fogadd köszönetemet a miért rám is esett választásért, mikor a művészi könyvtár a „fiatalok" kötetébe felveendő művészek névsorába belevettél. A legnagyobb kitüntetés rám nézve a figyelmes jóságodban rejlő elismerés, és a társaság melybe juttatsz.

Ölelő régi híved

Magyar-Mannheimer Gusztáv

isztá
lélek
vér
ónus
miko
nevel
vecs

zene
rkáli
, má
Híre
ma
érvé

Korán rajzolt, tizenhat éves korában komolyan foglalkozott litogra

DEKORATIV KÉP VÁZLATA.

MAGYAR-MANNHEIMER GUSZTÁV

Az okosan, a gyakorlatiasan gondolkozó *Magyar-Mannheimer* Gusztáv egyszersmind a legcsapongóbb, legkiszámíthatatlanabb művészlélek. Temperamentumos talián természet, a Mediciek korából; mintha vért csurrantana a piros festék tubusából, s egy-egy szenvedélyes vörös tónust kenvén vásznára, mintha gyilkot forgatna kezében ecset helyett. Amikor pedig elhagyta műtermét, maga a polgárias kedélyesség, gondosan neveli szép kis leányait s aligha van még magyar művész, akinek adókönyvecskéje kifogástalanabb rendben volna.

Családja német származásu s a mult század közepén a pesti zenekedvelők a Mannheimer családnál találkoztak. Jó régi divatu, patriarkális erkölcsü környezet volt az, — a kis Gusztáv, hét esztendős korában, már gyermekkórúst dirigált, pedig a hangjegyeket még nem ösmerte. Híres zenész lett öcscséből, Gyulából, de külföldön, — Gusztáv idehaza maradt s zenei hajlandósága később, ecsetje alatt, tobzódó kolorítjában érvényesült.

Korán rajzolt, tizenhat éves korában komolyan foglalkozott litografiával; Zichy Mihály vette észre tehetségét s el akarta őt vinni Párisba. A fiut azonban nem eresztette, fogta a megélhetés gondja. Kenyeret kellett keresni: *Bucsánszky*nak rajzolgatott; Tatár Péter tündérhistóriáit

OLASZ UDVAR.

ANA CAPRI-I TÉR, HOLDVILÁGNÁL.
Államtulajdon

GAZDASÁGI UDVAR DÁNOSON.

TÉL DÁNOSON.

Wolfner József tulajdona.

illusztrálgatta s ma is árulnak még a ponyván olyan füzeteket, amelyeket a művész látott el képekkel. Az így keresett pénzzel iratkozott be a Mintarajziskola esti tanfolyamára.

Télen, amikor az esti rajzóráról haza siettek társai, a pöttöm Gusztáv, hóna alatt egy nálánál jóval nagyobb rajztáskával, havon, buckákon, viharon át baktatott a hírhedt éjjeli menedékhelyekre, ahol a nyomorgók ideiglenes tanyát keresnek reggelig: ott kutatta, ott találta meg

VÁGVÖLGYI TÁJ.
Az Orsz. Magyar Képzőművészeti Társulat tulajdona.

modeljeit a máris reálista művészke. Keserves munkával, végre, néhány garast kuporgatott össze és elment Bécsbe, fölvétette magát az Akadémiába, amely akkor még *Eisenmenger* és *Grippenkerl* befolyása alatt állott. Csakhamar rájött, hogy szellemétől és egyéniségétől teljesen idegen világba jutott. Nem egyszer el is kerülte az antik termet és inkább otthon maradt, rajzolt szorgalmasan és komponálgatott. Amikor aztán pénze fogytán volt, a kis legény, hirtelen elhatározással, beállított egy gépgyár igazgatójához és rajzolónak ajánlkozott. Így küzdött az élettel

már akkor, amikor még ő maga is dédelgetésre szorult. 1877-ben egy hirdetést olvasott az ujságban: Angerer, a világhírű fotografus, ügyes segédet keresett... Rögtön jelentkezett és szivében megdobbant a Robinson-vágy, amikor hallotta, hogy az állás a messzi Bukarestben várja. És mily kalandos körülmények között! Akkor vívták az orosz-török háborút

LESI KÖRNYÉKÉRŐL.

és az ő alkalmaztatása az orosz főhadiszállás fotografusa mellé szólott... Vállalkozott. Sok érdekes dolgot látott Romániában; ma is sajnálja, hogy gyermek-fiatalsága miatt milyen kevéssé tudta művészi szempontból kiaknázni érdekes helyzetét. De azért művészete számára, mint lelki élmény, megmaradt mindaz, ami szépet, festőit és — ami kegyetlent ott látott. A sok borzalom, szenvedés és viszontagság annyira megviselte, hogy egyszerre csak, hirtelen, minden előleges bejelentés nélkül, egyszerűen ott hagyta állását és részben ott szerzett pénzét is. A honvágy is űzte.

ALFÖLDI TÁJ.

KÜLTELKIEK.

Erdélyi Mór tulajdona.

SZEBB A PÁVA, MINT A PULYKA.

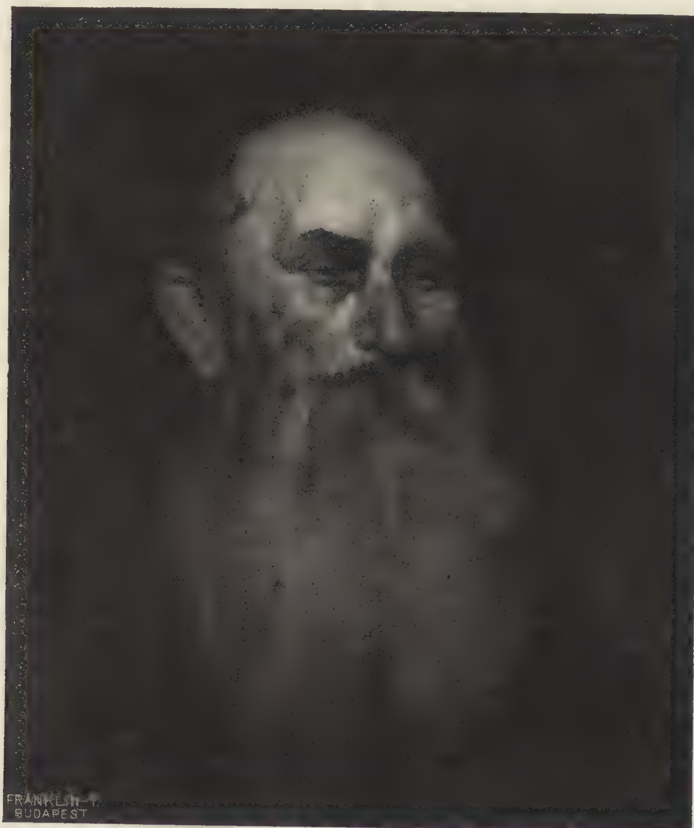
Pallós Ármin tulajdona.

GYÁRTELEP.

Roheim Leontina tulajdona.

Egyedül jött haza, delizsáncon, elcsigázva, fülében még a romániai szenvedők hörgésével, szeretetre szomjuhozva, — egy borzasztó hideg Sylveszter-éjszakán, betoppant családjához. Idehaza megpihenvén, Münhenbe ment és ott *Raab* Leonhard, a híres acélmetsző iskolájába állott. Tehetsége csakhamar általános elismerésre talált, annál is inkább, mert komoly művészi becsvágygyal és rendületlen szorgalommal párosult. Majd be-

SZERZETES.

lépett *Wagner* Sándor tanítványai közé s csakhamar, az Akadémia kiállításán, a legnagyobb diadalt aratta: első érmet nyert. Dolgozott *Löftz* kitünő iskolájában is. Tehetsége egyre fejlődött, a művészvilág figyelemmel kisérte; nehéz szívvel vált meg az Isar-parti Athéntől, amikor a kenyérkérdés megint arra kényszerítette, hogy Budapestre visszatérjen. Itt illusztrálással és arcképfestéssel foglalkozott. Akkor ragyogott *Makart* csillaga. Néhány tanulmánnyal és kompozicióval, utnak eredt ismét,

NYÁRI NAP.

A velenczei Galleria Moderna tulajdona; Viktor Emanuel olasz király ajándéka

A fiatalok. (M.)

PULYKÁK.

Bécsbe, egyenesen Makarthoz. A szófukar mester megnézte a kis magyar munkáit és kritika helyett, a következő kérdést intézte hozzá:

EGY MENNYEZET VÁZLATA.

— Segítene ön nékem az udvari múzeum számára rendelt képek festésénél?...

Makart nagyon megszerette s egy esztendeig nem is bocsátotta maga mellől.

Makarttól, a magyar kormány stipendiumával, Rómába került, hogy

CSIRKEFOGÓK.

Alpár Ignác tulajdona.

teljes életére belészeressen a szépséges Itáliába, ahová lelke ma is hívja, ahová ecsetjével egyre-egyre visszatér. Olaszországból hazajövén, *Benczúr* iskolájában kapott műtermet s ott dolgozott nehány évig.

És dolgozik, szüntelen fiatal erővel.

Ahány képe, megannyi rendszeresség a rendszertelenségben; színben, tónusban a legmerészebb és legmeglepőbb összetételek és ellentétek.

TAVASZ OLASZORSZÁGBAN.

Dr. Frank Sala tulajdona.

Kezelése látszólag merő öntudatlanság s mégis meglepően alkalmazkodik úgy tárgyához, mint az ábrázolandó anyaghoz. A színezésnek olyan virtuóza, hogy mindent megengedhet magának, — de meg is enged magá-

HORTENZIÁK.

nak mindent; a legvadabb zöldek, a legélénkebb kékek, barnák, vörösek és sárgák simulnak össze vásznán szép harmóniába, — mintha nem is gyönyörködtetni, mintha állandóan megdöbbenteni, ámulatba ejteni

CAPRI-I VIZHORDÓNŐ.

akarná közönségét. Művészete szüntelen vitézkedés. Ma például aprólékosan lelkiismeretes, de már holnap, sőt már ma délután fékezhetetlen, érzéki fantaszta.

Ilyen temperamentummal természetes, hogy első sorban kolorista.

Színérzékét csak ingerlik, de igen kevéssé irányítják s egyátalában nem kötik a tényleg szemlélhető természeti jelenségek. Fejlődésének ilyetén voltában része lehetett bécsi mesterének, *Makart*nak, aki koszorút föstvén, föstött biz' abba zöld rózsát is, lila rózsát is, ha ilyen színekre volt szüksége az összhatás érdekében.

A MŰVÉSZ ANYJA ARCKÉPE.

Duskál a mi *Magyar-Mannheimerünk* is, hevesen, érzékiesen, lázasan a színakkordokban s nem Makartot utánozza, de gazdag fantáziával teremt egymáshoz nem hasonlító szimfóniákat.

Kitünően rajzol; rajztanulmányainak se szeri, se száma; embert, állatot, tájat, arhitekturát ügyesen rajzol, — a forma azonban mégis csak ürügy néki, hogy színeit valamelyest megokolja. Azt mernők állítani,

hogy erős rajztudásával is, egészségesen kifejlődött formaérzésével is, inkább csak színérzékét táplálja, az újabb és újabb motivumok révén csalogatva ki palettájáról egyre pazarabb akkordokat.

Tudását valósággal tékozolja vázlatszerű kis vásznain is, — nem ritkán az egység rovására. Ilyen munkáin keresünk valamit, aminek a híját érezzük, de a színpompa nem engedi, hogy számon is kérhessük tőle azt, amivel adósunk maradt. És csakugyan: adósunk maradt?...

FIRENZE KÖRNYÉKÉRŐL.
Gróf Andrássy Gyula tulajdona.

Hisz egy-egy képe, színben és motivumban, tíz esztendőre elláthatna holmi szegényebb fantáziáju piktort!

Mondanunk is fölösleges, hogy alakjai nincsenek egyénileg jellemezve.

Alakjaiban, úgyszólván, föstött tájainak, a környezetnek életintenzivitását tömöríti. Vásznain rendesen ott helyez el egy-egy kis alakot, ahová a néző szemét akarja irányítani, ott, ahonnan legátnézetesebb a gazdagságában olykor szinte zavaros tündérvilág.

Fái, földje, ege, sziklái, dombjai és vizei között gyakran elég laza a szerkezeti összefüggés, de mindez annál szorosabb koloristikus nexusban

A fiatalok. (M.)

ZIVATAR UTÁN.

Az állam tulajdona

van egymással, és a valósziműnek s a valószinűtlennek különös egyvelegje legtöbbször még tetézi a kép báját. Mint álmunkban: az ismert, a normálisan való élet van bájosan, tarkán összeszőve valami misztikus ismeretlen élettel.

Magyar-Mannheimer egy-egy kis képén *Böcklin* nagy lelke rebben át.

OLASZ TÁJ.
Az Orsz. Magyar Képzőművészeti Társulat tulajdona.

Egy-egy ilyen kis képén megkapjuk azt a nagy, azt a szüntelen derüs pantheizmust, amely oly dúsan áradt *Böcklin* ecsetje alól, hogy fa, víz, ég megszólal képein. És keressük *Magyar-Mannheimer* egy-egy kis képén is a tündéri, a természetvallásból fogant alakokat: faunokat, nimfákat, a patkoltató Centaurt keressük ott, ahol csak az ég kéklik, csak fátyolfelhők úsznak, csak fák és bokrok zöldelnek.

E sajátos hatást növeli hihetetlenül merész, első pillantásra véletlenségek sorozatának minősíthető kezelése.

SZENT GYÖRGY.
A Kálnoky-család tulajdona, a Prödliczi kastély templomában.

Mint rajzban és színezésben, a színek összehangolásában, — olyan bravuroskodó *Magyar-Mannheimer* az anyag kezelésében is. Fő festőeszköze a festő-kés, a spahtli, amelynek minden csuszamlása, az ő kezében, formákat teremt.

Különben annyira illik egész egyéniségéhez ez a kezelési mód, hogy nem csodálnók, ha ő találta volna föl a spahtli teknikát. Hisz éppen a festő késsel teremthetjük a legélesebben szabatosat,—viszont, valamennyi festőeszköz között, a késsel találhatunk legtöbb művészi véletlenségre.

Magyar-Mannheimer annyira érzi és ismeri a maga erejét, hogy spahtli kezelése látszólag teli van könnyelműséggel és vakmerőséggel, — pedig, tudja Pál mit kaszál: legszenvedélyesebb kirohanásaiból se hiányzik a rendszer.

Végre is: ezt a teknikát szidni nem nehéz, de próbáljuk meg csak, bírálói s ellenségei közül hányan boldogulnának vele?

Művészünknél minden következetes, még az is, ami ellentétes nála. Most éles mint a borotva, s ugyanakkor selymes és puha, mint az aranyosan szőke női haj. Most okos, nyugtalanítóan számító s ugyanekkor majdnem valószinűtlenül jószívű, fantasztikusan bőkezű.

Határozottan sok benne a magyar hajlandóság, olykor magyaros akar lenni, ámbár szívének hona Itália, ahová szüntelen csábítja az azuros

KÖRMÖCZBÁNYA.

TANNHÄUSER.

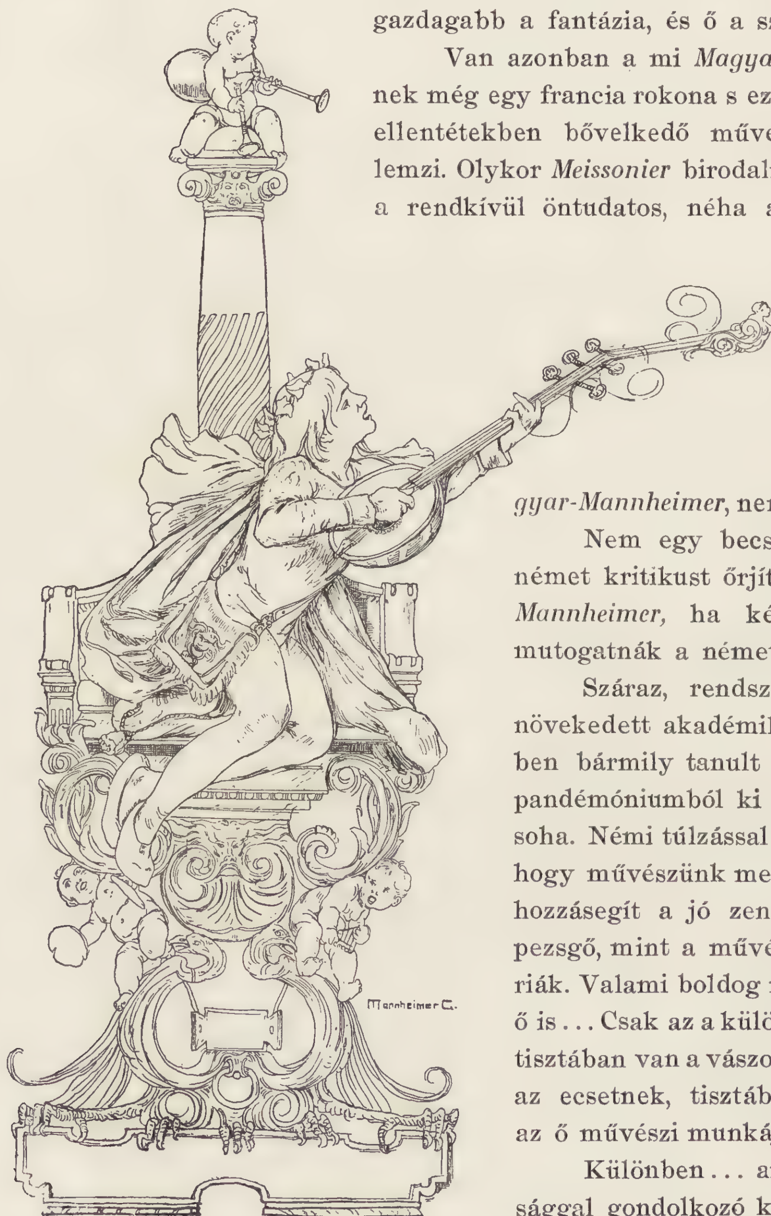
kék ég, a hihetetlenül zöld növényzet, ahol tüzes napsugár perzselné homlokát. Mámorossá lesz a napfénytől, akár *Fortuny,* akivel egyébként is sok művészi rokonságot táplál, — de ő benne gazdagabb a fantázia, és ő a szeszélyesebb.

Van azonban a mi *Magyar-Mannheimer*ünknek még egy francia rokona s ez is az ő csudálatos ellentétekben bővelkedő művészkarakterét jellemzi. Olykor *Meissonier* birodalmában jár, abban a rendkívül öntudatos, néha az aprólékosságig behatárolt világban, — és ő, a könnyelműen pazar, a készakarva elnagyoló, a színtől örökké ittas, a szeszélyes *Magyar-Mannheimer*, nem téved el ott sem.

Nem egy becsületesen elméleti német kritikust őrjítene meg *Magyar-Mannheimer,* ha képeit külön-külön mutogatnák a németnek.

Száraz, rendszeres elméleteken növekedett akadémikus, legyen különben bármily tanult és megfigyelő: e pandémóniumból ki nem gabalyodnék soha. Némi túlzással azt kockáztatnók, hogy művészünk megértéséhez inkább hozzásegít a jó zene s néhány pohár pezsgő, mint a művészetbölcseleti teóriák. Valami boldog mámorban teremt ő is... Csak az a különös, hogy eközben tisztában van a vászonnak, a festéknek, az ecsetnek, tisztában az időnek és az ő művészi munkájának az árával is.

Különben... ami a hűvös józansággal gondolkozó könyvvezetőnek talány, azt esetleg tisztán látja a önkívületben vonagló Pythia.

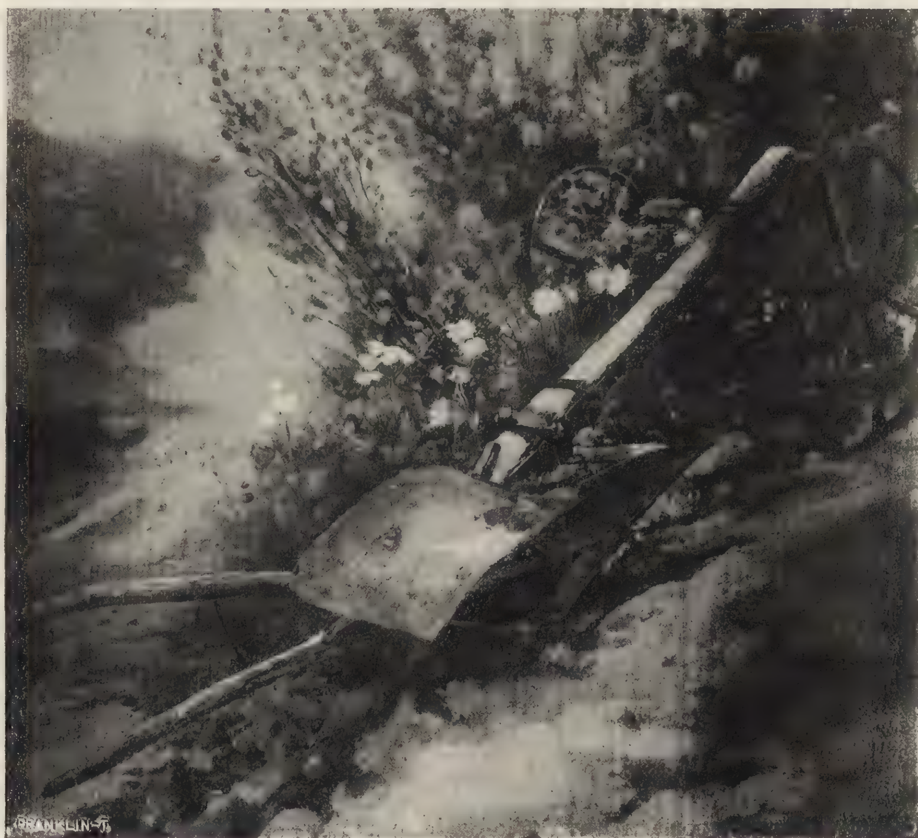
TOLLRAJZ.

És az életet nagy sokoldaluságában erőteljesen átérző művész nem kis lelkeknek dolgozik, — nyilván *Magyar-Mannheimer* sem.

VIRÁG JÓSLAT.

Bischitz Artur tulajdona.

EKE.

Dr. Haberern Pál tula'dona.

Milyennek látják őt mások?

Ahány vélemény, valamennyi más és másmilyen. Művészetének tartalmasságára vall ez is. Olvastunk róla sok abszurdumot, amin ő maga mulat első sorban. Bontogassatok csak! törjétek a fejeteket rajtam!

HERVADÁS.
Özv. Batthyány Géza grófné tulajdona.

higyjétek, hogy ismertek!... csapjátok a reklámot!... A kritikában, legvégül, mégis csak az a lényeges: hány képre talál vásárlót a szegény piktor a kritika révén!...

Olvastunk azonban tavaly egy jellemzést, — arra talán ő is rábólintott s aligha be nem gombolkozott, gondolván: ez a fiú belém pillantott!

«A természetről az a fölfogása, hogy a természet nem vegetál, hanem cselekvő, még pedig indulatos, heroikus hős; hogy nem hangulatok kerete, nem rejtelmek őrizője, hanem minden ízében akció. Fönt az égen is az, ahol a felhők haragosan gomolyognak vagy pedig diadalmasan

FANTASZTIKUS TÁJKÉP.
Strasser Artur tulajdona.

uralkodik a ragyogó mélységes kékség, — és lent a földön is az, ahol él és érez, álmodozik, ébren pihen vagy pedig cselekszik a természet. E természetfelfogás révén a mi művészünk festése patetikus lett. Csakhogy az ő pátosza nagy pátosz, az indulatok és nagy akciók szenvedelmes őszintesége. Az ő pátosza nem szinpadias, hanem becsületes, mint maga az indulat. Néha szertelennek is olyan szertelen, néha pedig ritmu-

SZÉNRAJZ, BRÓDY SÁNDOR «EZÜST KECSKÉJÉHEZ».

Taussig Hugó tulajdona.

MENNYEZET.
Wolfner Gyula tulajdona.

sából kizavarja e túlságos erő, amitől a festése egyszer-máskor nyugtalan, foltértékelésben, színmélységben következetlen lesz. De ilyenkor is megérezni a nagy stílusra törekvést. *Magyar-Mannheimer* Gusztáv a sokat tudók és a mindent festők közé tartozik. És festése egész terrénumán a nagystílűség nyilvánul. Az ember is heroikus egyéniség az ő képein, a természet is szenvedelmes hős, még az idillikus csöndből is valamelyes pátosz érezhető ki. Ezt a pátoszt sajátos teknikával szólaltatja meg, úgy, hogy szorosan egymás mellé teszi az ellentéteket. Nagyvonalúság

ÉRVÁGÁS.
Dr. Schossberger Adolfné tulajdona.

mellett finom aprólékos részletezés, nagy foltok mellett pontosan kidolgozott apróságok, mélységes meleg színek mellett kemény, hideg foltok, hatalmas perspektivákban nagy kétméretű felületek. Az ellentéteket tudatosan, mesterkedve, de mesterien halmozza egymásra, hogy indulatosan mozgalmassá tegye képeit.

És nagystílű a kompozicióiban is. Hive a szabályos elrendezésnek,

TANULMÁNY.

a hatásos csoportosításnak, de komponálásában a tisztán festői szépség, nem a matematikai rend vezérli. Az egymásba áradó sok szín és az egymásra tolongó sok forma, a foltok és vonalak izgalmas összejátszása érdekli őt a kompozicióban. És ennek az érdeklődésének bátran alárendeli a kompozició szabályosságát. Kompoziciója is csupa bátor nagystílüség.»*

Kétségtelen, hogy *Magyar-Mannheimer* vásznai nem lemondást, nem

* Művészeti Krónika. 1904. Március 15. *Gerő Ödön.*

PÁSZTOR IDYLL.

Az állam tulajdona.

szőrcsuhát és szeges övet prédikálnak: életre biztatnak, harsadó, cselekvő, duzzadóan élő életre. És ehez a mai nemzedék vérmérséklete mind kevésbé és kevésbé meleg.

Az sem utolsó ellentét művészünkben, hogy ilyen temperamentum mellett, mégis mily meglehetősen egyhangú életet él. Esemény, ha el-el-

TANULMÁNY.

hagyja megszokott környezetét, bármennyire szidja is azt. Sokkal kevesebbet néz, mint amennyi újat talál mégis.

Ellentét az is, hogy mily öntudatosan engedi át magát a művészi mámornak, amelynek hatalmas hőfokában minden benne lévő ellentét úgy összeolvad, mint fémek a kohóban.

Hisz' soha munka előtt, eleve megállapított konceptusa nincsen.

Az első vászonrakent színfolt serkenti föl benne az alkotó kedvet, teremti a hangulatot s ezen a réven leli meg, úgy, már munkaközben,

BUDAPESTI RÉSZLET.
Keszler József tulajdona.

a kép témáját, annak minden részletével együtt. Folt mellé folt és az a kép, abból lesz az egész kép. Munkaközben születnek és halnak új témák és új témák, de úgy, hogy marad a vásznon mégis mindenikből.

Ebből következik, hogy képeit egy lendületre, időben is megszakítás

MOSÓNŐK A RÓMAI CAMPAGNÁN.
Államtulajdon.

RÉTEN JÁTSZÓ GYERMEKEK.
Dr. Frank Sala tulajdona

nélkül fösti meg. Nem is festhetne ilyen eljárás mellett másként. Olykor huszonnégy órahosszat le nem teszi palettáját, festőkését, le nem teszi, amíg a képpel el nem készül. Nem cselekedhetnék egyébként, már a kép fejlődése miatt sem; teknikailag épp olyan folytonosságra van

IDILL.
Sándor Pál tulajdona.

szüksége, mint kolorisztice, hogy ábrázolt tündérvilágát bizonyos fokig egységessé és valószinűvé tegye.

Fiataljaink közé tartozik *Magyar-Mannheimer,* de a legmodernebb törekvésekhez semmi köze.

A VÖRÖS SZAKÁLU.

Természetes borral szolgál mindig, nem bölcselkedik, inkább vitatkozik s ilyenkor szókimondó a kíméletlenségig. Ő persze megveti, lenézi, utálja a pápaszemet, — mert a szeme jó.

Spanyol büszkeséggel sajnálja le a művészet kapaszkodó parvenűit; oly gazdagnak érzi magát, el sem tudja képzelni, hogy a mű-

EGY FALFESTMÉNY VÁZLATA.

vészetben valaki idegen holmihoz nyulhasson! Ha pedig ezt elköveti valaki, — akasztófára a gazemberrel!

Helyes! Csak aztán ki ne fogyjon *Magyar-Mannheimer* forma- és színgazdagsága se, abban a kissé nyárspolgárias egyhangúságban, ahol, ma-holnap már, oly kényelmesen, párnák közé helyezkedik el!

MENNYEZET.
Jelinek Henrik tulajdona.

Mert, hej, az önmagában való tulságos bizodalom talán az egyetlen stílszerű veszedelem, ami ilyen ellentéteiben is harmonikus művészi egyéniséget fenyegethet.

A közönség körében gyakran halljuk, hogy vannak, akik fésületle-

neknek találják a *Magyar-Mannheimer* képeit, vannak, akik egyátalában nem értik őt.

Közönségünk, amióta kiállításainkon az útszéli izléstelenségeket már mégsem rakják elibe oly tekintélyeskedve, apránkint elfogadta s megszokta a szó realisztikus értelmében művészit, és megszokja apránkint, a stílszerűen lehetetlent is, ha sokat magyarázzák néki. Amit azonban még mindig nem méltányol kellően a magyar közönség, amit nem értvén még, szeretni sem tud: az a művészi egyéniség.

SZENT ERZSÉBET.

Hát még az olyan rakoncátlan, minden sablontól elütően fejlődött egyéniség, mint a *Magyar-Mannheimeré!* Vajon micsoda iskola, melyik irányzat kötelékébe tartozik? Bajos őt skatulyába helyezni. Rámondják tehát, mint minden egyébre, ami szokatlan, ami meg nem értett: ni! ez is olyan szecessziós!

Guta kerülgeti a jóízlésű embert, amikor hasonló megjegyzést hall lelkük minden nemesebb porcikájával eszmény után törekvő művészeink alkotásai előtt. Amikor szecessziós a *Ferenczy* Károly képe és szecessziós az az epileptikus hátú kanapé is, amit élelmes bécsi kárpitosok sóznak a magyar részletfizetők nyakára.

A MAHARADSA LEÁNYA

Landauer Lipót tulajdona.

BÜNTETÉS.
Dr. Vásárhelyi Lajos tulajdona.

Nos, tehát *Magyar-Mannheimer* Gusztáv se érdemli meg honfitársaitól, hogy szecessziósnak minősítsék az ő munkáját.

Képzelje el *Magyar-Mannheimer* tájképei előtt a néző, képzelje el, hogy ő is valami olyan édes öntudatlanságban látja azt a tájat, ahogy a

művész látta. Például, egy szép nyári reggel. Mit érez az ember egy szép nyári reggelen, a természettel szemben? ... Azokat az érzéseket találjuk meg ismét a művész segítségével, a képet nézvén. Ne keresgél-

VÁZLAT.

jünk azonnal a határozott formák után, ne kutassuk a színek reális hűségét, — az egésznek a zamatjában kell megkapnunk az egészet. Más a panoráma s más a festőművész költői alkotása. Ha azon hűen illusztrálná meg valaki Arany Jánost, ahogy betű szerint érthetjük ezt: «Sírt az ég egyik szemével, a másikkal nevetett ...» — ördögé lett a poézis nyomban.

VAZLAT.

Ne is úgy nézzük igazi művészeink képeit, mintha minden foltocskáról jegyzőkönyvet akarnánk felvenni. *Magyar-Mannheimer* képei se nagyító üveg alá készültek. Ő, éppen művészi pongyolaságával kényszerit bennünket a költői szemlélésre, ami eleinte esetleg megerőltetésünkbe kerül, de milyen élvezetek kapui tárulnak csakhamar az amatőr elé!

Szerencsére, művészünkben, a sok eredetiség sok nyakassággal párosul, elkedvetleníteni őt nem sikerülne egy ország közönyének sem.

ZIVATAR.

UTCA KÖRMÖCÖN.

Középszerű társai és a középszerű «szakértők» versenyt gúnyolták őt évekig s bajosan szelidült hozzá a közönség is. Kitartott. Becsvágyán, sőt anyagi érdekein is diadalmaskodott erős egyénisége. Érezte, talán ösztönszerűleg is, hogy egyetlen lépés a banálisba, és veszve van, mert ott ő nem boldogulhat, azt a cseléd-fegyelmet temperamentuma ki nem birja,

A SKIZZKÖNYVBŐL.

ott megroskad, vagy megpukkad, de elpusztul. Haladt ő a maga útján s ma már, művésztársaival együtt, meghódolt neki — legalább a közönség válogatott része is.

TOLLRAJZ.

Abban az erősen sodró sok változásban, mely az elmult húsz esztendő művészi törekvéseiben látható, *Magyar-Manheimer* egyszer sem pihent ki a partra, egyszer sem bukott víz alá. A kor haladása meg nem előzte és ő nem is maradt el; értékét a változások nem gyarapították, nem is csökkentették. Amikor nálunk is, mint egyebütt, a világos képek divatja dühöngött és átok alá került minden árnyék, minden mély tónus, művészünk nem tágított, sőt — mint *Cottet* francia földön — ő nálunk az elsők közt gyürkőzött a divat ellen.

A küzdelem pedig, amit a nagyképű tekintély ellen folytat, amióta a palettát bírja (győzi azonban borotvaéles elmésséggel is), még izmosította művészetében azt az öntudatos nembánomságot, amit ma már néhányan, egyre többen, megbecsülünk.

A MŰVÉSZ, MŰTERMÉBEN.

RIPPL-RÓNAI JÓZSEF

1861

Rippl-Rónai

1945 Kaposvár

nem tudom mi is lesz Jő,
ha megírom, hogy milyen
a származásom, de ha már
úgy van, hogy kíváncsiak
és annak megírásához
szüksége(s), hát legyen,
amint óhajtod.

Én egy kevert famíliá-
ból való vagyok, ha
élő volnék azt monda-
nák, hogy „félvér":
apám, egyszerű földmű-
ves családból származ-
tatja magát, ő azonban
már tanító lett és egy-

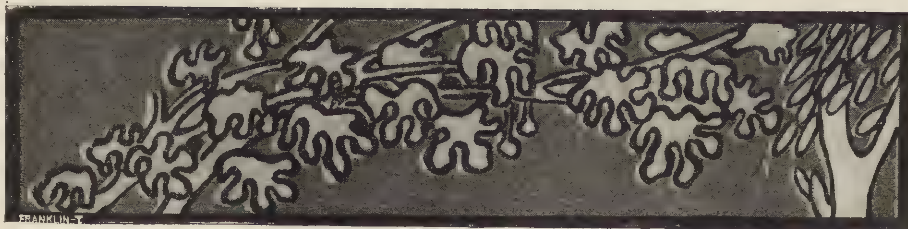
látszik nagyon megálló-
ta helyét („a haza és
polgárait" jól kiisme-
velte,) mert a leg-
felsőbb királyi ki-
tüntetését az arany
keresztet is megkapta!
Anyám, igen előkelő
származásunk mondja
magát. Lipót ki-
rály adta meg neki
a nemességet. Valami
katonai vajdája
volt (őse Erdélynek,
a törökőzet nem vette bo
a gyomra

gondolom egypárszor
végig koppantott,
hát kitüntették. Kü-
lönben itt mellékelem
a cziferblattját
az órámnak, van
rajta lekaszabolt
török fej elég, oroszlán
és más badarság.
A legkülönösebb az
egészben az, hogy apámtól
tanultam el az uras-
kodást, anyámtól
pedig a munkát és
az egyszerű beosztást.

bizonyít irodalmas
nézet. hogy mindenik
degenerálódott sok
tekintetben, de hogy
nincs olyan apja-
anyja senkinek a
világon, mint nekem
arról kezeskedem:
Ezeknek a lelke,
szíve; mindene
nemes – olvasmány nélkül
Én, az ösmeretekbe
sem lépek. Ős erők
1861 ben születtem
Kaposváron, Somogyba
festővé 23 éves korombn
lettem. élet irodalma

az intim életből merí-
tem témáimat, mert
ezt az életmódot sze-
retem és respektálom.
Megfestendő tárgyaim
kifogyhatatlanok, mert
minden érdekel, ami
körülvesz és szürke ke-
délyemre, borongós lelki-
állapotomra jótékonyan
hat. – Szerintem csak
az lehet dokumentuma
életünknek, amiben ma-
gunk élünk, éppen ezért
szeretem azt megfesteni.
Rippl-Rónai J.

RIPPL-RÓNAI MŰVÉSZI HITVALLÁSA.

RIPPL-RÓNAI JÓZSEF

A Páris mellett zöldelő Neuillyben (sur Seine), — nem messze *Munkácsy* Mihály ama műtermétől, amelyben a Honfoglalást föstötte, — a rue de Villièrsn volt évekig egy magyar művész, *Munkácsy* egykori tanítványa, *Rippl-Rónai* József műterme.

Azaz, nem is volt néki műterme, hanem oda hurcolkodott ki Páris zajából s ott dolgozott, elvonulva, kissé el is bújva, ott kereste és ott lelte meg azt, amire az ő eredeti egyénisége szomjúhozott, ott talált csöndöt, magányt és egyszerűséget.

Tizenkilencesztendős korában még, — édes apja, a régimódi jó magyar tanító, tanácsát követvén, — tanítóskodni készült ő is, nevelő volt egy magyar grófi családnál, a somogyi fiú Kalkszburgban ügyelte a mágnás csemeték növekedését, föstögetve szabad idejében. Huszesztendős korában már így ír édes apjának: «... Ideiglenesen fölhagytam a festészettel, mert már gyűlöletessé vált az örökös lamentatio a grófné részéről; ő neki erős meggyőződése, minden alapos feltevés nélkül, az, hogy rendkívül nagy befolyással volna az egészségre a festék szaga. Bizonyosan egy orvostól, felületes kérdezősködésükre, egy még felületesebb feleletet kaptak, t. i. hogy a festék mérges. Ez igaz, de el nem párologhat, mert olajban van, ki nem száradható állapotban, — az elpárolgó rész pedig nem más, mint a tüdőre különösen jó hatású terpentin. Ez büdös és ők el nem viselhetik. Ha az Isten is úgy akarja, mint én, akkor nemsokára mások orra alá leszek bátor büdösíteni a föstékeimmel. A mellékelt tízforintos bankót édes anyámnak küldöm, karácsonyfára. Szerető fiuk: Jóska.» És egy év multán meg is szökött a tanítóságból, 1883-ban már a münheni akadémia növendéke s 1885-ben, amikor a szó akadémikus értelmében rajzolni már jól tudott, útnak eredt és meg sem állt Párisig.

Azt hitte, Párisban az igéretföldje.

Annyira hitte, hogy üdvözült is.

Nagyon sanyarú állapotban, hóna alatt rajzaival, kopogtatott a leg-

jobb helyen, Munkácsynál. Jó kedve volt a mesternek, — mindig volt ilyen jókedve, ha fiatal magyar művész állított be hozzá, — azt mondta Rónainak:

— Tudja mit, atyafi! Legokosabban teszi, ha itt üti föl a sátorfáját nálam. Van hely az én butikomban. Majd itt pingál s én is beleszólok. Valahogy megférünk.

Azután ott dolgozott, *Munkácsy* mellett, három esztendeig.

Abban a mesés párisi palotában, amelynek minden kis zuga, formája, színe, még a levegője is, úgy teli volt a gazdája hatalmas egyéniségével, hogy a mi áhitattal, csudálattal és szeretettel eltölt kis magyarunk mit is tudott volna egyebet cselekedni: a mesterét utánozta. (Ebből a korszakból való «Somogyi parasztok a görgetegi kocsmában» című képe.) Abból a tubusból nyomta palettájára a festéket, amelyből mestere; ecsetje is az volt, esze is a Munkácsyé után ballagott — és föstötte ugyanazt a keleti szőnyeget, ugyanazt a firenzei karosszéket, ugyanazt a gótikus szekrényt, amelyekkel *Munkácsy* olyan hangulatosan bútorozta be interieur képeit.

SZŐKE GYEREK.
Pasztel. Malonyay Dezső tulajdona.

Jó sora került. Anyagilag soha kényelmesebbet nem kívánhatott volna. 1886-ban már súlyos ezreseket kapott a képeiért; *Sedelmayer*, a dúsgazdag műkereskedő, *Munkácsy* sáfárja, barátságos pártfogással veregette vállát: «Csak iparkodjunk, fiatalember! csak iparkodjunk!»

Egyszer azonban, nagyhirtelen, amikor már a palotás piktorok lajtorjájának az első fokán kapaszkodott, gondol egyet a mi vastagnyakú konok somogyi magyarunk, megköszöni szépen kedves mestere szives sok jóságát s megigéri, hogy meg is hálálja egyszer, ha majd módjában lesz, — és elindult a maga útjára egymaga, abban a rengeteg párisi embererdőben.

Rajzolni tudott, fösteni is megtanult, — de most már művész is akart lenni.

Valaki akart lenni.

Kezdte elülről és kereste az igazságot a vonalakban, a szinekben, kereste a művészi igazságokat a saját szemével a természetben s nem a muzeumokban. Mielőtt egy kerítést lerajzolt, előbb megtanulta; leste a fényhatásokat, a szinek poézisét és kétségbeesett, hogy mindazt nem lehet a vásznon visszaadni. Napról-napra ott kódorgott a párisi erődítvények

KUGLIZÓK.
Olajfestmény. Államtulajdon. (1895, Páris.)

tájékán, ahol kinyilik a párisi embernek is az ég egészen s a természet egy kicsit; bejárta éjjelenkint az elhagyatottságukban komor, fekete sikátorokat és gyönyörűsége volt egy-egy szűk utcasor hangulatában, három sárgán pislogó gázlámpa távlatában. Maga kereste azt a nyomorúságot, amitől jószerencséje gyöngéden megkimélte pályája elején. Sok szegénységet látott, egészen közelről. Csak egy olyan divatos képet kellett volna festenie s megint pénzhez juthatott volna, — de nem festett, mert azt hazugságnak tartotta; az a másé, ő pedig a magáét kereste. Ellicitálták a holmiját kétszer; csinosan berendezett fészke volt már, azt mind elvitték. Maradt egy üres szobában, ami csakugyan eléggé egyszerű miliő volt.

Ezenközben lassankint fejlődött s kezdett olyan dolgokat produkálni, melyek a megkészítésükben emlékeztettek ugyan a *Carrière* modorára, de a fölfogás, az érzés már egyéninek mutatkozott. Rájött, hogy a

TANULMÁNYFEJ.
Szénrajz. (1884, Münhen.)

reális igazságot nemcsak lehetetlen visszaadni, de az nem is volna művészi, transzponálni kell azt, a saját művészi egyéniségén bocsátva keresztül, annyi művészi lelkiismeretességgel, a mennyire csak tehetsége képesíti. És ebben feltétlenül becsületes és őszinte legyen a művész. Ha lerajzol egy falevelet, rajzolja le úgy, ahogy ő látja, szinezze olyanra, amilyennek

látja és álljon meg ott, ahol érzi, hogy no most amit ezután csinálnék, az hazugság lenne, az már a másé, nem az enyém, nem én látom, nem

PÁPASZEMES EMBER.
Pasztel. (Budapest, 1905.)

én érzem, a másé, én csak utánzom a más munkáját. Tanuljon a művész mindennap és érezzen, így mindennap halad egy-egy lépéssel előre. Mindenekelőtt legyen azonban egyszerű és igaz.

Vagy hatvan képe volt már együtt, — kiállította a párisi osztrák-magyar nagykövetségi palotában s ez volt az első eset *Munkácsy* óta, hogy

magyar művész önálló kiállítással lépett a párisi közönség elé. Olajfestmények és pasztelek voltak, meg rajzok, sok női arckép. A kritika barátságosan fogadta és konstatálta, hogy ez a fiatal ember: valaki. *Saint-Marceau,* a szobrász, két női arcképét megvásárolta; *Coquelin* állandó amatőrjévé szegődött; vásároltatott tőle *Bonaparte Matild* hercegnő s dicsérte *Thiébaut*, dicsérte *Firmin Javel. Arsène Alexandre* lelkesedett érte, *Robert Dreyfus* eredetiségét hangsúlyozta* s két év multán, a

* «C'est dans un pavillon de l'hôtel Gallièra, occupé par l'ambassade d'Autriche (!), que le Hongrois, Rippl-Rónai nous expose ses derniers travaux artistiques. Ou trouve un peu de tout dans sou oeuvre, des impressions de nature, des croquis anecdotiques, des portraits; une variété infinie de sujets, une variété de procedés non moins grande. Ici des figures arrêtées en quelques coups de crayon très sommaires, des contours inégalement appuyés qui modèlent avec une surprenante justesse les formes; ailleurs des profils de jeunes femmes faits de rien, modelés d'une main si légère, tracés avec une délicatesse si exquise qu'on les prend pour des visages de rêve. Regardez les pourtant de plus près, vous vous apercceverez que ces portraits, s'ils font bon marché de la matière, disent tout l'âme et la dísent avec une pénétrante justesse. Thiebaut-Sisson G.» *Le Temps;* Mardi, 19 Avril, 1892.

«M. Rippl-Rónai. Un quatrième «petit salon» est encore à signaler: celui qu'un jeune artiste hongrois, M. Rippl-Rónai, vient d'improviser rue de Babylone, dans l'un des pavillons de l'ambassade d'Autriche-Hongrie.

M. Rippl-Rónai se révèle (pour moi, du moins), comme un peintre et un pastelliste de race. Esprit inquiet, d'une sensibilité extrême, interprète ému des êtres et des choses, psychologue subtil et coloriste éminemmente personnel, il n'expose, ni dans ses figures, ni dans ses paysages, rien qui ne soit du plus vif intérêt. Avec lui, la tristesse même prend un charme puissant, et ses œuvres les plus importantes gardent toujours comme un caractère d'improvisation; artiste étrange et d'une incontestable originalité. Firmin Javel.» *Gil Blas;* Dimanche, 10 Avril, 1892.

«Nous avons gardé pour la bonne bouche un jeune peintre hongrois, M. Rippl-Rónai, qui se fait connaître brillamment par une exposition de peintures et de pastels dans les salons de l'ambassade d'Autriche-Hongrie.

M. Rónai est un délicat, et son art, bien pue faisant appel à la plus attentive observation de la nature, a la magie de rêves caressants. Types étranges de femmes devinées plus que senties, intimités discrètes, goût raffiné dans l'arrangement des costumes, dans le choix des expressions et des modèles même, le jeune artiste prouve tout cela dans une manière absolument personnelle.

C'est un art d'impression, presque plus musical que plastique, et auquel seront vivement sensibles les esprits, si nombreux à présent, qui se plaisent aux nostalgies. Arsène Alaxandre.» *L'Eclair*, Mescredi, 6 Avril, 1892.

«L'Ambassade d'Autriche a mis à la disposition de M. Rippl-Rónai trois salles idéales, aux murs bleu-pàle, ouvertes sur un jardin qui respire la beauté suprême et l'élégance calme des siècles derniers. Là se trouvèrent exposées pen-

SOMOGYI PARASZTOK A GÖRGETEGI KOCSMÁBAN.

A fiatalok. (R.) Olajfestmény. Rippl-Rónai Odön tulajdona. (1889, Görgeteg)

Champ de Mars-i Salonban, már *Dannatval* és *Zornal* együtt emlegette őt a sajtó,* nevét megismerték a francia művésztársaságban s csakhamar bejutott a modern művészet legválogatósabb gyűjteményébe, *Binghez* is.

Charles *Fuster*, a kényes kritikus, elragadtatással beszélt róla; Arsène *Alexandre* meggyőződéssel hirdette állandóan, hogy *Rónai* dolgai azok közé a művészi alkotások közé tartoznak, amelyek valóban tanítanak bennünket valamire, gondolatokat és érzelmeket keltenek. Egészen

dant la première quinzaine d'avril, une soixantaine de toiles dont nous avons senti la tendresse indéfinissable. Les tendances de M. Rippl-Ronai se rattachent à celle de notre école impressionniste. Mais les titres très simples dont il pare ses œuvres nous indiquent la sincérité des sensations qu'il a éprouvées, des émotions qu'il a retenues. Les quelques ébauches, encore inachevées, qu'il nous livre, nous renseignent sur ses procédés de travail et sur sa façon de rêver, avec les yeux de la mémoire et les yeux de l'art, l'attitude d'abort entrevue et rapidement notée. Il arrive alors à de saisissants effets de finesse, d'intimité, de vérité et de poésie.

Puisque nous ne pouvons donner ici tous les noms de ses œuvres les plus attirantes, nous nous bornerons à citer la Femme tenant son sein, étude destinée à une composition plus haute, et aussi la Fille tenant une cage, d'une si séduisante et gracieuse ténuité. Il ne faudrait pas oublier non plus divers portraits de femmes, plusieurs paysages bretons ou parisiens, d'un vision très personelle, et surtout cette Femme tenant son enfant, un bébé spirituel et comique, révélant, parmi les langueurs environnantes, une ironie encore adoucie mais inattendue.

Nous retrouverons, au salon du Champ-de-Mars, le talent subtil et nouveau de M. J. Rippl-Rónai. — Robert Dreyfus.« *Le Banquet*, publication mensuelle, Mai, 1892.

* Voici d'abord un Hongrois, M. Rippl-Rónay; cet artiste a fait pour nous le portrait d'une vieille dame de son pays. Bien que je ne sois jamais allé en Hongrie, je ne vois pas ce que cette vieille dame a de particulièrement hongrois; mais je n'en reconnais pas moins que l'effigie qu'en a tracée M. Rónai est absolument admirable.

Dans une salle dont le parquet et les murailles se fondent en une ombre bitumeuse, et dont le seul détail apparent est un coin de cheminée supportant un vase en terre où somnole une rigide fleur, la vénérable personne est assise. Elle est vêtue d'une robe de chambre tabac-d'Espagne dont les plis vides pendent lourdement, et au milieu de ces teintes couleur d'usure et de vieillesse, l'ovale légèrement plissé du visage luit comme une lune blême; c'est un visage de chairs molles et exsangues, dont les années ont repétri et effacé les traits; les yeux ont presque l'air aveugles, les yeux sans cils aux globes fondus. C'est le poème des tristesses infinies de la vieillesse, que chante ce tableau puissant. Dans ses «petites vieilles», Baudelaire n'est pas plus poignant et plus triste.» *Le Soir;* Dimanche, 29. Avril 1894.

eredeti és finom művészi egyéniség, női fejeit valami bájos, misztikus hangulat öleli körül, szinezésének harmoniája mérsékelt és óvatos, de teli megkapó bájjal. Női tipusait egy útszéliségbe soha nem tévedő poetikus lélek álmodja vászonra. Talán impresszionista, — a szó művészi értékének értelmében, — talán ideálista, de mindenesetre művész és nem fér kategoriába. Azt adja ecsete alá, amit a természetből tanult meg s kis képein is megtalálja minden tipus legjellemzőbb kellékeit.

SZINES DEKORÁTIV TERVRAJZ, HIMZÉSHEZ.

(1885, Páris.)

Fuster beszélte, hogy először megijedt *Rippl-Rónai* képeitől, vagyis mint ő mondja, a «jegyzetei»-től, s csak azután, kezdett hosszas nézés után gyönyörködni a «madgyar»-ban, aki eljött francia eget, francia asszonyokat festeni, olyan egyszerűséggel, hogy azonnal evidens, miszerint a művészet nem a komplikáltságban rejlik, a hatás még kevésbé.

Némely képét soha nem is fogja elfelejteni, aki egyszer látta s egy-egy félhomályban elsuhanó női fej, néhány ködbe olvadó ház, egy-egy lágy pasztel portré, amelyekből csak az arcél s a szem válnak ki határozottan, — ezek a tárgyai, erős és biztos igéretek értékes nagyobb alkotásokra.

Nem szabad őt azok közé sorozni, akik szerencsésen rábukkantak valami hatásos eredetiségre s aztán azt ismétlik és kihasználják, amíg csak telik belőle. Ő naponkint keres és halad. Egyik vászna se hasonlít a másikhoz. Egy-egy összhangzatos impressziót ragad meg s azt a lehető leggyorsabban, azon elevenen, iparkodik vászonra vinni s e munkájában három-négy szinnél többre nincsen szüksége.

JAMES PITCAIRN-KNOWLES TORZKÉPE.
Tollrajz. (1886, Neuilly.)

Az általános érzést fejezi ki egészen, annyira az egészet, hogy a részletezés csak zavarólag hatna, miután a leglényegesebb annyi tömörséggel van visszaadva.

És hát néki, a saját művészi szempontjából, igaza van. «Il est vrai que, pour vous retenir, pour vous donner les suggestions de la beauté, il suffit d'un rien, mais d'un rien harmonieux.» Igy van ez, az irodalomban is, egészebbet, maradandót az az iró alkot, akinek kevesebb szóra van szüksége, hogy mindent elmondjon ami lényeges, ami szükséges.

KÉT NŐ A KERTBEN.
Szines kőnyomat. (1886, Páris.)

Künt, Neuillyben, úgy élt, ahogy gondolkozott.

Egy régi, kastélyszerű épület földszintjén volt három fehérre meszelt szobája; ablakaira egy terebélyes vén sofora japonica lombjai vetettek árnyékot. Szobáiban nem volt semmi fölösleges, néhány butor, amire a civilizált embernek elkerülhetetlenűl szüksége van, de egyszerű és szép.

A szobát, ahol dolgozott, csukva tartotta a látogatók előtt s nem vitt be oda semmiféle műteremben szokásos lomot; nehány cserép virág volt az ablakpárkányon és pedáns rendben tartotta festő szerszámait.

Akkoriban rajongott a japáni rajzokért (volt is az ebédlőjében egy-két remek példány) és imádta *Flaubert* munkáit.

Olykor-olykor szivesen elmélkedett művészetéről, de ez, — bár rendesen nem így szokott lenni, — nem lankasztotta munkakedvét.

Hatalmas magyar egészséggel emésztette meg a legdekadensebb francia maszlagot is.

SZOMORUSÁG.
Akvarel. (1891, Páris.)

Akkoriban, volt a modorában valami nyugtalanító komolyság és izgató nyugalom. Amikor megismerkedtem vele, azt gondoltam: ni! egy okos ember, aki meg fog bolondulni!... Meg is mondtam ezt neki. Nyugodtan, azt felelte rá: «Ezt már többen mondták nékem.»

Két képére emlékszem nagyon híven. Sokáig néztem abban a fehér szobában.

Az egyik («Öreg anyám»), amelyről azt irták a franciák, hogy az öregség szomoruságának a poémája, hogy szívhezszólóbb és szomorúbb *Baudelaire* versénél, — egy nagyon kicsivé öregedett, nagyon öreg néni; falusi perkál ruhában, valószinűleg vasárnap délelőtt, üldögél és várja, hogy beharangozzanak istentiszteletre; semmi egyéb dolga már a világon; ma még egyet imádkozik a gyerekekért s holnap talán, vagy talán ma, úgy is indulni kell már ... Ahogy a jó Istenünk rendeli.

És milyen magyar ez az öreg asszony! A nyugalma, az egyszerűsége, az őszintesége, — színmagyar.

TANULMÁNYFEJEK.
Ceruzarajz. (1891, Páris).

Annál perverzusan franciább volt a másik.

Egy kisirt szemű, satnya francia leányka. Fázom ma is még, ha rágondolok, és mégis gyakran eszembe jut. Kékes-sápadt az arca, szemén látszik, hogy már sírni nem tud, könye kiapadt, szinte csak a szenvedés párolog már a szeméből; feje lehorgasztva, mint a halálra fonyadó virág; nem vár semmit.

— Hol vette ezt az arcot? — kérdeztem a művészt.

— A vasuton találtam, Versaillesből jövet. Párisban követtem. Egy házmesternek a leánya volt. Ott föstöttem meg a lakásán, a házmesteri kuckóban. Ma is emlékszem, milyen infámis káposztaszag volt. Iszonyú szegény szag.

— Szerencsétlen leány! ... Mi lett belőle?

ÖREGANYÁM.
Olajfestmény. (1892, Kaposvárt).

— Harmadnap a Szajnába ugrott. Megnéztem a Morgueban is.

— Nem rajzolta le?

— Még nem.

Nem tudom, lerajzolta, megföstötte a Tetemnézőben látott leányt? — sok száz képe között, amiket három-négy izben is haza hozott kiállításra, mutatott ő a magyar közönségnek ilyesminél különösebbet is.

Eleinte bizony pórul járt ő idehaza.

Korán érkezett.

Pikturánk még alig nyelte le, bár mohón habzsolta, a nékünk akkor új realizmust, még senki sem érezte annak útszéliségét, — művészetünk üdvösségét hittük benne, mint a lábbadozó, a kinek álmában száz tündér

ÖREG NÉNI.
Olajfestmény. Államtulajdon. (1893. Neuilly sur Seine.)

száz mankót nyujt. És tessék, egy magyar festő, aki botot s mankót elhajít és repülni akar! ... Repülni merész, korán önállóvá fejlődött fantázia szárnyain. Egy magyar művész, aki nem hasal végig egy darabka természeten, hogy azt az utolsó kis szőrszálig megegye, mint hernyó a falevelet, — de a ki szálldos szabadon, száz virágból száz illatot gyűjtögetve.

Jórészt kinevettük őt idehaza.

Igen sokan, nem tudtuk elképzelni, mit akar ez a különben egészségesnek, olyan józannak, okosnak, sőt számítónak látszó ember? Milyen válogatós, finnyás, — mondták, — néki nem izlik az, amit mi élvezünk! Komédiázik, pózol, — mondták, — uri válogatósságot szenveleg!

Ő azonban nem hallgatott se dorgálásra, se gúnyra.

Annak, amit ő csinált, annak a művészetnek még a nevét se igen ismerték akkoriban minálunk.

ALFÖLDI TEMETŐ.
Olajfestmény. (1894, Tőke, Csongrád megye).

Szintétikus művészet! — magyarázta a Nyugatról érkező kritikus, akinek vélekedését gyanakodva fogadtuk, már azért is, mert túlságosan dicsérte Párist.

Körülbelül 1900-ig tartott, míg végre szélesebb körben kezdtek érdeklődni művészete iránt. 1901 januárjában rendezett Budapesten gyűjteményes kiállítást s akkor így írt róla *Lyka* Károly:

«Külön állani, külön útakon járni: — körülbelül ez a vágy hajtja Rippl-Rónait, amikor vastag tollával néhány vonást vázol, vagy üvegformát, asztalt, szupraportot tervel, vagy könyvtáblát készít, avagy szines párából összeszövi az ő különleges asszonyfiguráit. Ez a vágy lobog különben minden igazi egyéniségben és ez a vágy bántja leginkább a nyárs-

polgárt, aki csordatermészetű lévén, hőn óhajtja, hogy minden juhocska egyforma légyen az akolban. Innen az ősi küzdelem az egyéniségek és a purgerség közt, az ádáz gyűlölet, amellyel le szeretnék nyiszálni szárnyát, kezét, fejét annak, aki magasabbra röppen, mélyebbre markol s messzibb láthatárokra tud tekinteni.

Rippl-Rónai József kikapta a maga részét a civikus ütlegekből. Őt már többször futóbolondnak nyilvánították különben értelmes körökben. Egyszer fejedelmi megrovásban is részesült. Az akadémikus művészet paragrafusait is sorra ráolvasták. Megállapított dolognak vették, hogy Rippl-Rónai szin-kabbalája csak arra való, hogy a rajz nagy hiányosságait elpalástolja. Ezt annyiszor ismételték, hogy jó volt radikális cáfolatul összerendezni azt a különkiállítást, amely a Royal-szálló néhány termében ennek a művésznek körülbelül tíz évi munkásságát bemutatja.

LEA.
Pasztel. Andrássy Tivadar gróf tulajdona. (1894, Páris).

Rövid glosszát szeretnénk írni ehhez a különtárlathoz. Futólagos jegyzeteket, amelyek talán némi világot vetnek arra, amit e kiállításon látni. Egy sor szépasszonyfejen kezdjük: nagyobbára sápadt ködben égő orcák lágy sfumátóban. Eszünkbe jut egynéhány iró, aki hősnőjét leírván, beszél elefántcsont-színről, s keblekről, amelyek hasonlatosak a fehér márványhoz. Senki sem akadt még, aki ezeknek az íróknak szemére lobbantotta volna, hogy elefántcsont-szinű arc és fehér márványból való kebel nincs a természetben. A java írók büntetlenül irhatták le ezeket a jelzőket: az olvasó megérezte, hogy egy-egy ilyen szóval meg van adva valamely jellemző vonás. Rippl-Rónai most megfesti ezt a hasonlatot és ime kiátkozzák. Pedig egy-egy ily színjátékkal ő is egy-egy alak jellemvonását adja meg. Vannak aztán itt jóformán tárgytalan képei, akkordok, amelyeket megüt zongoráján a művész, a midőn egy sötét estén mélázva ül hangszere előtt. Csak akkordok, — ritmus, melódia nélkül, — délibáb-paloták, amelyek konstrukció nélkül csak elélibbenő formákat mutatnak. Vannak apró lirai költemények is, amelyeket nem lehet kivonatolni, mert nincs

megfogható magjuk. Ruha, amely már szép, mielőtt egy formás test idomaihoz simulna. Fogás, amely ingerli az inyt, mielőtt még izét ösmernők. Éppen csak festeni nem szabad az ilyen színszenzációkat? Dehogy is nem, lesznek emberek, akikben ezek láttára nem egy érzés rezdül meg s ez éppen elég.

Rippl-Rónaiban erős a stilus-érzék. Majdnem valamennyi művét éppen ez a stilizált mivolta teszi idegenszerűvé a közönség előtt. Főképp,

SOMOGYI PARASZT ASSZONYOK.
Pasztel. Malonyay Dezső tulajdona. (1894, Tót-Szent-Pál).

ha mint eddig történt, az ilyen munkák hűséges naturalista képek mellé kerülnek. Mennyi olcsó alkalom nyilik ilyenkor az efféle felkiáltásokra:

— Lám, ez itt természetes, de a Rippl-Rónai képei: ki látott valaha ilyet a valóságban?

Most, hogy kétszáznál több képe és rajza van egymás mellé függesztve, ez a vásári összehasonlítás elesik. Mind édes testvérek ezek a képek és grafikai munkák s megvan bennük az erős családi hasonlatosság. A lefotografált természettel való összemérésre nincs itt alkalom. Ellenben eszünkbe jut *Székely* Bertalannak egy elejtett mondása, hogy nemcsak külső, szemmel látható természet van, de van egy belső is,

amely érzéseink szerint formálódik. Ez a belső természet magának a művésznek egyénisége, érzéseinek, gondolatainak összessége: ami impressziót kivülről kap, annak sugarai megtörnek ezen a kristályon és sajátos kaleidoszkopképet adnak. Minden művész más és más sugártörésű kristályt rejt a lelkében, az egyiké elmossa a formákat, a másiké kiélesíti, a harmadiké szinte tükörképpé olvasztja az impressziókat, van akié majdnem abstrakcióját adja annak, amit a szem a környezetből meglát. Mi sem természetesebb, hogy Ossian verseinek szerzője a ködöt kereste. Vörösmartyé a heroikus romantikát, Zoláé a kézzelfoghatóságot. Feltétlenül szabad tehát annak a művésznek is, akiről itt irunk, a lelke diszpoziciójához legközelebb álló tárgyakat, hangulatokat, stílust kikeresnie. S mihelyt ezt megállapítottuk, egyuttal ki is mondhatjuk, hogy e kereten belül *Rippl-Rónai* nagyon jelentékeny munkákat alkotott. Annyi bizonyos, hogy kevés művészt ösmerünk meg oly teljesen egy képkollekcióból, mint őt. S ennek nyitja az, hogy himezés-hámozás nélkül úgy adja magát, ahogy sok művészi impressziója közepette fejlődött s kialakult.

A DÍVA.
Pasztel. (1895, Budapest).

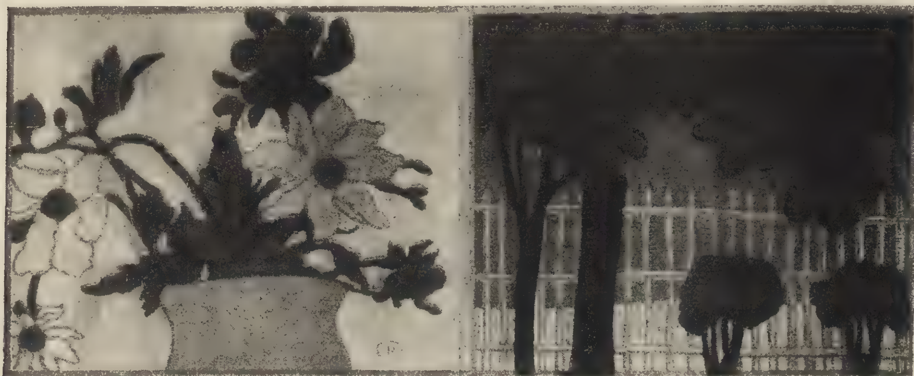
MADAME MAZET.
Olajfestmény. (1895, Neuilly sur Seine).

A Royal-beli kiállítás bemutatja Rippl-Rónait egyénisége legkülönbözőbb oldalairól. Élvezet s nyereség e műveket végignézni. E tárlat után remélhetőleg a régibb nevelkedésűek sem fogják őt pusztán különcnek mondani.

Ez volt az első nagyobb, szinte teljes sikere idehaza. A következő esztendőben, 1902 telén, hozott ismét vagy ötszáz darab képet.

E kiállításon láttuk legjellemzőbben, erényeivel s tévedéseivel, *Rippl-Rónai* egyéniségét. Valóságos napló a képek címe is. Itt közöljük a kiállítás tárgymutatóját:

I. Magyarországi képek: 1. Ödön és Arthur. 2. Két hivatalnok. 3. Jágerlakás. 4. Itatás, somogyi kép. 5. Uriasszony, kék blúzban. 6. Tél, a Batthyány-birtokon. 7. Leány, fehér blúzban. 8. Kis kutyák. 9. Vörös ház. 10. Az öregek tanácskoznak. 11. Cigánysátor éjjel. 12. A Balaton, Szigliget alatt. 13. Baromfiudvar Pödöriben. 14. A vén tölgy, Batthyány öreg erdejéből, Somodoron. 15. Fleischhamer úr pipálgat. 16. Tót napszámosok konyhája. 17. Kertek alatt, kaposvári földek. 18. Apám, anyám. 19. A mi konyhánk. 20. A somodori határról. 21. Piácsek

MEGHIVÓ.

Szines kőnyomat. (Készült Budapesten, az Ujságirók Egyesületének, 1896.)

bácsi olvas. 22. A somodori puszta. 23. Apám. 24. Köpi János kasznár úr. 25. Magam. 26. Kőművesek. 27. Lazarine. 28. Sárosi tájék. 29. Stoppoló asszony. 30. Téli est. Somogyi táj. 31. Kutágas, Pödöri alatt. 32. Törő Treszka és Bökő Naca. 33. Falurészlet. Aszaló. 34. Egy paraszt-pár, Somogyból. 35. A familia együtt van. 36. A pödöri intéző lakása. 37. Somogyi táj, szivárványnyal. 38. Éjjel. Egyik Hunyady-grófi birtokról. 39. Testvérek. 40. Seper úr — az aszkéta. 41. Fiatal úrihölgy. 42. Tél. Az Esterházy Pál-major Aszalóban. 43. Mosónők kék ruhában. 44. Egy dekoltált úrinő. 45. Somodori fasor. 46. Részlet a lengyeltóti Zichy-birtokról. 47. Nyári otthonom. 48. Tél. Eörsi földek. 49. Estefelé a pusztán. 50. Női fej. 51. Barna nő. 52. Édesanyám. 53. A somodor-aszalói állomás. 54. Somogyi tájék. 55. Az aranyosi csárda. 56. A kéthelyi állomás. 57. Tanulmány apám képéhez. 58. Herkulesfürdői alakok. 59. Ősz. Somogyi tájék. 60. Egy bérlő. 61. Rajztanulmány, gróf Andrássy Tivadarné úrnő arcképéhez. 62. Erdőrészlet, estefelé. 63. Kaposvári szöllőhegy. 64. A «nagy fa» alatt, délben. 65. Erdőrészlet tavasszal. 66. Tájék szürkületben. 67. A malom alatt. 68. Kilátás a szobámból. 69. Répaszedő lányok. 70. Lajos öcsém fia, a Guszti. 71. Édesanyám gyászban. 72. Ödön öcsém. 73. Két

ANDRÁSSY TIVADAR GRÓF EBÉDLŐJE.

A gobelinszerű himzések, a kerámia, az üvegfestmények, a butor, az üvegnémű a művész tervei szerint és felügyelete alatt készültek, 1897-ben.

vasuti munkás. 74. Gőböl-istálló. 75. Ribáék kertje. 76. A Virág-utcza sarkán. 77. Az öreg juhász. 78. Reggeli után. 79. A mezőkön. 80. A somodori malom. 81. Herkulesfürdő. 82. Mit csinálhat az a «szegény» Sándor gyerek? 83. Tehéncsorda. 84. Aszalói földek. 85. Tél. Nyárfa-allée. 86. Szomorú Friss István, somogyi polgár. 87. Háziasszony. 88. Gelléri Jolán kisasszony. (Magántulajdon. 89. Rozika. 90. Női arckép. (Magántulajdon.) 91. Kiskertemből. 92. A kéthelyi állomás éjjel. 93. Anyám udvara. 94. Disznó-falka a somodori pusztán. 95. Az Ivánfai hegy és a kaposi mezők. 96. Az aszalói főnök. 97. A Balaton, Füreднél. 98. Szürkület. Balatoni vidék. 99. Két csendőr. 100. Fiatal nő, vörös ruhában. 101. Külváros. 102. Zichy-kastély. 103. Részlet Herkulesfürdőről. 104. Apám (Nem eladó,) 105. Falurészlet: Somodor. 106. Zichy-kastély, parkjával. 107. Tél. Somogyi táj. 108. Favágók. 109. Az Esterházy Pál-major. 110. Alföldi szegény-temető. (Tél.) 111. Munka után. 112. A somodori hid. 113. Földek, ökrös szekerekkel. 114. Földek, hóolvadáskor. 115. A ligetben. 116. Vonalőr. 117. Kaszás. 118. Bárányfelhők. 119. Egy öreg úr. 120. Száraz tél. 121. Egy vidéki asszonyság. 122. Az aszalói őr. 123. Himzés-tervezet. 124. Apám, influenzában. 125. Karácsony-est. 126. Szürkület. Keszthely mellől. 127. Rozália. 128. Szundikálnak. 129. Park, Herkulesfürdőn. 130. Balatoni vidék. Badacsony. 131. Virágzó vadkörtefák. 132. Szüleim, 40 éves házasélet után. 133. Anyám kertje. 134. Az öreg kanász. 135. Vőfélyek. 136. Virágzó fák. 137. Kilátás Budavárra. 138. Arckép. (Magántulajdon.) 139. Gróf Andrássy Gyula arcképe. (Gróf Batthyány Lajosné úrnő tulajd.) — Gr. Andrássy Gyula arcképe. (Gr. Andrássy Gyula tulajd.) 140. Gr. Andrássy Tivadarné arcképe. (Gr. Andrássy Tivadarné úrnő tulajd.) 141. Fiatal asszony. (Magántulajdon.) 142. Pödöri-i istállók. 143. Női arckép. (Magántulajdon.) 144. Öreg anyám. 145. Kubelik. 146. Somogyi viskó. Pipacserdő. Este-felé. 147. Családunk. (Nem eladó.) 148. Az öreg őr és a kakas. 149. A terebesi kastély, éjjel. 150. Két gyermek. 151. Egy szőke szép asszony. 152. Fehér és fekete. 153. Tél. Kazalok. 154. Két gyümölcsfa. 155. Csokor, paraszt-korsóban.

FÜRDŐ UTÁN.
(1896. Páris).

II. *Pyrenei képek.* 156. Erdőrészlet. 157. Banyuls délben. 158. Kékruhás nő. 159. Katalániai leány. 160. Halászházak Banyulsban. 161. Katalániai falu, estefelé. 162. Kikötő. 163. Dugaszfa. 164. Tengerpart, este. 165. Halászbárkák. 166. Szivárvány a tengeren. 167. Szöllőművelő. (Kis ember és a nagy hegy.) 168. Pince a szöllőben. 169. Falu háza. 170. Vasuti hid. 171. Egy katalániai művész. 172. Felhős égbolt, 173. Hegyek között. 174. Sárga konyha. 175. Olajfák. 176. Egy banyulsi borkereskedő. 177. Estefelé. 178. Szivárvány. 179. Egy szép fa. 180. Völgy.

181. Hegyek. 182. Egy kataláni festő-barátom: Aristide Maillol. 183. Kék tenger. 184. Borus idő. 185. Mély völgy. 286. A régi Banyuls. 187. A templom és a falu. 188. Szöllőhegyek a falu fölött. 189. Sziklás hegyoldal. 190. Halászok lakása. 191. Hullámok. 192. Turbillon. 193. Zöld táj ék. 194. Hegyek között. 195. Kőbánya.

GRÓF ANDRÁSSY TIVADARNÉ.
Pasztel. Andrássy Tivadar gróf tulajdona. (1896. Terebes).

196. Naplemente. 197. Szines hegyek. 198. Faiskola. 199. Vörösfedelü házak. 200. Groteszk fák. 201. Hullámverés. 202. Szép tájék. 203. Hegyek között. 204. Osztott földek. 205. Egy romantikus hely. 206. Táj, a keleti Pyreneusokból. 207. Szürkület a falu felett. 208. Őszi égbolt. 209. A tenger, violaszinü levegőjével. 210. Egy fiatal zenész. 211. Művész-ember arcképe. 212. Kripta. 213. Banyuls-sur-Mer.

III. *Flandriai képek.* (Ostende, Brugges, Bruxelles, Furen.) 214. Kiadó szoba. 315. Bárányfelhők. 216. Szállók és kabinok. 217. A «Continental» Ostende-ben. 218. Ensor festő nővére. 219. Felhő-folt. 220. Házbontás. 221. Játék-árusok. 222. Fűrdőhely. 223. Útszéli korcsma. 224. Csónakázók. 225. Kisvárosi házak.

GRÓF ANDRÁSSY GYULA.

Pasztel. Andrássy Tivadar gróf tulajdona. (1896, Terebes).

226. Tenger. 227. A fureni polgármester háza. 228. Felhőjárás. 229. Digge. 230. Sokaság. 231. Ostendei erdőrészlet. 232. Kaszinó. 233. Sárkány-eregetés. 234. Tinglitangli. 235. A szoba, melyben Stefánia főherczegnő nagyanyja meghalt. 236. Az ostendei lóversenytér. 237. Szivárvány. 238. A belga király régi lakása. 239. A Leopoldpark Ostendeben. 240. Plage. 241. Temető (Mariakerk). 242. Fürdői alakok.

243. Világító torony. 244. Egy sor szálló. 245. Fürdés után hemzseg a nép. 246. A belga királyi kastély, kilátással a kaszinóig. 247. A brüsszeli nagy park. 248. Brugges-i utcza (Quai du miroir). 249. Rózsaszinü házak a kanális partján. 250. Fürdői élet.

IV. *Németországi képek.* 251. Szökőkút. «Szirének kertje». 252. V. grófnő. 253. Sétáló hölgy. 254. A nassaui herceg bibrichi kastélya. 255. Parkrészlet. 256. Gesztenye-fasorban. 257. Hattyúk a wiesbadeni tóban. 258. Otthon. 259. Az Uhlandstrasse Wiesbadenben. 260. Ősszel. 261. A vén fűzfa. (Egy barátom parkja.) 262. Wiesbadeni részlet. 263. Egy szőke német nő.

V. *Franciaországi képek.* 264. Ködös nap. 265. Cirkuszi hölgy. 266. Szőnyeg-dekoráció terv. 267. Kokott. 268. A Szajna. 269. Park-részlet. 270. Toilette. 271. Két

FEKVŐ ALAK.

Szines tollrajz. (Neuilly 1897).

vörös gyerek. 272. Natanson, a Revue Blanche szerkesztője. 273. Ange qui passe. 274. Fiatal nő kék ruhában. 275. Fürdés előtt. 276. Hattyú-gyűlés. 277. Hubert úr — irlandi barátom. 278. Jeanne Evens, a párisi «Gaieté»-ből. 279. A Szajnán, a L'ille de la Jatte mellett. 280. Hortenzia. 281. Tulipánok. 282. Vöröshaju nő. 283. Egy öreg néni. 284. Szines rajz. 285. Olvasó asszony. 286. Himző nő. 287. A nagy fa. 288. Sétáló nő. 289. Munkaközben. 290. Mauzoleum. 291. Egy hirtelen impresszió. 292. Tanulmány egy nagy arcképhez. 293. Egy skót úr. 294. Két leány. 295. Gondolkodó nő. 296. Hohenlohe hg. 297. A tánti. 298. Mosakodás. 299. Olvasó leány, zöld világításban. 300. Bonnard, francia festő. 301. Fuksziák. Fiatal nő virágot próbál. 302. Párisi teherszállító lovak. 303. Bigudizás. 304. Gaspard. 305. Munkások. 306. A kalitkás leány. (Tanulmány egy nagyobb képhez.) 307. Parkrészlet a bulogne-i erdőben. 308. Mélázó nő. 309. Vörös bluzos asszony. 310. Külvárosi házak. 311. Két váza virág. 312. Est, A Szajna vidéke. 313. Mészárszék Neuillyben. 314. Welden Hawkins festő. 315. Mme Compagnon olvasgat. 316. Egy Szt. József-kápolna oltára (Levallois-ban). 317. Érdekes uriasszony. 318. Ivonne. 319. Zöld ház a Szajnában.

320. *Moszkvai utca:* Malaia Dsmitrovka.

321. *Tollrajzok.*

Iparművészeti tárgyak:

322. Idealizmus és realizmus. Szimbolikus dekorativ szőnyeg. — Az Iparművészeti Muzeum tulajdona. 323. Kályha-ellenző: Cserépvirág szimbolikus női fejjel. Selyemhimzés. Az Iparművészeti Muzeum tulajdona. 324. Daliák. Selyemhimzés. 325. Begónia és liliom. 326. Futó-virág. 327. Spanyol fal. Nagy vörös virágok. Andrássy Tivadar gróf ebédlőjéből. 328. Velencei könnyüségü üvegedények. James Pitcairn-Knowles közreműködésével. Egész sorozat, különféle szinben.

VÁZLAT.

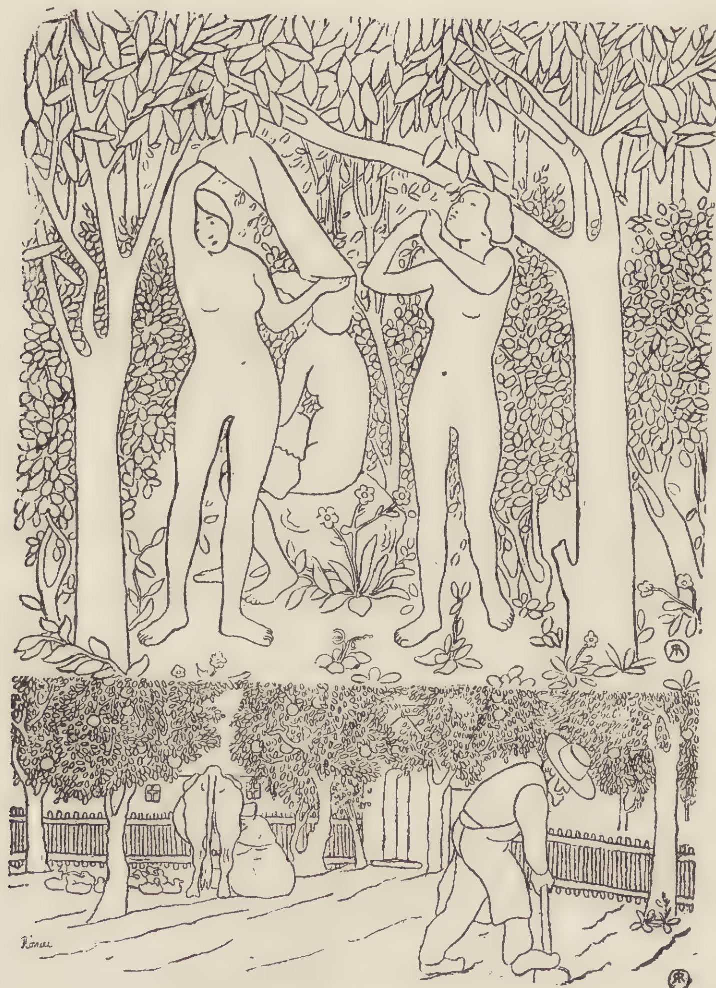
E második kiállításhoz, a Tárgymutatóba, már Lyka Károly írta meg a bemutatót, hangsúlyozván, hogy ezek a képek és rajzok nem a futólagos szemlélő számára vannak egybegyüjtve. Lelki élemények: tehát bizalmas baráti érzést kivánnak. Megszólalnak, mihelyt az otthon csöndjét érzik maguk körül s nyugodtan, békességesen ül előttük valaki, aki beszédüket megérti. Megütöm a hangvillát s felzöng a zongora egyik húrja, — így kelt a mi bensőnkben is rezonanciát e képek valamelyike. Miképpen? Miért? E vonalak és szinek magukban véve még keveset mondanának. Valaminek mekanikus lerajzolása vagy lefestése még nem rejt magában művészi értéket. Ha például egy mérnök a legpontosabb eszközökkel elkészíti egy kis pireneusi városka látképét, úgy legföljebb csak információt nyújt nekünk a házak szerkezetéről, nagyságáról, helyzetéről.

HIMZÉS TERV.

Ceruzarajz. (1897, Neuilly sur Seine).

A művész azonban egészen mást lát meg ugyanott. Mindenekelőtt megragadja őt a csend, a végtelen csend. A szürke sziklákon, szürke kövekből összerótt házak közt alig látni embert. Csupa szenvtelenség, melankólia minden. Az élet lüktetése mintha hirtelenül megakadt volna

ANYAGIASSÁG ÉS ESZMÉNYIESSÉG.
Himzés. Államtulajdon. (1897, Páris).

e kőfészekben, mindenki elbújt a maga odvába. Valakiben talán a szomorúság érzését kelti mindez, — más emberre talán úgy hat, mint egy elhagyott nagy szürke templom. Ha ily érzéseket meggyőzően közvetít velünk a művész, úgy többet adott az információnál: művével valamely érzés befogadására hangol minket. Tehát egyenest lelki életünkkel helyezkedik kölcsönhatásba, azt gazdagítja, táplálja.

Vagy itt vannak az ostendei képek. Óriási vendégfogadók állnak egymás mellett a tengerparton, előttük a tenger, amelyben mindenféle, náció fia, lánya fürdőzik. Sok érdekest látni itt, szép arcot, szép ruhát, a társadalmi élet változatos alakjait. De ezeknek hű lemásolása még nem adna mélyebb értékeket. *Rippl-Rónai* talált itt is olyasmit, ami azután foglalkoztatja gondolatainkat. Ahogy ő adja elő impresszióját, hirtelenül magunk előtt látjuk az óriási emberraktárakat, amelyekben szám és rend szerint van az ezernyi embertömeg elraktárolva. És a nagy magazinból úgy görög a tengervízbe a sok ember, mint a dió, ha megoldják a zsákot. Valami széles vonás van abban, hogy a világ minden részéből összegyülnek itt az emberek, hogy tengervízzel lesúroltassák magukról bajaikat.

Vagy az otthon képei: egy kis szoba, félszürkületben, semmi nevezetes holmi nincs benne; egyszerű asztal, egyszerű székek. De minden négyzetcentiméterhez egy-egy emlék, egy-egy közösen átélt darabja tapad a múltnak. Egy ilyen egyszerű szoba bizonyára közömbös az idegen előtt, annak azonban, aki benne élte öröme és bánata óráit, akinek itt e félhomályban nyiltak az élet legszebb virágai vagy e bútor közé telepedett le az élet valamely nagy problemája, ideákat hajszoló epizódja vagy sötét gondja, annak ez a szoba kis bizalmas templom, ahol legközelebb van a lelkében rejlő istenhez, önmagához. Egy kis szoba néha egy egész élet s lehet úgy szeretni, mint valami nagyon nagy dolgot.

MÁHÁGÓNI POHÁRSZÉK.

Gróf Andrássy Tivadar tulajdona. Készült Budapesten Théknél, 1898.

Ha ezt a bizalmas szeretetet, ezt a mély intimitást közölni tudja velem a festő az ő eszközeivel, úgy megint meggazdagította érzéseimet valami különös becses adománynyal.

ARCKÉP.
(1898, Páris.)

Így lesz e képeken egy-egy lelki élménynyé az idegen pirénéusi falucska, az idegen világfürdő, az idegen kis szoba, — nekünk szemlélőknek. *Rippl-Rónai* így tudja közvetetlenül a lelkünk szeme elé vinni,

szeretetünk atmoszférájába, a somogyi tájat, munkálkodása legközvetlenebb milieujét, az embereket, akiket maga körül lát, egy ligetet, vagy a szélhajszolta bodor felhőt.

Sajátságos egyéni eszközök állanak rendelkezésére, hogy amit így a költő szivével megérzett, azt ki is tudja fejezni, arról meg is tud győzni minket. Hogy másként fest, mint más művészek, azt a legelső tekintetre is elárulja minden egyes kép fakturája. Impressziókat adván, érzéseket, amelyeket vidékek és emberek benne keltettek, ecsetjével ezeket az impressziókat fejezi ki és lehetőleg csakis ezeket a döntő, fontos impressziókat. Ha a pirénéusi városka látképe fölkeltette benne a biblikus szent elhagyatottság érzését, úgy mindent mellőz a képen, ami nem tartozik e jellemvonás kifejezéséhez. Ha Ostendében a nagy emberraktárak ragadják meg képzeletét, úgy azon van, hogy minden vonal és minden szín éppen ezt az ideát fejezze ki, elhagyván minden egyébb aprólékosságot. Ha az otthon szürke, barátságos csendje inspirálja, úgy minden módon ezt a jellemvonást erősíti, teszi kifejezővé a képén. Ő tehát esszenciáját adja annak, amit lát és érez. Ezen fordul meg stílusa. Mert mily unalmassá, kifejezéstelenné válnék egy kép, amely egy hotel fotografiáját adná, vagy inventáriumát egy csöndes kis szobának? Mily keveset mondana, ha mindent elmondana töviről-hegyire, ami csak bolyongásaiban eléje akadt.

TOILETTE.

Tollrajz. (1899, Banyuls-Sur Mer.)

A művészet, amelyet itt látunk, érzés-művészet, nyugalmas elmélyedést kiván.

Aki csak futólag vet e képekre egy szempillantást, azt talán meglepi az egyéni előadás, a rendkívüli érdekesség, színek és formák kitünő összecsendülése. De ezek a képek többet érdemelnek: azt, hogy ne csak nyilt szemmel, hanem nyilt szívvel nézzük. Ha így állunk

ÖNARCKÉP.
Tollrajz. (1899, Banyuls sur Mer)

eléjük, úgy költői lelkű, gazdag gondolatú jó barátot kapunk mindegyikben.»

Ismételjük, *Rippl-Rónai* művészetének főjellemvonása: az összefoglalás.

És milyen erős kellett légyen ő benne a művészi összefoglaláshoz való érzés, hogy már akkor önmagát merészelte a világ középpontjának tekinteni, amikor magyar társai még úgyszólván szertefolytak a természetben s énjük, művészi egyéniségük elmaradozott úton-útszélen. *Rippl-Rónai* is ugyanattól a természettől tanult legtöbbet, amelyben társai foglalatoskodtak, lesvén a sok ezer kivételt, de meg nem látva a szabályt, fölfogván a hangformák, a trillák ezreit, de meg nem hallva a melódiát. Művészünk, ezalatt, úgy a formában, mint a szinhatások érvényesítésében összegezésre törekedett: egyszerűsíteni iparko-

TANULMÁNYFEJEK.
Ceruzarajz. (1891, Páris).

dott, anélkül, hogy a lényeges arányokat megváltoztatná. A dolgok lelkét kereste, nem törődvén azzal, hogy a felületek szüntelen változnak; azt a lényeget kereste, amely változhatatlan.

Tévedéseihez, mint legtöbb művészünk, ő is idegenben jutott.

A nyugtalanító sok komolykodás után, egyidőben megváltozott s idehaza a modern francia dekadensek külső fogásaihoz sem átallott folyamodni olykor. Egy ember, akit évekig kicsinyelnek, azután lesajnálnak, egy ember, aki művészetéből megélni is kénytelen, végre valami naiv ravaszsághoz tanul — legjobb borára azt mondja: ecet!... Ezt talán elhiszik neki?... Végre: azt hiszi, leplezni kénytelen éleslátását holmi szenteskedő áhitattal és együgyűséggel, hogy agyon ne csapják. Gondolja: ott, ahol a komoly munka elismerésre oly keservesen talál, — segítsen hát a beesett szem és a hosszú haj.

PÁRISI KOMÉDIÁSNŐ.
Pasztel. Coquelin Cadet tulajdona. (1899, Páris).

Magunk is meg-megcsipkedtük, amikor így viselkedett, hazarándulván Párisból.

Nem érte be azzal, hogy munkájának java szóljon helyette, prédikált ő maga is, védte körömszakadtig œuvrejében a tévedéseket is. «Igenis! tessék komolyan venni ezt is, mert ez, éppen ez, a hangulat intimitása! Ez az érzésnek intellektualiter történt tranzponálása a festészetben! Ez a tájkép religiózitása!» És így tovább, magyarázta ő, piros ingben, zöld mellényben, molnárszürke kabátban és fehér keztyűben, és a világért el nem kacagta volna magát, holott annak, amit mondott, egy csöpp értelme sem volt és ő is tudta, hogy egy csöpp értelme sincs. De olyan szonórusan hangzott és ő olyan áhitatosan mondta!

De nem lett baj az ilyesmiből.

Annyi fajmagyar egészség, annyi józanság, annyi magyar harmonia van ő benne, hogy nem birt vele az idegen métely.

Most pedig már itthon van. Kaposvárt, egy helyes parasztházban él virágai között, munkájának. A parasztházat nem forgatta ki jellegéből. Vagy palota, vagy parasztház! — őszinte legyen ez is.

NŐI FEJ.
Pasztel. Herczeg Ferenc tulajdona. (1900, Vevey.)

Ami idegenben is szüntelen véle volt, szülőföldjének a lelke vezeti most minden munkájában.

Különösen a vidéki embert, a régi kúriák magyar mohikánjait ügyeli most, meg a magyar mesterember oly kedvesen jellegzetes becsületeskedését és tempósságát — és ezeket rajzolja, fösti azzal az egyszerűséggel, azzal a nobilitással, amiben nincsen torzítás, de amiben hizelgés sem lehet.

Rippl-Rónai képein különben se igen találhatunk homályosat vagy kétértelmüt. Világos szinei, a terjedelmesebb árnyékos részeket s félhomályt kerülő puritánossága (ő még a pittoreszket is, e minden tekintetben művészetképes cicomát, megveti) persze kevesebbet mutatnak a szemlélőnek, mint amennyi a benső értékük.

Magyar ő benne az ész és az érzés teljes harmóniája is.

Művészetéhez a véletlenkedésnek, a kisebb tehetség e csalfa szövetségesének semmi köze. Munkájában át van gondolva minden s amit végez, az úgy volt akarva, ahogy megkészült. Ezt ügyeljék meg *Rónai* művészetében az ifijú művészek: a gondolkodás csakúgy nem zárja ki az érzést, mint amily eredményesen megfér az érzés a gondolkozással.

A TENGERPARTON.
Pasztel. (1901, Ostende).

Maga a festés anyaga sem befolyásolja *Rippl-Rónait;* intenciói annyira öntudatosak, olyan határozottan tisztában van azzal, amit akar, hogy akár pasztel, akár vízfesték vagy olaj, szén, kréta, toll vagy ceruza, mindenikkel hű tud maradni művészi szándékához; kényszeríti a különböző természetű anyagokat az ő sajátos vízióinak visszaadására anélkül, hogy az egyes eljárá-

sok bármely előnye áldozatul esnék. Az egyszerű s éppen ezért bajosabb kezelésű pasztel, talán mégis leginkább megfelel egyéniségének.

A pasztel tüzes és bársonyos szinei kiválóan alkalmasak az egyszerűsítő eljárásra; az egyes szinfoltok, még ha egészen egy és ugyanazon festékkel készültek is, pasztelben rezegnek, míg viszont olajban a terjedelmesebb egyszinűen ható sikokat csak úgy tehetjük vibrálóvá, ha látszólagos egyöntetüségük alatt különféle mozaikos eljárásmód és egyéb ilyen fakturabeli csalafinta rejlik. Az olajfestéknél még a tempera, sőt a

HÓOLVADÁS.

Olajfestmény. Államtulajdon. (1902, Somodor-Aszaló, Somogy.)

vízfesték is alkalmasabb az egyszerűsített szimbolisztikus ábrázoláshoz, amire bizonyság a freskófestés, utolérhetetlen átlátszóságával.

Rippl-Rónai művei közt legjellemzőbbeknek rajzait tarthatjuk s rajzai révén férkőzhetünk egészen közel egyénisége megértéséhez.

Érzésnek, gondolatnak, legközvetetlenebb kifejezője a rajz, amely a maga gyermekkorában szintétikus, később tárgyilagos, fejlettsége legmagasabb fokán pedig ismét, de ekkor már öntudatosan, szintétikus.

A gyermek belát a dolgok mélyébe, mert a felület még nem zavarja, azt még eléggé nem is ismeri, hisz a felület ismerete nagy utilitarizmuson alapszik, lévén külső véletlenségek azok, amelyekkel materiális életünkben folytonosan küzdenünk kell. Bennünket, mihelyt érint-

kezésbe lépünk egy új emberrel, csak az érdekel, bádogos-e, kalapos-e, miniszter-e, s emellett teljesen feledjük az egyedül fontosat, azt, hogy ember. A gyermek és a bölcs azonban, csak az embert látja, ami nagyon gyakorlatiatlan ugyan, de ez az igazi emberismeret.

Művészünk ilyen gyermek, és ilyen bölcs.

Érzi ösztönszerűleg az embert s bár tudja ügyesen azt is, hogy miniszterrel vagy kalapossal van dolga, az illetőnek lelkébe tekint, — mi több, elénk is állítja azt az embert, lelki világával együtt.

VÁZLAT.
Ceruzarajz. (1903, Grand-Bois, Svejc.)

A rajz három stádiuma stilussá forr össze *Rónai* rajzaiban.

Naivul ormótlanok a portréi. Mintha azokat az alakokat az a gyermek érezte volna, aki előtt az ember még nagy és érdekes rejtély; bámészkodva nézi őket, de megérzi a lelküket; arra azonban, hogy mi és ki az illető a vergődő életben, arra mi gondja a gyermeknek?...

Benne van azonban *Rónai* portréiban az első kritikai tárgyilagosság is; látja a láncot, amely Isten mását bilincseli a röghöz; látja, megérzi a rabság minőségét, az apró kínok ama nyüzsgö tömegét, mely a

SZÚLEIM.

Olajfestmény. (1898, Kaposvár.)

A fiatalok. (R)

közönséges szem elől gyakran elrejti a lényegeset. Látja a mozdulatok ama deformációját, amelyet a rabmunka okoz, azt a jellemzően horpadt ülést, amelyhez az iróasztal mellett szokunk, a hát és nyak ama különös, a teherhordó állatéhoz hasonló formáját; látja azokat a szegényesen korrekt öltözeteket, különös fonnyadt s a test idomaihoz túlságosan simuló formáival, ami a tisztes nyomorúságot jelzi; látja az úrias nembánomságot, amely nem egy vidéki magyar potroh fölött tesped, — mindezt tár-

LÁTOMÁNY.
Pasztel. (1904, Morges, Svejc).

gyilagosan meglátja, szemünk elé állítja, anélkül, hogy a külsőségek mögött rejtőző emberről megfeledkeznék.

Az első stádiumban megérezte: mivé lehetett volna; a másodikban látja: mivé lett; a harmadikban megmutatja: mivé lehet az ember.

A legegyszerűbb témákat megnöveszti stílusa révén, mely természetesen, nem mindig tisztán a legbensőbb motivumból ered, de a vonalak és színek fiziologikus tanúlmányozását is mutatja. Ebben már nyilvánul a kontemplativ keleties temperamentum, ami ő benne olyan magyar. (Nagy harmoniájának alapja merő egészség.) És olyan jól megegyezik a harmonikus egyszerűséggel, amely figyelmen kívül mit sem hágy, de

semminek sem tulajdonít túlságos fontosságot. Eszik, iszik, mert élni kell, aluszik anélkül, hogy az időt sajnálná — és dolgozik, se gyorsan, se lassan, csakis ösztöneire hallgatva.

Azok közül a szerencsés természetűek közől való, akik jól látnak és gyorsan fognak föl, szellemileg pedig kitünően emésztenek.

Művészünk érdekes, mint kolorista is.

Színérzéke finom és fejlett, — de azért ő uralkodik a szín által gerjesztett hangulatai fölött, úgy hogy színei zavarólag sohasem dominálják a képet. Nem a színek kedviért festi a képet, a színhangulatok, épp úgy mint a rajz, nála csak eszköz maradnak s nem válnak öncéllá.

Szereti az élénk és intenzív színeket. Mélység, vagy misztikus hatás nincs a szineiben, — és mégis, tud különös érzéseket kelteni, határozottan és világosan egymás mellé helyezett színeivel. Ezt a világos szinek miszticzismusának nevezhetnők, mely nem a homályosnak rejtélyességén alapszik, de az egészen határozott konszonanciák és disszonanciák fiziologikus hatásán. És néha olyan elgondolkozóvá teszi az ilyesmi a szemlélőt... Olyan szokatlan, annyira ujdonság az ilyesmi! Vajjon, tisztán őszinte érzésből, vagy számításból cselekszik így a művész?

Egy azonban bizonyos: a tárgyilagosan realisztikus hatásokat nem keresi. Egyes képeit részenkint vizsgálva, nem a valóság benyomását nyerjük. Az az asztal, az a fekete kalap, az a kék köntös, vagy az a zöld fa, magukban véve, külön-külön nézve nem a természet hasonmásai ugyan, — de együtt és egymás mellett, meggyőznek igazságukról s valónak fogadjuk.

Rippl-Rónai művészetében ez, talán ez a legújabb.

Ő is, mint a modern építő művészet, azzal iparkodik hangulatot kelteni, hogy minden zúgba világosságot áraszt az épületen. Arra tanít ő is, hogy nem csupán az ismeretlenben vagyon poézis. Színei, formái, előadása, a művészi kifejezések új törvényeit keresik. Hová vezetnek ezek az ösvények?

Ez az irány nékünk még szokatlan.

Éppen ilyen szokatlan volt nékünk eleinte a japáni művészet. Ahol minden gyakorlatias, de a mi európai felfogásunk szerint semmi sem monumentális, — pedig mégis az, de másként. Például egy japáni kert, minden kicsinyessége ellenére, stilusának egyöntetűsége révén monumentális.

Művészünk eleget élt Párisban, járt egyebütt is mindenfele, áthatotta őt a modern törekvések, olykor túlzások egész mivolta, — de ő gyorsan tisztában volt azzal, hogy melyik helyet jelölte ki számára tehetségének természete a küzdők gárdájában. A művészetet az életen

keresztül ismerte föl, s nagy, súlyos küzdelmek tanulságait szűri le művészi munkájában. Hazajött Pestre; okosan, itt sem állapodott meg. Sietett haza, Somogyba. Amit ott, valaha, gyermekszeme oly szeretettel nézett, azt a maga egészében óhajtotta látni most, amikor már látni

RIPPL-RÓNAI JÓZSEF MŰTERME.
(1900.)

megtanult. És régi szeretetét nem apasztja, hogy most biráló észszel világít be érzelmei régi szentélyébe.

Ez az igazi példája az egészséges, a természetes evoluciónak.

Meg kell emlékeznünk még művészetének szigorúan vett mesterségbeli részéről is.

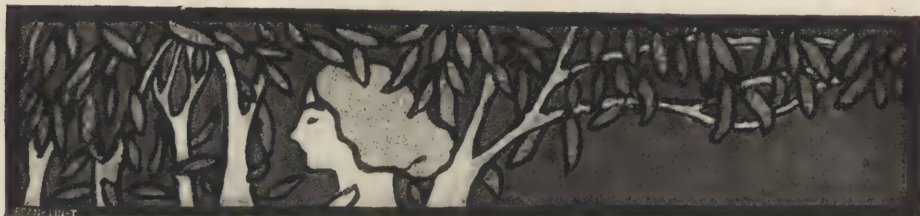
Előadásába érdekesen keveredik az, ami természetszerüleg folyik

lényéből, azzal, amit másoknál megfigyelt s rokonszellemű művészek eljárásából ügyesen illesztett a saját módszerébe.

Biztosan állíthatjuk, hogy a formailag oly páratlan francia művészet befolyása nélkül nem fejleszthette volna ily meglepő gyorsasággal művészetét. Itt-ott, ez talán még érezhető is munkáján. Egy-egy kis disszonancia emlékeztet ismeretes művészi egyéniségekre, akik még nem egészen érzik jól magukat *Rippl-Rónai* bőrében, — de ezen fönnakadni öreg hiba lenne, ennyi komoly törekvés, ily értékes termékenység mellett.

Az a puritános alapvonás, ami *Rippl-Rónai* művészetét jellemzi, szimpatiát, bizalmat gerjeszt az ember iránt is. Valami angol misszionáriusnak vélnők, széles karimáju kalapjával, nyugodalmas magyar arcával s azzal a sekrestyésre valló, stilizált gallérral. Meglett termete is a megnyugtató jóság benyomását növeli. Julius Cézár sem szerette a sovány embereket, nem bízott bennük...

E kedvező benyomást tetézi s nem rontja a finom gúnyos mosoly, amelylyel mintha azt mondaná: — Jó fiú vagyok, úgy-e?

TARTALOM.

	Lap.
Bevezetés	7
Ferenczy Károly	31
Grünwald Béla	67
Katona Nándor	101
Magyar-Mannheimer Gusztáv	141
Rippl-Rónai József	181
Képek jegyzéke	222

KÉPEK JEGYZÉKE.

I. Mellékelt képek.

		Lap
I.	Józsefet eladták testvérei. (Ferenczy K.)	38
II.	Vasaló asszony. (Ferenczy K.)	48
III.	Tanitás. (Ferenczy K.)	60
IV.	Est a karámban. (Grünwald B.)	74
V.	Bércek között. (Grünwald B.)	84
VI.	Itatás. (Grünwald B.)	96
VII.	Napnyugta a Szepességben. (Katona N.)	110
VIII.	Esős idő Zalában. (Katona N.)	128
IX.	Eső a kikötőben. (Katona N.)	136
X.	Nyári nap. (Magyar-Mannheimer G.)	152
XI.	Zivatar után. (Magyar-Mannheimer G.)	158
XII.	Pásztor idyll. (Magyar-Mannheimer G.)	168
XIII.	A maharadsa leánya. (Magyar-Mannheimer G.)	174
XIV.	Somogyi parasztok a görgetegi kocsmában. (Rippl-Rónai J.)	190
XV.	Andrássy Tivadar gróf ebédlője. (Rippl-Rónai J.)	202
XVI.	Szüleim. (Rippl-Rónai J.)	216

II. Hasonmások.

I.	Ferenczy Károly levele	34
II.	Magyar-Mannheimer G. levele	144
III.	Rippl-Rónai művészi hitvallása	184

III. Szövegbe nyomott képek.

		Lap
1.	Ferenczy Károly arcképe	33
2.	Hazatérő favágók	35
3.	Cigányok	37
4.	Kallós Ede	38
5.	Madárdal	39
6.	Kerti jelenet	40
7.	Szénrajz	41
8.	Ádám	42
9.	Arkeológia	43
10.	Arckép	44
11.	Arckép	45
12.	Arckép	46
13.	Önarckép	47
14.	Arckép	48
15.	Őszi táj	49
16.	Szénrajz	50
17.	Lovak	51
18.	Illusztráció	52
19.	Fürdés	53
20.	Arckép	54
21.	Kettős arckép	55
22.	Arckép	56
23.	A művész gyermekének arcképe	57
24.	Önarckép	58
25.	Szénrajz	59
26.	Festőnő	60
27.	Gyermekarckép	61
28.	Levétel a keresztről	62
29.	Ozsonna	63
30.	Festő	63
31.	Arckép	64
32.	Ferenczy Károly műterme	65
	*	
33.	Grünwald Béla arcképe	69
34.	Völgyben	71
35.	Nyár	72
36.	Krisztus születése, — pásztorok	73
37.	Szomorú hangulat	74
38.	Illusztráció	75
39.	Isten kardja	76
40.	Forrásnál	76
41.	Szénaboglyák télen	77
42.	Kilátás műtermem kertjéből	78
43.	Otthon	79
44.	Téli táj	80

Lap
45. Nyári reggel 81
46. Országút 82
47. Nyiresben 83
48. Tavaszi kirándulás 84
49. Nyári délelőtt 84
50. Három királyok 85
51. Nyires 86
52. Ruhaszárítás 87
53. Fehér szoba 88
54. Nagybányai hetivásár 89
55. Kastély 90
56. Holdas est 91
57. Várakozás 92
58. Antique 93
59. Romok 94
60. Holdas éj 95
61. Est 96
62. Műteremben 97
63. Felhők 98
64. Grünwald Béla műtermében 99

*

65. Katona Nándor arcképe 103
66. Est a faluban 105
67. Papirkivágás 106
68. Papirkivágás 106
69. Szénrajz 107
70. Arckép 108
71. Cigány 108
72. Akt-vázlat a Lotz-iskolából 109
73. Akt-tanulmány a Lotz-iskolából 110
74. Esőben az Andrássy-úton 111
75. Akt-tanulmány a Lotz-iskolából 112
76. Tanulmányfejek 113
77. Akt-tanulmány 114
78. Egy utca a normandiai Harfleurben 115
79. Vázlat 116
80. Tél a Szepességben 116
81. Köd a Dunán 117
82. Kora tavasz Nagy-Eört 117
83. Arcképvázlat 118
84. Őserdőben, a szlavoniai határon 119
85. Vizesés a Kárpátokban 120
86. Tél 121
87. Haramiák keresztje lengyel földön 121
88. Holdvilágos zuzmara a Kárpátokban 122
89. Vázlat 123
90. Dortrecht 124
91. Vázlat 125

Lap
92. Amszterdam 125
93. Téli est a Szepességben 126
94. Tölgyfatörzsek a szlavonai őserdőből 127
95. Disznópásztor a szlavoniai őserdőből 128
96. A Tátrában 129
97. Vihar előtt, Münhen mellett 130
98. Fenyves a Kárpátokban 131
99. Falu 132
100. Téli hajnal 132
101. Fenyves a Kárpátokban 133
102. A Karszt vidékéről 134
103. Tanulmány a Kárpátokból 134
104. Vihar előtt 135
105. Déli napsütés 135
106. Olvadás 136
107. Tavasz a Mágas Tátrában 137
108. A mult 138
109. Katona Nándor műtermében 139

*

110. Magyar-Mannheimer Gusztáv arcképe 143
111. Dekorativ kép vázlata 145
112. Olasz udvar 146
113. Ana-Caprii tér, holdvilágnál 146
114. Gazdasági udvar Dánoson 147
115. Tél Dánoson 147
116. Vágvölgyi táj 148
117. Lesi környékéről 149
118. Alföldi táj 150
119. Kültelkiek 150
120. Szebb a páva, mint a pulyka 151
121. Gyártelep 151
122. Szerzetes 152
123. Pulykák 153
124. Egy mennyezet vázlata 153
125. Csirkefogók 154
126. Tavasz Olaszországban 155
127. Hortenziák 155
128. Capri-i vizhordónő 156
129. A művész anyja arcképe 157
130. Firenze környékéről 158
131. Olasz táj 159
132. Szent György 160
133. Körmöcbánya 161
134. Tannhäuser 161
135. Tollrajz 162
136. Virágjóslat 163
137. Eke 163

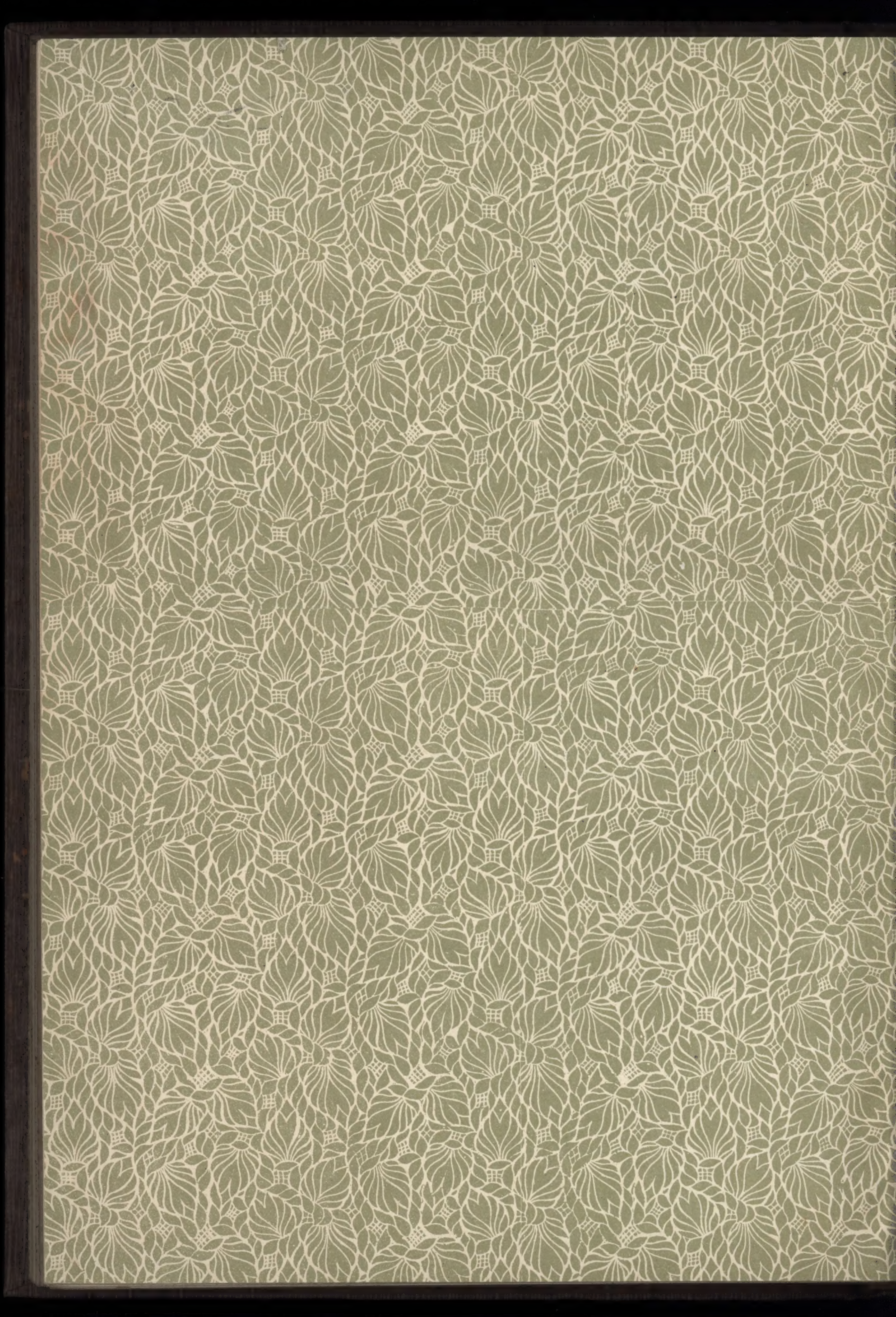
Lap
138. Hervadás 164
139. Fantasztikus tájkép 165
140. Szénrajz 166
141. Mennyezet 167
142. Érvágás 167
143. Tanulmány 168
144. Tanulmány 169
145. Budapesti részlet 170
146. Mosónők a római Campagnán 170
147. Réten játszó gyermekek 171
148. Idill 171
149. A vörös szakálú 172
150. Egy falfestmény vázlata 173
151. Mennyezet 173
152. Szent Erzsébet 174
153. Büntetés 175
154. Vázlat 176
155. Vázlat 177
156. Zivatar 177
157. Utca Körmöcön 177
158. A skizzkönyvből 178
159. Tollrajz 178
160. A művész műtermében 179

*

161. Rippl-Rónai József arcképe 183
162. Szőke gyerek 186
163. Kuglizók 187
164. Tanulmányfej 188
165. Pápaszemes ember 189
166. Szines dekorátiv tervrajz, himzéshez 192

Lap
167. James Pitcairn-Knowles torzképe 193
168. Két nő a kertben 193
169. Szomorúság 194
170. Tanulmányfejek 195
171. Öreg anyám 196
172. Öreg néni 197
173. Alföldi temető 198
174. Lea 199
175. Somogyi parasztasszonyok 200
176. A diva 201
177. Madame Mazet 201
178. Meghivó 202
179. Fürdő után 203
180. Gróf Andrássy Tivadarné 204
181. Gróf Andrássy Gyula 205
182. Fekvő alak 206
183. Vázlat 207
184. Himzésterv 207
185. Anyagiasság és eszményiesség 208
186. Mahágóni pohárszék 209
187. Arckép 210
188. Toilette 211
189. Önarckép 212
190. Tanulmányfejek 212
191. Párisi komédiásnő 213
192. Női fej 214
193. A tengerparton 214
194. Hóolvadás 215
195. Vázlat 216
196. Látomány 217
197. Rippl-Rónai József műterme 219

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVKÖTÉSZETE